

Ελληνική Δημοκρατία
Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό
Ίδρυμα Ηπείρου

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΛΟΓΙΣΤΙΚΗ, ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

*«Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ, ΤΟ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΟ
ΣΥΣΤΗΜΑ ΚΑΙ ΟΙ ΝΕΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΧΡΗΜΑΤΟΣ»*

Σόφη Ιωάννα, Α.Μ. 106

Επιβλέπων Καθηγητής: Κυρίτσης Κωνσταντίνος

Πρέβεζα, Μάιος 2018

**THE FINANCIAL CRISIS, THE FINANCIAL SYSTEM AND THE
NEW FORMS OF MONEY**

Εγκρίθηκε από τριμελή εξεταστική επιτροπή

ΠΡΕΒΖΑ, 2018

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

1. Επιβλέπων καθηγητής
ΚΥΡΙΤΣΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ,
Αναπληρωτής καθηγητής

2. Μέλος επιτροπής
ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ,
Καθηγητής

3. Μέλος επιτροπής
ΝΑΞΑΚΗΣ ΧΑΡΙΛΑΟΣ,
Καθηγητής

©, Σόφη Ιωάννα, 2018

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος, All rights reserved

Δήλωση μη λογοκλοπής

Δηλώνω υπεύθυνα και γνωρίζοντας τις κυρώσεις του Ν 2121/1993 περί Πνευματικής Ιδιοκτησίας, ότι η παρούσα μεταπτυχιακή εργασία είναι εξ ολοκλήρου αποτέλεσμα δικής μου ερευνητικής εργασίας, δεν αποτελεί προϊόν αντιγραφής ούτε προέρχεται από ανάθεση σε τρίτους. Όλες οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν (κάθε είδους, μορφής και προέλευσης) για τη συγγραφή της περιλαμβάνονται στη βιβλιογραφία.

Σόφη Ιωάννα

ΕΙΔΙΚΕΣ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου κο Κυρίτση για τη βοήθειά του στη συγγραφή της μεταπτυχιακής μου διατριβής.

Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω θερμά τον άντρα μου Δημήτρη, τους γονείς μου Αθανάσιο και Αλεξάνδρα και την αδελφή μου Μαρία για την αγάπη τους και την υποστήριξή τους όλα αυτά τα χρόνια σε κάθε μου βήμα, προσωπικό και επαγγελματικό.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εργασία παρουσιάζει το βασικό πλαίσιο στο οποίο λειτουργούν οι ελληνικές τράπεζες και ειδικότερα επικεντρώνεται στον τρόπο που έχουν επηρεαστεί από την έλευση του ευρώ μέχρι και την σύγχρονη οικονομική κρίση. Η αρχική επέκταση και άκρως εντυπωσιακή βελτίωση της λειτουργίας τους έχει ως αποτέλεσμα οι τραπεζικές υπηρεσίες που χρησιμοποιούν οι Έλληνες να είναι εφάμιλλες των υπηρεσιών του εξωτερικού. Ωστόσο η οικονομική κρίση που έχει επηρεάσει το σύνολο της οικονομικής και κοινωνικής ελληνικής πραγματικότητας επέφερε πολλές αλλαγές και προκλήσεις στην λειτουργία τους. Σε αυτή τη πορεία η σύγχρονη οικονομία έχει προκαλέσει αλλαγές και στο παραδοσιακό χρήμα, με αποτέλεσμα νέες μορφές να κάνουν την εμφάνισή τους στην καθημερινότητα όλων μας. Παράλληλα με όλα τα παραπάνω θα γίνει ιδιαίτερος λόγος για όλες τις καταβαλλόμενες προσπάθειες και τα μέτρα εκείνα τα οποία αποσκοπούν στη στήριξη και τη σταθεροποίηση του εγχώριου τραπεζικού συστήματος και της οικονομίας γενικότερα.

ABSTRACT

The thesis presents the basic guideline in which the Greek Banking System currently operates and specifically focuses on the extent to which it has been influenced by major economic events, starting from the adoption of the euro currency up until the breakout of the economic crisis. In the beginning the country's banking system went through extraordinary changes resulting in innovating services that appeared in the Greek economy for the first time. However the economic crisis, which has caused numerous problems across the entire every day life, not only economic but also social, has inevitably affected the banking system. On this ground, the modern economy has undergone significant changes in the traditional currencies which are mainly the result of the appearance of new types of currencies presented in a digital form. Lastly, in addition to the above I will attempt to present the efforts made in order to support and stabilize the Greek Banking System and the economy as a whole.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΔΙΚΕΣ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	2
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	7
ABSTRACT.....	8
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.....	9
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΠΙΝΑΚΩΝ.....	11
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ.....	11
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο	15
Το Ελληνικό Τραπεζικό Σύστημα – Εξέλιξη και Οικονομική Κρίση.....	15
1.1 Το τραπεζικό σύστημα στην έλευση του 21 ^{ου} αιώνα.....	16
1.2 Εξέλιξη του ελληνικού τραπεζικού συστήματος.....	17
1.3 Η εξέλιξη της επεκτατικής πολιτικής των ελληνικών τραπεζών.....	21
1.4 Το ελληνικό τραπεζικό σύστημα σήμερα.....	24
1.5 Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα.....	27
1.6 Τραπεζικοί εποπτικοί μηχανισμοί.....	30
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 1 ^{ΟΥ} ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ.....	32
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο	34
Συνέπειες, τρόποι αντιμετώπισης και προκλήσεις για το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα.....	34
2.1 Συνέπειες στα τραπεζικά οικονομικά δεδομένα.....	35
2.1.1 Τραπεζικές καταθέσεις.....	35
2.1.2. Μη εξυπηρετούμενα δάνεια.....	38
2.2 Τρόποι αντιμετώπισης.....	42
2.2.1 Έκτακτος Μηχανισμός Στήριξης (ELA).....	42
2.2.2 Περιορισμοί Κεφαλαίων (Capital Controls).....	45

2.3 Προκλήσεις για το εγχώριο τραπεζικό σύστημα	49
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 2 ^{ΟΥ} ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	52
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^Ο	54
Η χρήση χρήματος στην οικονομική κρίση – Νέες μορφές χρήματος	54
3.1 Πλαστικό χρήμα και εμπορικές συναλλαγές	55
3.2 Χρεωστικές κάρτες	59
3.3 Νέες μορφές χρήματος - κρυπτονομίσματα.....	61
3.3.1 Bitcoin – Το πρώτο κρυπτονόμισμα	63
3.3.2 Δημοφιλή κρυπτονομίσματα.....	65
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 3 ^{ΟΥ} ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	69
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^Ο	70
Αποτελέσματα έρευνας για το Τραπεζικό Σύστημα και το Χρήμα.....	70
4.1 Γενικά στοιχεία εμπειρικής έρευνας.....	71
4.2 Αποτύπωση αποτελεσμάτων.....	72
4.2.1 Μέρος Πρώτο.....	72
4.2.2 Μέρος Δεύτερο	90
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	93
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ.....	95
ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ	99

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1.1: Στοιχεία Ενεργητικού εμπορικών τραπεζών 2014-2017, ποσά σε εκατ. ευρώ.....	20
Πίνακας 3.1: Τιμή, απόλυτη μεταβολή τιμής (αύξηση) και ποσοστιαία μεταβολή (αύξηση) σε τέσσερα κρυπτονομίσματα (από 02/2017-02/2018).....	62

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

Γράφημα 1.1: Αριθμός των Τραπεζών μελών της Ένωσης Ελληνικών Τραπεζών για το διάστημα 2005-2016.....	12
Γράφημα 1.2: Πλήθος απασχολούμενο τραπεζικού προσωπικού 2005-2016.....	14
Γράφημα 1.3: Απασχολούμενο τραπεζικό προσωπικό ελληνικών τραπεζών στο εξωτερικό, διάστημα 2005-2016.....	16
Γράφημα 1.4: Θυγατρικές ελληνικών τραπεζών εντός και εκτός Ε.Ε	18
Γράφημα 1.5: Καθαρά κέρδη 5 ελληνικών τραπεζικών ιδρυμάτων σε εκατ. ευρώ.....	19
Γράφημα 1.6: Ελληνικό χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ, 2005-2016.....	23
Γράφημα 2.1: Εξέλιξη καταθέσεων νοικοκυριών και επιχειρήσεων στα εγχώρια τραπεζικά ιδρύματα (Ιανουάριος 2010-Φεβρουάριος 2018).....	30
Γράφημα 2.2: Ετήσιος ρυθμός μεταβολής καταθέσεων στις εγχώριες τράπεζες (Ιούλιος 2015- Οκτώβριος 2017).....	32
Γράφημα 2.3: Ποσοστό ΜΕΑ στο σύνολο των ανοιγμάτων (2008-2016).....	34
Γράφημα 2.4: Χορηγήσεις νέων στεγαστικών δανείων (ποσά σε δις ευρώ).....	35
Γράφημα 2.5: Εξάρτηση από τον Έκτακτο Μηχανισμό Στήριξης.....	38
Γράφημα 2.6: Εξέλιξη εξαγωγών και εισαγωγών πριν και μετά την επιβολή των περιορισμών κεφαλαίων.....	41
Γράφημα 3.1: Συναλλαγές σε POS (διάστημα 2009-2016 σε εκατομμύρια).....	51
Γράφημα 3.2: Ποσοστό πληθυσμού που έκανε ηλεκτρονικές αγορές (2011-2017).....	52
Γράφημα 3.3: Εξέλιξη τιμής κλεισίματος bitcoin σε \$ (24/02/2017 - 24/02/2018).....	59
Γράφημα 4.1: Είναι μεγαλύτερη η εξουσία των τραπεζών από την πολιτική (σε κοινωνία και οικονομία).....	67
Γράφημα 4.2: Πιο αντιπροσωπευτικός ορισμός για το χρήμα.....	68
Γράφημα 4.3: Πραγματικός κίνδυνος χρεοκοπίας των ελληνικών τραπεζών.....	69
Γράφημα 4.4: Πιθανή διαγραφή του χρέους θα αλλάξει την κακή οικονομική κατάσταση.....	69

Γράφημα 4.5: Σημαντικότερη συνέπεια της τραπεζικής κρίσης.....	70
Γράφημα 4.6: Άποψη σχετικά με το αν υπάρχουν άτομα που μπορούν να αποπληρώσουν τα δάνειά τους αλλά εκμεταλλεύονται τη γενική κατάσταση.....	71
Γράφημα 4.7: Άποψη για τους πλειστηριασμούς.....	72
Γράφημα 4.8: Άποψη για ηλεκτρονικούς πλειστηριασμούς.....	72
Γράφημα 4.9: Λόγοι μείωσης στη χορήγηση δανείων.....	73
Γράφημα 4.10: Δυσκολία δανειοδότησης προκαλεί επιπλέον δυσκολίες την οικονομική ζωή της χώρας.....	74
Γράφημα 4.11: Κάθε οικονομική κρίση θα επηρεάζει το εκάστοτε εγχώριο τραπεζικό σύστημα.....	75
Γράφημα 4.12: Πρόβλημα ρευστότητας στις ελληνικές τράπεζες.....	75
Γράφημα 4.13: Παράγοντας που επηρεάζει την έλλειψη ρευστότητας στην αγορά...	76
Γράφημα 4.14: Έλεγχοι στη μελλοντική τραπεζική λειτουργία.....	77
Γράφημα 4.15: Άποψη για τα capital controls.....	78
Γράφημα 4.16: Πρέπει να υπάρχει τέλος/χρέωση σε κάθε συναλλαγή που γίνεται εντός τράπεζας.....	79
Γράφημα 4.17: Οι τραπεζικές χρεώσεις είναι εναλλακτικός τρόπος στήριξης των τραπεζών.....	79
Γράφημα 4.18: Οι ηλεκτρονικές συναλλαγές πρέπει να γίνουν υποχρεωτικές.....	80
Γράφημα 4.19: Γρήγορη η υιοθέτηση των ηλεκτρονικών συναλλαγών στη Ελλάδα..	81
Γράφημα 4.20: Μελλοντική κατάργηση των παραδοσιακών μέσων πληρωμής (χρήμα, νομίσματα).....	82
Γράφημα 4.21: Τί είναι το bitcoin.....	82
Γράφημα 4.22: Πιθανή μελλοντική υιοθέτηση παγκόσμιου νομίσματος.....	83
Γράφημα 4.23: Μεγαλύτερη πρόκληση σε περίπτωση υιοθέτησης παγκόσμιου νομίσματος.....	84
Γράφημα 4.24: Βαθμός προσωπικού επηρεασμού από την οικονομική κρίση.....	85
Γράφημα 4.25: Φύλο ατόμων.....	85
Γράφημα 4.26: Οικογενειακή κατάσταση ατόμων.....	86
Γράφημα 4.27: Ηλικία ατόμων.....	86
Γράφημα 4.28: Μορφωτικό επίπεδο ατόμων.....	87

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η πορεία του ελληνικού τραπεζικού συστήματος πέρασε από πολλά στάδια τα τελευταία 20 χρόνια. Η αυτοματοποίηση των λειτουργιών του με την είσοδο των νέων τεχνολογιών ήταν η αρχή και μετά ακολούθησε η υιοθέτηση του ενιαίου ευρωπαϊκού νομίσματος στα πλαίσια της νομισματικής ένωσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Όλες οι αλλαγές στη λειτουργία δέχθηκαν μια επιπλέον πρόκληση με την έλευση της ελληνικής οικονομικής κρίσης που ήρθε μετά την έλευση της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2007. Η καινούρια οικονομική πραγματικότητα επηρέασε το σύνολο των τραπεζικών λειτουργιών και της εποπτείας που ασκείται σε αυτές.

Τα εγχώρια τραπεζικά ιδρύματα στην προσπάθειά τους να αντιμετωπίσουν τις αυξανόμενες προκλήσεις που εμφανίστηκαν τα τελευταία χρόνια επιδιώκουν τη λήψη των κατάλληλων μέτρων προς αυτό το στόχο. Η μεγάλη πίεση που έχει ασκηθεί στα χρηματοοικονομικά τους στοιχεία όμως (καταθέσεις, δάνεια) δεν επιτρέπει μια ελαστική αντιμετώπιση της κατάστασης. Η αναγκαστική λήψη βοήθειας με τη μορφή ρευστότητας από μηχανισμούς του εξωτερικού και η επιβολή των κεφαλαιακών περιορισμών από τον Ιούνιο του 2015 δείχνουν ότι η οικονομική κατάσταση των τραπεζών είναι σε ιδιαίτερα δυσμενή επίπεδα. Οι προκλήσεις που καλούνται να αντιμετωπίσουν στο μέλλον είναι πολλές ωστόσο ο σωστός σχεδιασμός και η προσεκτική προσήλωση στους στόχους θα τους επιτρέψει να τους επιτύχουν.

Εκτός από τον τραπεζικό τομέα και τις μεταβολές που έχει υποστεί τον τελευταίο καιρό, σημαντικές είναι και οι εξελίξεις που συντελούνται αναφορικά με τις νέες μορφές χρήματος (πλαστικό χρήμα και κρυπτονομίσματα) που υιοθετούνται με αυξανόμενο ρυθμό. Η νέα τάξη πραγμάτων δε θα μπορούσε παρά να επηρεάζει την οικονομική ζωή της χώρας και ως φυσικό επακόλουθο τη λειτουργία των τραπεζών.

Γι' αυτό το λόγο και βάσει όσων αναφέρθηκαν, η εργασία συμπληρώνει τα δεδομένα της με τη διεξαγωγή μιας έρευνας, με τη βοήθεια ενός ερωτηματολογίου. Με αυτόν τον τρόπο ζητείται η γνώμη των συμμετεχόντων για το σύνολο των θεμάτων που αναλύονται στην εργασία και αφορούν τον τραπεζικό τομέα, την επιβολή των κεφαλαιακών περιορισμών, τις νέες μορφές χρήματος και άλλα θέματα που σχετίζονται με την τραπεζική λειτουργία.

Για την βέλτιστη αποτύπωση των δεδομένων η εργασία χωρίζεται σε τέσσερα κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο συνοψίζει την εξέλιξη του εγχώριου χρηματοπιστωτικού συστήματος μέχρι την έναρξη της ελληνικής οικονομικής κρίσης, ξεκινώντας από την έλευση του 21^{ου} αιώνα. Επειδή οι αλλαγές που έχουν επηρεάσει το τραπεζικό σύστημα σήμερα εμφανίστηκαν με την ένταξη της χώρας στην νομισματική ενοποίηση και έπειτα, θεώρησα σωστότερο η ανάλυση να ξεκινήσει από αυτή τη χρονική στιγμή. Στη συνέχεια, στο δεύτερο κεφάλαιο, αναλύω τις κυριότερες συνέπειες που προκάλεσε η οικονομική κρίση στο εγχώριο τραπεζικό σύστημα, τους τρόπους που επέλεξε να χρησιμοποιήσει για να ξεπεράσει τα προβλήματα και τέλος τις προκλήσεις που καλείται να αντιμετωπίσει.

Στο τρίτο κεφάλαιο ο αναγνώστης μεταφέρεται σε ένα σχεδόν διαφορετικό τμήμα της ανάλυσης η οποία αφορά την παρουσίαση των νέων μορφών χρήματος που αλλάζουν σταδιακά τα δεδομένα σε παγκόσμιο επίπεδο. Η σταδιακή υιοθέτηση των ηλεκτρονικών μορφών πληρωμής και η αυξημένη αποδοχή των κρυπτονομισμάτων θέτουν τη βάση για μια πιθανώς νέα επανάσταση στο χρήμα του μέλλοντος. Τέλος στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα που συγκεντρώθηκαν από την έρευνα που διεξήγαγα και που δίνει μια εικόνα για τη γνώμη των πολιτών στα δεδομένα που λαμβάνουν χώρα στον τραπεζικό και όχι μόνο, τομέα της χώρας. Πιστεύω ότι η ανάλυση θα συμβάλλει σημαντικά στην τεκμηριωμένη παρουσίαση των δεδομένων που αφορούν το εγχώριο χρηματοπιστωτικό σύστημα και των αλλαγών που έχουν συντελεστεί τον τελευταίο καιρό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

Το Ελληνικό Τραπεζικό Σύστημα – Εξέλιξη και Οικονομική Κρίση

Η εργασία θα επικεντρωθεί στην ανάλυση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος και των διάφορων άλλων χαρακτηριστικών του από την έλευση του ενιαίου ευρωπαϊκού νομίσματος μέχρι και την πιο πρόσφατη περίοδο της οικονομικής κρίσης. Στόχος είναι να δοθεί μια ολοκληρωμένη εικόνα αναφορικά με την ανάπτυξη από την υιοθέτηση του ευρώ, καθώς επίσης και να περιγραφούν οι διάφορες συνέπειες που προκάλεσε και συνεχίζει να προκαλεί η οικονομική κρίση στο σύνολο του ελληνικού τραπεζικού συστήματος.

1.1 Το τραπεζικό σύστημα στην έλευση του 21^{ου} αιώνα

Η καθιέρωση του κοινού ευρωπαϊκού νομίσματος στο εσωτερικό της Ελλάδας προκάλεσε πλήθος αλλαγών από τη στιγμή που καλωσορίσαμε το 2000. Η ολοκλήρωση της γενικής διαδικασίας υιοθέτησης του ευρώ είχε ως αποτέλεσμα το εγχώριο τραπεζικό σύστημα να βιώσει μια μαζική αλλαγή στον τρόπο λειτουργίας του αλλά και στους ελέγχους τους οποίους θα έπρεπε από εκείνη τη στιγμή να υπόκειται. Η ελληνική οικονομία με τη σειρά της γνώρισε μια νέα εποχή η οποία συνοδεύτηκε από προσπάθειες αναδιάρθρωσης και παράλληλα σταθεροποίησης. Σε αυτή την κατεύθυνση το κλίμα που επικράτησε ήταν αισιόδοξο και οι μεταβολές που πραγματοποιήθηκαν σε εκείνο το χρονικό διάστημα έδειχναν τη στροφή της οικονομίας σε θετικά πρόσημα ανάπτυξης.

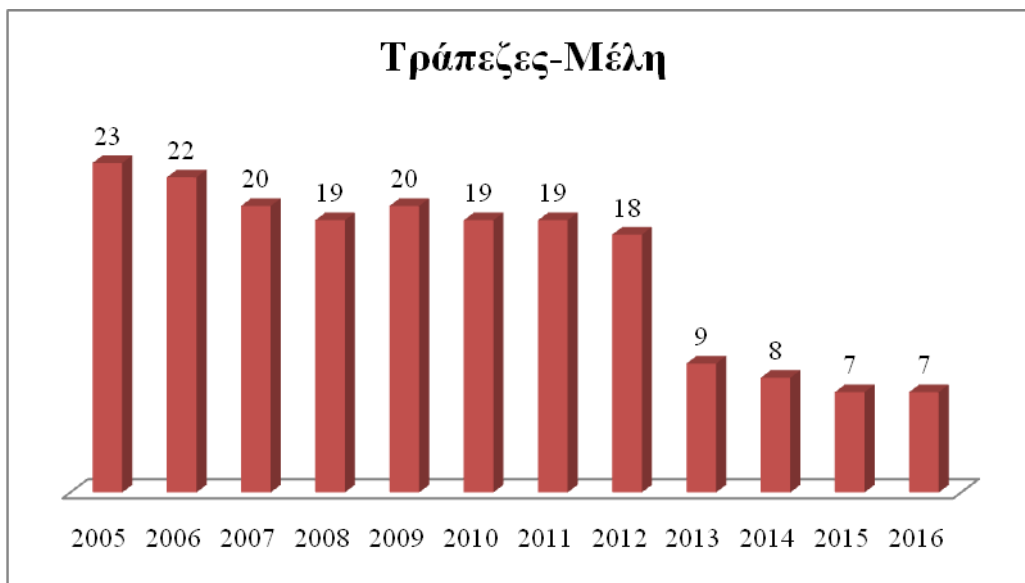
Όπως είναι λογικό λοιπόν, τόσο η Ελλάδα, γενικά, όσο και το τραπεζικό σύστημα ειδικότερα, προετοιμάστηκε προς μια νέα εποχή, την εποχή του Ευρώ. Η νέα τάξη πραγμάτων, εκείνη την εποχή, στόχευσε και κατάφερε ταυτόχρονα τη βελτίωση των τεχνολογικών εξοπλισμών σε ένα πολύ μεγάλο μέρος της εγχώριας παραγωγής και οικονομίας. Για τη διευκόλυνση της ανάγκης αυτής, αλλά και λόγω της νέας νομισματικής πραγματικότητας, τα επιτόκια προς επιχειρήσεις μειώθηκαν από 15% το 1999 σε 11 το Νοέμβριο του 2000. Αξιοσημείωτη ήταν και η παράλληλη μείωση των επιτοκίων των καταναλωτικών δανείων κατά περίπου 6 ποσοστιαίες μονάδες για το ίδιο χρονικό διάστημα¹. Από εκείνη τη στιγμή και μέχρι σήμερα η πορεία του εγχώριου τραπεζικού συστήματος βίωσε διάφορες περιόδους, τόσο ανάπτυξης, όσο και κρίσης, γεγονότα που θα αναλύσουμε στην ενότητα που ακολουθεί.

¹ Απολογισμός 2000, Ελληνική Ένωση Τραπεζών, Φεβρουάριος 2001

1.2 Εξέλιξη του ελληνικού τραπεζικού συστήματος

Η περίοδος λίγο πριν το ευρώ (1996) με όλες τις ενέργειες προετοιμασίας του τραπεζικού συστήματος για την επικείμενη αλλαγή αλλά και κάποια χρόνια μετά την αλλαγή (μέχρι το 2008) σηματοδεύτηκε από μια τεράστια ανάπτυξη σε όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.² Για πολλούς μάλιστα η ανάπτυξη της χώρας μας ήταν πολύ μεγαλύτερη από την αντίστοιχη ανάπτυξη άλλων χωρών που βίωσαν την ίδια αλλαγή. Μια σειρά από αλλαγές που έλαβαν χώρα στον εγχώριο τραπεζικό τομέα και στις κινήσεις του στο εξωτερικό με επενδύσεις και την επεκτατική του πολιτική ήταν τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα μέχρι την χρονική στιγμή της έναρξης της οικονομικής κρίσης στη χώρα μας. Ας εξετάσουμε όμως με τα δεδομένα που αντλήθηκαν από την Ελληνική Ένωση Τραπεζών για τις αλλαγές που παρατηρήθηκαν στο τραπεζικό μας σύστημα.

Γράφημα 1.1: Αριθμός των Τραπεζών μελών της Ένωσης Ελληνικών Τραπεζών για το διάστημα 2005-2016

Πηγή: Ελληνική Ένωση Τραπεζών, *Συνοπτική Συγκεντρωτική Παρουσίαση*³

Σε γενικές γραμμές, όπως αποτυπώνεται στο γράφημα 1.1, το σύνολο των τραπεζών μελών του ελληνικού συστήματος ήταν χωρίς μεγάλες διαφοροποιήσεις στα 20 περίπου μέλη. Η οικονομική κρίση ξέσπασε στο μεγαλύτερο μέρος το 2009 περίπου με τις πρώτες συνέπειες να φαίνονται στο εσωτερικό της χώρας μας από το 2011 κυρίως και μετά. Βάσει των στοιχείων (ανάπτυξη, ανεργία, δείκτες και πολιτικές

² Άρθρο « Οι Τράπεζες προκάλεσαν την κρίση», 18/01/2017, www.iskra.gr

³ <http://www.hba.gr/Statistics/List?type=Brief>, τα στοιχεία όπως έχουν διαμορφωθεί στις 31/12 κάθε έτους.

αποφάσεις / δρώμενα) η χειρότερη χρονιά ήταν το 2013. Για αυτό το έτος στο γράφημα παρατηρούμε ότι το πλήθος των τραπεζών μειώθηκε δραστηκότατα (στο μισό) μέσα σε μόλις ένα έτος από 18 σε 9. Η μεγάλη και απότομη αυτή μεταβολή όπως είναι φυσικό σηματοδότησε την έναρξη μιας καινούριας πραγματικότητας για το εγχώριο τραπεζικό σύστημα το οποίο δέχθηκε ισχυρούς τριγμούς. Από τότε και μέχρι σήμερα φαίνεται ότι η εξέλιξη στο πλήθος των τραπεζών μελών του ελληνικού τραπεζικού συστήματος συνεχίζει να μειώνεται με τα τελευταία στοιχεία για το 2016 (31/12/2016) να κάνουν λόγο για 7 τράπεζες. Η μείωση στον αριθμό των τραπεζών ουσιαστικά σημαίνει την αύξηση στο ποσοστό συγκέντρωσης. Για το 2016 η συγκέντρωση έφτασε το 97%⁴, μια αύξηση κατά δύο ποσοστιαίες μονάδες από το 2015, που άγγιξε το 95%. Η αυξανόμενη τάση του ποσοστού αυτού είναι σημαντική αν συγκρίνουμε το αντίστοιχο ποσοστό προηγούμενων ετών και πιο συγκεκριμένα του 2008 που ήταν στο 70%. Τα στοιχεία αυτά αφορούν έρευνα της ΕΚΤ⁵ στην οποία αναφέρεται ότι το ποσοστό της συγκέντρωσης του ελληνικού τραπεζικού τομέα είναι το μεγαλύτερο σε σχέση με το ευρωπαϊκό που κυμαίνεται στο 48% κατά μέσο όρο.

Από μεριάς πλήθους τραπεζικών καταστημάτων στην Ελλάδα η μείωση των τραπεζών μελών επέφερε μια αντίστοιχη μείωση και σε αυτόν το τομέα.⁶ Ενδεικτικά το 2005 τα υπό λειτουργία καταστήματα ανήλθαν σε 3.126, φτάνοντας στο μέγιστο πλήθος τους το 2010 με 3.733. Ωστόσο η πραγματικότητα σήμερα έχει αλλάξει με τα στοιχεία του 2016 να κάνουν λόγο για 2.206. Ορισμένοι λόγοι που οδήγησαν στη μείωση τόσο των καταστημάτων όσο και των τραπεζών που δραστηριοποιούνταν στην Ελλάδα κατά το κρίσιμο χρονικό διάστημα της οικονομικής κρίσης αφορούν κάποιες στρατηγικές κινήσεις εξαγοράς και συγχωνεύσεων από μεριάς των τραπεζών. Ειδικότερα οι πιο χαρακτηριστικές κινήσεις των τραπεζών ήταν οι εξής:

- Η Τράπεζα Πειραιώς εξαγόρασε την Αγροτική τον Ιούλιο του 2012 αυξάνοντας το ενεργητικό της από 51 δις ευρώ σε 79 δις. Στη συνέχεια το 2013 χαρακτηρίστηκε ως η χρονιά της τράπεζας με συνεχείς εξαγορές όπως αυτή της Τράπεζας Κύπρου, της Ελληνικής Τράπεζας, της Cyprus Popular Bank και της Millennium Bank.

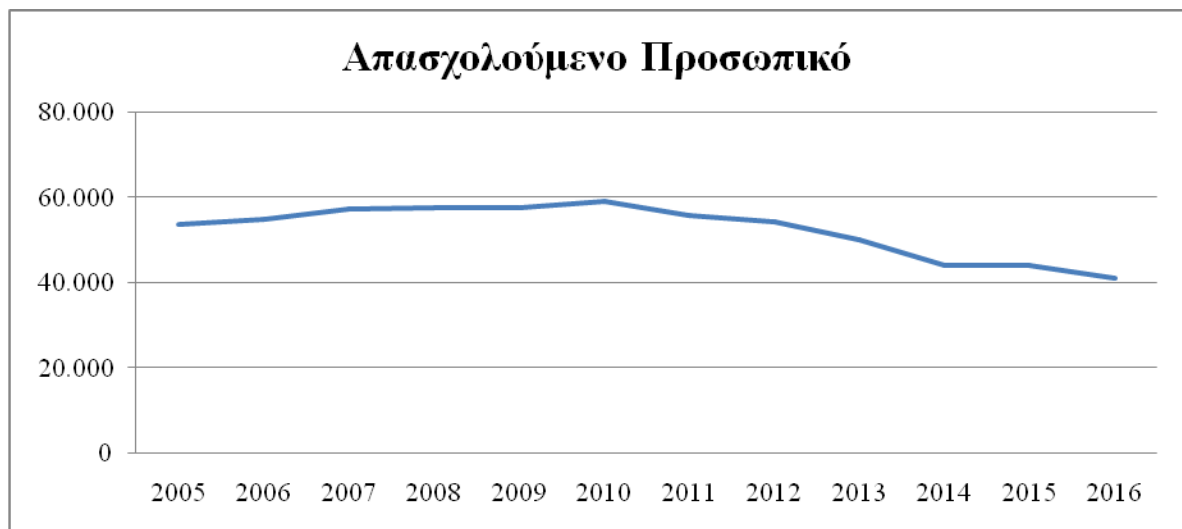
⁴ Άρθρο « ΕΚΤ: Συνεχίστηκε το 2016 η τάση συγκέντρωσης του ελληνικού τραπεζικού συστήματος – Αυξήθηκε η κερδοφορία του», 23/10/2017, www.iefimerida.gr

⁵ Έρευνα Ευρωπαϊκής κεντρικής Τράπεζας για της χρηματοπιστωτικές δομές

⁶ Ελληνική Ένωση Τραπεζών, συνοπτική συγκεντρωτική παρουσίαση

- Οι κινήσεις της περιόδου ανάπτυξης της τράπεζας Eurobank την κατέστησαν ιδιαίτερα σημαντική κατά την περίοδο 2008-2010. Η σημαντικότερη κίνηση στο εσωτερικό της χώρας ήταν το 2013 με την εξαγορά του Νέου Ταχυδρομικού Ταμειυτηρίου Ελλάδος και της Proton Bank.⁷
- Το 2011 η Εθνική τράπεζα δεν κατάφερε να συμφωνήσει στην συγχώνευση της με την Alpha Bank.⁸ Το 2013 η Εθνική τράπεζα εξαγόρασε την Probank αλλά δεν κατάφερε τελικά τη συγχώνευση με την Alpha Bank το 2011.
- Το 2012 συμφωνείται να εξαγοράσει η Alpha Bank την Εμπορική Τράπεζα και το 2014 εξαγοράζεται το λιανικό τμήμα της Citibank στην Ελλάδα.⁹
- Οι εξαγορές τραπεζών από το 2010 άλλαξαν τα δεδομένα του εγχώριου τραπεζικού συστήματος αυξάνοντας τη συγκέντρωση του συστήματος στο 97%, ποσοστό που πριν από 10 χρόνια ήταν 59%.¹⁰ Αυτές οι κινήσεις έχουν ως αποτέλεσμα το τραπεζικό σύστημα της χώρας μας να έχει το υψηλότερο ποσοστό συγκέντρωσης στην Ευρώπη και σε παγκόσμιο επίπεδο να κατέχει τη δεύτερη θέση.

Γράφημα 1.2: Πλήθος απασχολούμενου τραπεζικού προσωπικού για το διάστημα 2005-2016

Πηγή: Ελληνική Ένωση Τραπεζών, Συνοπτική Συγκεντρωτική Παρουσίαση³

⁷ <https://www.eurobank.gr/el/omilos/poioi-eimaste/istoriki-diadromi>

⁸ Άρθρο «Η Εθνική δεν περίμενε την άρνηση της Alpha Bank», 19/02/2011, <https://www.newsbeast.gr/financial/arthro>

⁹ <https://www.alpha.gr/page/default.asp?la=1&id=10985>, Alpha Bank: Ιστορική Διαδρομή: 2010

¹⁰ Άρθρο «Από τις 18 συγχωνεύσεις τραπεζών τα τελευταία 3-4 χρόνια ποιες ήταν οι πιο επιτυχημένες», 27/05/2016, www.bankingnews.gr

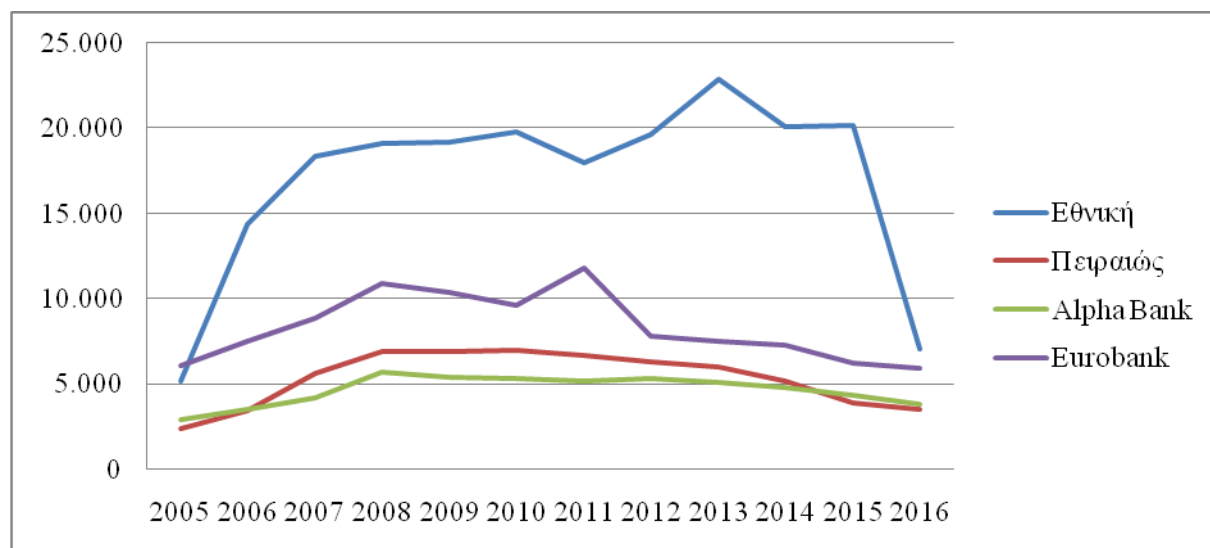
Τέλος εκτός από την αριθμητική μείωση των καταστημάτων είναι σημαντικό να αναλύσουμε και την επίπτωση που επέφεραν αυτές οι κινήσεις στο απασχολούμενο τραπεζικό προσωπικό. Όπως φαίνεται στο παραπάνω γράφημα από το 2005 μέχρι το 2010 η πορεία του πλήθους του απασχολούμενου προσωπικού έβαινε αυξανόμενη φτάνοντας τα 60.000 άτομα, τη μεγαλύτερη μέχρι στιγμής τιμή, το 2010. Η έναρξη της οικονομικής κρίσης ανάγκασε πολλές τράπεζες να κάνει ορισμένες σημαντικές αλλαγές προσπαθώντας να βρει τρόπους να μειώσει το λειτουργικό της κόστος. Ένας τρόπος ήταν η μείωση του προσωπικού, κάτι που θα προκαλούσε αντίστοιχη μείωση στο μισθολογικό κόστος των εγχώριων τραπεζικών ιδρυμάτων. Η μείωση του απασχολούμενου προσωπικού προήλθε από τα προγράμματα εθελουσίας εξόδου των υφιστάμενων εργαζομένων με πακέτα που κάλυπταν τους μισθούς που θα έπαιρναν αναλογικά με τα χρόνια της προϋπηρεσίας τους. Ωστόσο η αποδοχή των προγραμμάτων δεν ήταν αυτή που σχεδίαζαν οι τράπεζες δεδομένου και των στόχων που έχουν τεθεί για το μέλλον των εγχώριων τραπεζικών ιδρυμάτων. Όπως φαίνεται μέχρι το 2016 τα άτομα μειώθηκαν στα 40.000 σχεδόν, ωστόσο το σχέδιο στοχεύει μέχρι το 2020 σε περαιτέρω μείωση.

Περισσότερες πληροφορίες για την τωρινή κατάσταση του εγχώριου χρηματοπιστωτικού συστήματος θα δοθούν σε ενότητα που ακολουθεί, ωστόσο όπως είναι κατανοητό η εξέλιξη που έχει βιώσει τα τελευταία χρόνια χαρακτηρίζεται από μεγάλη μεταβλητότητα και γεγονότα που χαρακτηρίζονται τόσο από περιόδους άνθησης όσο και από περιόδους κρίσης.

1.3 Η εξέλιξη της επεκτατικής πολιτικής των ελληνικών τραπεζών

Τα διάφορα στάδια από τα οποία πέρασε το εγχώριο τραπεζικό σύστημα από την έλευση του ενιαίου ευρωπαϊκού νομίσματος μέχρι την έναρξη της οικονομικής κρίσης χαρακτηρίστηκε από μια περίοδο που αφορούσε την ευρεία επέκταση των δραστηριοτήτων του στο εξωτερικό. Η ευρωστία των ελληνικών τραπεζών έδωσε τη δυνατότητα να πραγματοποιηθούν κινήσεις για την είσοδό τους σε αγορές του εξωτερικού. Πιο συγκεκριμένα οι κινήσεις αφορούσαν στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων και της Ανατολικής Ευρώπης. Τα γραφήματα που ακολουθούν αποτυπώνουν την επεκτατική πολιτική των ελληνικών τραπεζών στο εξωτερικό.

Γράφημα 1.3: Απασχολούμενο τραπεζικό προσωπικό ελληνικών τραπεζών στο εξωτερικό (διάστημα 2005-2016)

Πηγή: Ελληνική Ένωση Τραπεζών, Συνοπτική Συγκεντρωτική Παρουσίαση³

Βάσει των στοιχείων της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών από το 2005 μέχρι το 2010 φαίνεται μια σημαντική αύξηση στον αριθμό του απασχολούμενου προσωπικού με σημαντικότερη πορεία να καταγράφει η Εθνική Τράπεζα και στη δεύτερη θέση βρίσκουμε την τράπεζα Eurobank. Από το 2005 που η Εθνική τράπεζα αριθμούσε μόλις 5.126 άτομα στο εξωτερικό, το 2010 έφτασε τα 19.744 άτομα και το 2013 τα 22.866 άτομα. Για τα ίδια χρόνια, η Eurobank, ξεκίνησε με 2.376 άτομα το 2005, συνέχισε με 6.931 το 2010 ενώ στο 2013 το προσωπικό μειώθηκε στα 5.938 άτομα. Η μεγαλύτερη μεταβολή έλαβε χώρα το διάστημα 2015-2016 όπου η Εθνική μείωσε το προσωπικό της από 20.000 άτομα σχεδόν σε μόλις 7.041. Η μείωση αυτή

πραγματοποιήθηκε κυρίως από την πώληση¹¹ του 99,81% της τουρκικής θυγατρικής (Finansbank) της στην Εθνική Τράπεζα του Κατάρ. Η ξαφνική αύξηση που αποτυπώθηκε στο προηγούμενο γράφημα ήταν αποτέλεσμα των κινήσεων επέκτασης των ελληνικών τραπεζικών ιδρυμάτων στο εξωτερικό κατά την περίοδο μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004. Από το 2005 μέχρι το 2008 κυρίως, οι στρατηγικές αυτές αποφάσεις αναδιάρθρωσαν τις δραστηριότητες των ελληνικών τραπεζών, γεγονός που τις κατέταξε σε σημαντικούς χρηματοπιστωτικούς ομίλους του εξωτερικού.

Το 2006 η επέκταση της Εθνικής Τράπεζας έφτασε στο αποκορύφωμά της με τις κινήσεις της στα Βαλκάνια να αφορούν την εξαγορά της Vojvodjanska Bank (Σερβία)¹² και την τουρκική Finansbank¹³. Η κίνηση εξαγοράς της τουρκικής έδωσε τη δυνατότητα εισόδου της ελληνικής τράπεζας σε ένα νέο ευρύ κοινό αυξάνοντας το ενεργητικό της και είναι η μεγαλύτερη επένδυση που έχει κάνει μέχρι στιγμής σε επίπεδο εξαγοράς τράπεζας του εξωτερικού. Οι κινήσεις της Eurobank στο εξωτερικό από το 2003 μέχρι το 2007¹⁴ την κατέταξαν σε υψηλό σημείο σε επίπεδο δύναμης στα Βαλκάνια και άλλες περιοχές. Πιο συγκεκριμένα το 2003 κύριος στόχος της Τράπεζας ήταν η Βουλγαρία με την εξαγορά της Postbank Βουλγαρίας, το 2004 στόχευσε στην αγορά της Τουρκίας και των Βαλκανίων, το 2006 στην Πολωνία, τα Βαλκάνια (Σερβία – AD Beograd) και της Ουκρανίας (Universal Bank) και το 2007 επιπλέον σε Κύπρο και Ουκρανία. Η Τράπεζα Πειραιώς έχει σημαντική παρουσία¹⁵ σε χώρες των Βαλκανίων όπως η Σερβία {το 2005 κυρίως, Βουλγαρία, Αλβανία και Ρουμανία (από το 2000), στην Νοτιοανατολική Ευρώπη όπως η Ουκρανία αλλά και σε χώρες του Βορρά όπως στο Ηνωμένο Βασίλειο και τη Γερμανία (μετά την απορρόφηση της ATE Bank - Αγροτική Τράπεζα το 2012)}. Το δίκτυο των καταστημάτων της είναι μεγάλο με πολλά σημεία εξυπηρέτησης στις χώρες αυτές. Η

¹¹ Άρθρο «ιστορική απόφαση - Η Εθνική πούλησε την Finansbank στο Qatar, deal 3.5 δις με τίμημα 2,75δις και αποπληρωμή ομολόγου 830 εκατ.», 21/12/2015, www.bankingnews.gr

¹² Δελτίο Τύπου Εθνικής Τράπεζας, 01/10/2007, «Νέο μέλος του Ομίλου της Εθνικής Τράπεζας η Vojvodjanska Bank», <https://www.nbg.gr/el/the-group/press-office/press-releases>

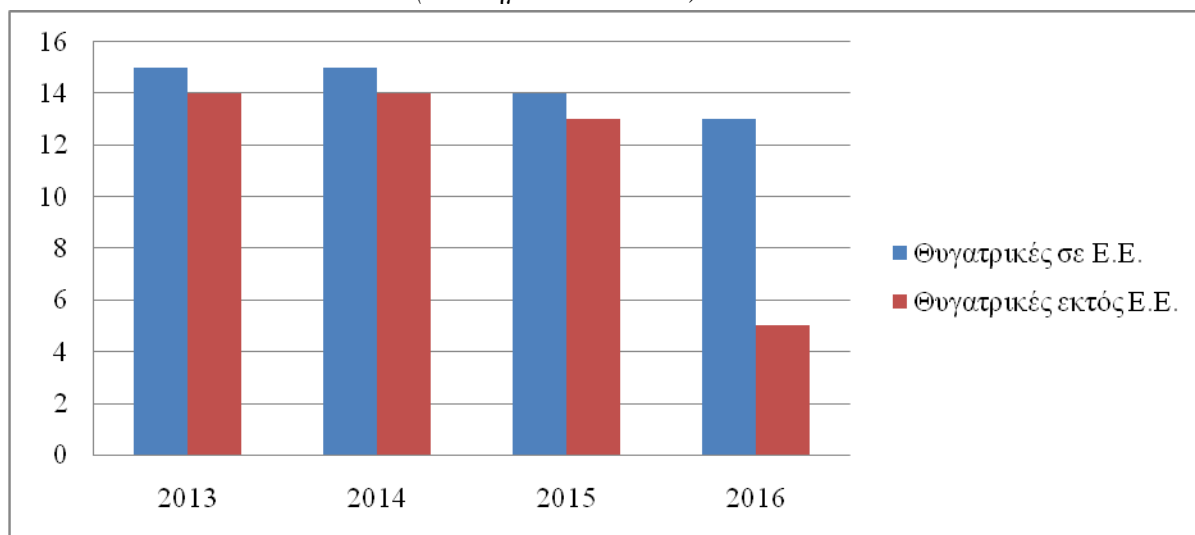
¹³ Άρθρο «Η Εθνική Τράπεζα ανακοίνωσε την εξαγορά της τουρκικής τράπεζας Finansbank» 03/04/2006, <http://www.in.gr/2006/04/03/economy/i-ethniki-trapeza-anakoinwse-tin-eksagora-tis-toyrkikis-trapezas-finansbank/>

¹⁴ <https://www.eurobank.gr/el/omilos/poioi-eimaste/istoriki-diadromi>, Ιστορική Διαδρομή του Ομίλου της Eurobank

¹⁵ <http://www.piraeusbankgroup.com/el/group-profile/groups-presence>, Παρουσία Ομίλου της Τράπεζας Πειραιώς

Alpha Bank εμφανίζει και αυτή με σειρά της σημαντική παρουσία¹⁶ σε χώρες των Βαλκανίων, όπως στη Ρουμανία με την Alpha Bank Romania και την Αλβανία με περισσότερα από 30 καταστήματα, στην Κύπρο με την Alpha Bank Cyprus Ltd και τέλος στη Μεγάλη Βρετανία.

Γράφημα 1.4: *Θυγατρικές ελληνικών τραπεζών εντός και εκτός Ε.Ε*
(διάστημα 2005-2016)

Πηγή: *Ελληνική Ένωση Τραπεζών, Συνοπτική Συγκεντρωτική Παρουσίαση*³

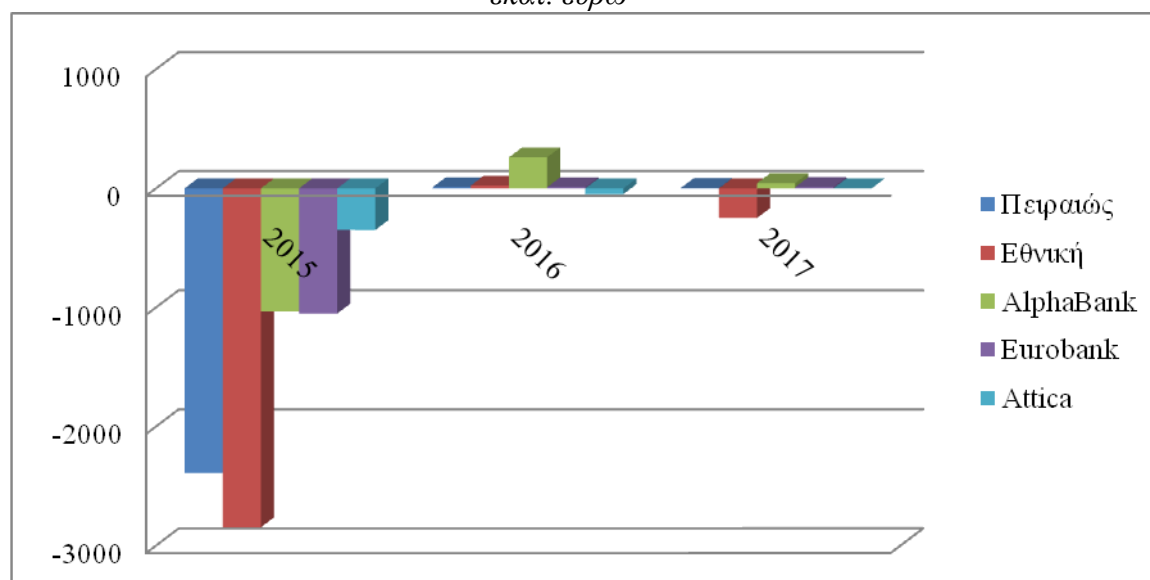
Τέλος αξίζει να αναλύσουμε την πορεία της δυναμικής παρουσίας των ελληνικών τραπεζών στο εξωτερικό κατά το χρονικό διάστημα της οικονομικής κρίσης. Όπως φαίνεται στο γράφημα 1.4 η μεγαλύτερη μείωση παρατηρήθηκε στις θυγατρικές των τραπεζών που βρίσκονται σε χώρες εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης ειδικότερα από το 2015 (13) στο 2016 (5). Η σημαντική αυτή μεταβολή οφείλεται κυρίως στην δύσκολη κατάσταση στο εσωτερικό των τραπεζών η οποία δεν επέτρεψε τη διατήρηση των δραστηριοτήτων στο εξωτερικό με τον ίδιο βαθμό που συνέβαινε στο παρελθόν. Παρατηρούμε ωστόσο ότι οι αντίστοιχες θυγατρικές των τραπεζών σε χώρες εντός Ε.Ε. παρέμειναν σταθερές, με την απώλεια μόνο 2 σε αριθμό, γεγονός που δείχνει και την ασφάλεια που παρείχε η Ε.Ε. σε αυτή την απόφαση των τραπεζών. Ωστόσο οι προκλήσεις που επέφερε η οικονομική κρίση έχουν προκαλέσει χωρίς αμφιβολία ένα σημαντικό πλήγμα στις παλαιότερες στρατηγικές κινήσεις επέκτασης των ελληνικών τραπεζών σε αγορές του εξωτερικού, γεγονός που επηρεάζει άμεσα τα χρηματοοικονομικά τους στοιχεία.

¹⁶ <https://www.alpha.gr/page/default.asp?la=1&id=8046>

1.4 Το ελληνικό τραπεζικό σύστημα σήμερα

Μετά από την αλλαγή που συντελέστηκε από την υιοθέτηση του ευρώ, την αυτοματοποίηση των τραπεζικών λειτουργιών που προκάλεσε μια επανάσταση στο τρόπο που λειτουργούσαν μέχρι τότε οι τράπεζες αλλά και μετά το πλήθος των επιχειρηματικών κινήσεων με δραστηριοποίηση σε νέες αγορές το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης στη χώρα μας επέφερε ένα βαρύ πλήγμα στο εγχώριο τραπεζικό σύστημα. Όπως είδαμε, η μείωση των τραπεζών που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα αύξησε το βαθμό συγκέντρωσης. Το 2018 οι ελληνικές τράπεζες που συνεχίζουν να λειτουργούν είναι πέντε. Το νούμερο αυτό ήταν αποτέλεσμα των κινήσεων συγχώνευσης και εξαγοράς άλλων τραπεζών, όμως αυτό δεν αλλάζει το γεγονός ότι το πλήθος είναι πολύ μικρό συγκριτικά με το παρελθόν. Πιο συγκεκριμένα οι τράπεζες που δραστηριοποιούνται αυτή τη στιγμή είναι η Εθνική Τράπεζα, η Τράπεζα Πειραιώς, η Alpha Bank, η Eurobank και η Attica Bank. Ακόμα και αν οι τράπεζες αυτές έχουν παραμείνει ενεργές αυτό δε σημαίνει σε καμία περίπτωση ότι δεν έχουν βιώσει σημαντικά προβλήματα. Στο γράφημα που ακολουθεί αποτυπώνονται τα αποτελέσματα αναφορικά με την κερδοφορία αυτών των τραπεζών τα τελευταία 3 χρόνια.

Γράφημα 1.5: Καθαρά Κέρδη 5 ελληνικών τραπεζικών ιδρυμάτων (2015-2017) σε εκατ. ευρώ

Πηγή: *hba/statistics*¹⁷

¹⁷ Στατιστικά στοιχεία, Οικονομικά στοιχεία ελληνικού τραπεζικού συστήματος / Βασικά μεγέθη ισολογισμού και αποτελέσματα χρήσεως ελληνικών πιστωτικών ιδρυμάτων, 2015, 2016 και 2017

Για το χρονικό διάστημα 2010-2015 τα στοιχεία έκαναν λόγο για ζημίες (προ φόρων) ύψους 70,3 δις ευρώ.¹⁸ Τα στοιχεία του γραφήματος δείχνουν την δύσκολη οικονομική κατάσταση που συνεχίζουν να βιώνουν τα ελληνικά τραπεζικά ιδρύματα από το 2015-2017. Το έτος 2015 καταγράφηκαν σημαντικές ζημίες σε όλες τις τράπεζες με υψηλότερη αυτή της Εθνικής που έφτασε τα 2,846 δις ευρώ. Δεύτερη μεγαλύτερη ζημία κατέγραψε η Τράπεζα Πειραιώς με 2,389 δις ευρώ. Το 2016, όπως αποτυπώθηκε στα οικονομικά στοιχεία των ιδρυμάτων, «έκλεισε» με σχεδόν οριακά κέρδη από όλες τις τράπεζες. Η Alpha Bank παρουσίασε τα περισσότερα κέρδη συγκριτικά με τις υπόλοιπες, 261 εκατ. ευρώ, ενώ εξαίρεση αποτέλεσε η Attica Bank με ζημία 47 εκατομμυρίων ευρώ. Τέλος το 2017 ήταν ένα έτος όπου μόνο η Εθνική Τράπεζα κατέγραψε ζημίες ύψους 248 εκατομμυρίων ευρώ με τις άλλες τράπεζες να εμφανίζουν για ακόμα μία χρονιά οριακά κέρδη. Το θετικό σημείο της ανάλυσης είναι ότι σε γενικές γραμμές οι μεγάλες ζημίες, σε επίπεδα δισεκατομμυρίων, των προηγούμενων χρόνων φαίνεται, με τα τωρινά δεδομένα, να αποτελούν παρελθόν γεγονός που επιτρέπει μια συγκρατημένη αισιοδοξία. Ακόμα αξίζει να αναφέρουμε την εξέλιξη του ενεργητικού των εμπορικών τραπεζών για το ίδιο χρονικό διάστημα 2014-2017 για να είμαστε σε θέση να αναλύσουμε τη μεταβολή που έχουν υποστεί τα περιουσιακά τους στοιχεία.

Πίνακας 1.1: Στοιχεία Ενεργητικού εμπορικών τραπεζών 2014-2017, ποσά σε εκατ. ευρώ

Έτος	Πειραιώς	Εθνική	Alpha	Eurobank	Attica
2017	64.491	58.425	55.855	51.448	3.564
2016	78.533	68.268	60.403	57.882	3.619
2015	83.002	77.131	64.993	64.195	3.674
2014	84.603	81.946	67.635	67.494	3.962

Πηγή: *Ελληνική Ένωση Τραπεζών*¹⁹

Όπως αποτυπώνεται στα στοιχεία του Πίνακα 1.1 το ενεργητικό των ελληνικών εμπορικών τραπεζών μειώνεται συνεχώς από το 2014 μέχρι το 2017. Η Εθνική τράπεζα είναι για μία ακόμα φορά η τράπεζα που έχει υποστεί τη μεγαλύτερη μείωση,

¹⁸ Άρθρο «Η ακτινογραφία του ελληνικού τραπεζικού συστήματος», 03/02/2017, www.enikonomia.gr/economy,

¹⁹ <https://www.hba.gr/Statistics/List?type=GreeceBrief>, τα στοιχεία αναφέρονται στα στοιχεία ισολογισμών των τραπεζών με καταληπτική ημερομηνία τις 31/12 κάθε έτους

της τάξης του 28,7% περίπου για το εν λόγω χρονικό διάστημα. Όπως παρατηρήσαμε και στο γράφημα 1.5 Η Εθνική ήταν η τράπεζα που εμφάνισε τη μεγαλύτερη μεταβλητότητα τα τελευταία 3 χρόνια με καταγραφή ζημιών αρχικά, είσοδο σε θετικά αποτελέσματα το επόμενο έτος και επαναφορά σε αρνητικά αποτελέσματα για το 2017. Η μεταβλητότητα αυτή αιτιολογεί και την αρνητική πορεία που καταγράφεται σταθερά στο ενεργητικό της. Στη δεύτερη θέση με μια μείωση της τάξης του 23,77% βρίσκουμε δύο τράπεζες την τράπεζα Πειραιώς και την Eurobank, ενώ στη συνέχεια είναι η Alpha Bank με μείωση ίση με 17,42% και τέλος είναι η Attica Bank με τη μικρότερη μείωση σε επίπεδα του 10% περίπου. Η συνεχής μείωση του ενεργητικού των εμπορικών τραπεζών της χώρας μας δυσκολεύει ακόμα περισσότερο την κατάσταση στην οποία βρίσκονται με επιπλέον μέτρα να είναι αναγκαία να παρθούν στο άμεσο μέλλον από τις διοικήσεις τους.

Τέλος εκτός από την αστάθεια στα χρηματοοικονομικά στοιχεία, προβλήματα φαίνεται ότι θα προκληθούν και στην μελλοντική πορεία του απασχολούμενου προσωπικού στις τράπεζες καθότι ο στόχος μέχρι το 2020 έχει τεθεί σε επιπλέον 5.000 αποχωρήσεις εργαζομένων.²⁰ Πιο συγκεκριμένα η Τράπεζα που θα χρειαστεί να κάνει τη μεγαλύτερη μείωση προσωπικού είναι η Τράπεζα Πειραιώς με 2.000 άτομα, ενώ περίπου 1.000 θα χρειαστεί να χάσουν οι υπόλοιπες (Εθνική, AlphaBank, Eurobank).

Γίνεται αντιληπτό λοιπόν ότι οι αλλαγές που έχει βιώσει το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα σε χρονικό διάστημα λιγότερο των 20 ετών είναι πάρα πολλές. Οι περίοδοι άνθησης, στρατηγικής επέκτασης στο εξωτερικό και η στήριξη από την Ε.Ε. ήταν στοιχεία τα οποία έδωσαν μια ώθηση αισιοδοξίας. Ωστόσο η έλευση της ελληνικής οικονομικής κρίσης προκάλεσε σημαντικά προβλήματα τόσο στο εσωτερικό των τραπεζών όσο και στην πορεία τους στο εξωτερικό. Το μέλλον θα δείξει κατά πόσο οι ελληνικές τράπεζες θα παραμείνουν δυνατές μετά από αυτή την δύσκολη οικονομική συγκυρία.

²⁰ Άρθρο «Τράπεζες: Κύμα 5.000 αποχωρήσεων έως το 2020», 30/01/2018, Ν. Μαλλιάρια, <http://www.capital.gr/oikonomia>

1.5 Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα

Η οικονομική κρίση που βιώνουμε στη χώρα μας τα τελευταία 8 χρόνια σχεδόν, είναι αποτέλεσμα πολλών παραγόντων. Η χρονική συγκυρία έναρξης της κρίσης κάνει πολλούς να θεωρούν ότι η βάση της βρίσκεται στους λόγους που οδήγησαν στην έναρξη της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης το 2008.²¹ Τότε ξεκίνησε η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση, μια κρίση που παραλληλίστηκε στις σοβαρές συνέπειές της με τη Μεγάλη Ύφεση του 1929. Τα προβλήματα στην αποπληρωμή των στεγαστικών δανείων που είχαν εκδώσει οι αμερικάνικες τράπεζες, λόγω της κρίσης που εμφανίστηκε στη στεγαστική αγορά των Ηνωμένων Πολιτειών, ήταν η αρχή που κατέστησε το πρόβλημα πολύ σοβαρό. Η συνέχεια έγινε με τη μετάδοση των χρεογράφων, που στηρίζονταν σε αυτά τα δάνεια, σε άλλες τράπεζες ώστε να μειωθεί ο κίνδυνος που αναλάμβαναν οι τράπεζες. Η πρακτική αυτή είναι συνηθισμένη στην διατραπεζική αγορά, ωστόσο μέσω της αγοράς και της πώλησης αυτών των χρεογράφων δεν ήταν εύκολο να εντοπιστεί ο μεγάλος κίνδυνος που οι τράπεζες αναλάμβαναν.

Αυτή η μεγάλη ζημιά που συνέβη στην οικονομία των Ηνωμένων Πολιτειών είχε ως αποτέλεσμα και η οικονομία της Ευρώπης να αντιμετωπίσει ένα μεγάλο πρόβλημα. Ουσιαστικά μέσω της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας η Ευρώπη έχασε μια ισχυρή αγορά για τα προϊόντα της και ταυτόχρονα τα προβλήματα που υπήρξαν στις τράπεζες της Αμερικής δεν άργησαν να κάνουν την εμφάνισή τους στις τράπεζες της Ε.Ε. Επίσης ένα άλλο πρόβλημα που παρατηρήθηκε σε αρχικό επίπεδο ήταν ότι η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) δεν είχε εικόνα αρχικά για το μέγεθος της έκθεσης που είχαν τεθεί οι ευρωπαϊκές τράπεζες στα επικίνδυνα χρεόγραφα που προκάλεσαν αρχικά το πρόβλημα. Ο κίνδυνος που αντιμετώπιζε η ευρωπαϊκή οικονομία ανάγκασε την ΕΚΤ, την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τις επιμέρους κυβερνήσεις των κρατών μελών να πάρουν αποφάσεις παρόμοιες με αυτές που πήρε η Αμερικάνικη Κυβέρνηση που ουσιαστικά στόχευαν στην προσφορά δημοσίου χρήματος για την κάλυψη των ζημιών που προκάλεσε το ιδιωτικό χρήμα.²²

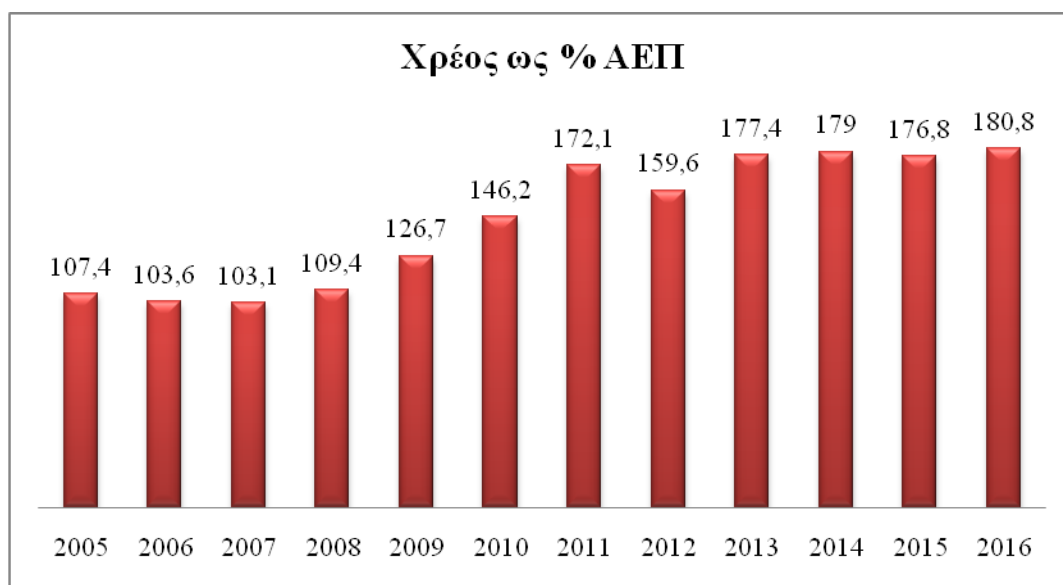
Στην Ελλάδα η μετάδοση της κρίσης αρχικά άργησε να εμφανιστεί και αυτό συνέβη επειδή τον πρώτο χρόνο οι ελληνικές τράπεζες δεν είχαν δώσει σημάδια να έχουν

²¹ Μελέτη 17, Η Οικονομική κρίση στην Ελλάδα και την Ευρώπη, ΙΝΕ, Γ. Βαρουφάκης, Τ. Πατωκός, Λ. Τσερκεζής και Χρ. Κουτσοπέτρος, Δεκέμβριος 2011 (εν συντομία: Μελέτη 17- ΙΝΕ, Δεκέμβριος 2011)

²² Μελέτη 17 – ΙΝΕ, Δεκέμβριος 2011, σελ 32

εκτεθεί στα επικίνδυνα χρεόγραφα τα οποία είχαν προκαλέσει το πρόβλημα. Σε αρχικό λοιπόν επίπεδο η Ελλάδα εμφάνιζε μεγαλύτερους ρυθμούς ανάπτυξης σε αντίθεση με τα χαμηλά επίπεδα των αντίστοιχων ευρωπαϊκών χωρών. Η κατάσταση άλλαξε άρδην όταν αποκαλύφθηκαν τα στοιχεία για το δημόσιο χρέος της χώρας ανατρέποντας τα δεδομένα από μια χώρα με σταθερή οικονομία σε μια χώρα που δύσκολα ελέγχει το δημόσιο χρέος της. Τα δεδομένα που αφορούν στο δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ απεικονίζονται στο γράφημα που ακολουθεί.

Γράφημα 1.6: *Ελληνικό χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ, 2005-2016*

Πηγή: Eurostat²³

Όπως είναι φανερό η πορεία του δημοσίου χρέους μέχρι το 2008 ήταν σταθερή δείχνοντας μια θετική εικόνα γεγονός που συνδυαζόταν με τα δεδομένα του παρελθόντος περί ανάπτυξης. Το χρέος άρχισε να αυξάνεται σταδιακά από το 2009 και σε διάστημα 2 ετών εκτοξεύτηκε από 126,7% σε 172,1%, γεγονός που σηματοδότησε την είσοδο στην οικονομική κρίση. Η μοναδική μείωση που φαίνεται από εκείνη τη χρονιά και μετά αποτυπώνεται στο 2012. Μέχρι και το 2016 τα στοιχεία δείχνουν μια σημαντική αύξηση στο ποσοστό του δημοσίου χρέους της χώρας με τα τελευταία δεδομένα για το 2016 να το απεικονίζουν στην υψηλότερη μέχρι στιγμής τιμή του που «αγγίζει» το 180.8%.

Σε αρχικό στάδιο, κατά την περίοδο έναρξης της οικονομικής κρίσης, τα δεδομένα περί υψηλού δημοσίου χρέους σε επίπεδα μεγαλύτερα από τα γενικά επιτρεπόμενα σε

²³<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=teina225&plugin=1>

επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης σήμαιναν υψηλό κίνδυνο στους επενδυτές για τα κρατικά ομόλογα.²⁴ Αυτό με τη σειρά του αύξησε τα επιτόκια δανεισμού της χώρας, ειδικότερα τη διαφορά μεταξύ των επιτοκίων των ελληνικών ομολόγων και των αντίστοιχων γερμανικών, τα λεγόμενα spreads. Η κατακόρυφη αύξηση των spreads προκάλεσε ανησυχία στις αγορές σχετικά με την αξιοπιστία της χώρας και του εγχώριου τραπεζικού συστήματος. Οι οίκοι αξιολόγησης δεδομένου των συνεχών αλλαγών και της αύξησης των spreads, υποβάθμισαν τη χώρα σημαίνοντας τον κίνδυνο για πιθανή χρεοκοπία της Ελλάδας.

Όλα αυτά τα προβλήματα έθεσαν τη χώρα και το τραπεζικό εγχώριο τραπεζικό σύστημα σε ιδιαίτερα δύσκολη κατάσταση, γεγονός που οδήγησε σε λήψη σημαντικών και επώδυνων μέτρων για την αντιμετώπισή τους. Οι συνεχείς προσπάθειες από τις κυβερνήσεις στόχευσαν σε περικοπές και μείωση των συντάξεων και των επενδύσεων και οδήγησαν τη χώρα σε ακόμα πιο δύσκολη κατάσταση. Επίσης ένα ακόμα πρόβλημα το οποίο προέκυψε αφορούσε την πολιτική ζωή της χώρας η οποία πέρασε από πολλές εκλογικές αναμετρήσεις τα τελευταία χρόνια. Όλα τα παραπάνω έθεσαν τη βάση για μια ακόμα δυσκολότερη κατάσταση η οποία δεν αφορούσε μόνο σε μέτρα λιτότητας και εξορθολογισμού στον οικονομικό τομέα της χώρας αλλά και σε συνεχείς μεταβολές στο πολιτικό σκηνικό. Ακόμα και σήμερα, το 2018 η οικονομική κρίση συνεχίζει να ταλανίζει την Ελλάδα. Τα δεδομένα το γραφήματος 1.6 φανερώνουν ότι παρά τις προσπάθειες για βελτίωση της κατάστασης το χρέος συνεχίζει να αυξάνεται σε επίπεδα πολύ υψηλότερα από τα προ κρίσης επίπεδα, στοιχείο ιδιαίτερος ανησυχητικό για το μέλλον.

²⁴ Μελέτη 17 – INE, Δεκέμβριος 2011, σελ 40-45

1.6 Τραπεζικοί εποπτικοί μηχανισμοί

Η οικονομική κρίση και η ανησυχία τόσο για την σταθερότητα στο εσωτερικό της χώρας μας αλλά και για το εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης άλλαξε τα δεδομένα αναφορικά με τους ελέγχους που πλέον υπόκεινται τα τραπεζικά μας ιδρύματα. Αρχικά η Τράπεζα της Ελλάδος (ΤτΕ)²⁵ εποπτεύει τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα που δραστηριοποιούνται στη χώρα καθώς επίσης και σε όλες τις άλλες επιχειρήσεις που αφορούν στον χρηματοπιστωτικό τομέα της χώρας. Βασικός στόχος της ΤτΕ είναι η εξασφάλιση της σταθερότητας του συστήματος και της διαφάνειας με την οποία διενεργούνται οι ενέργειες σε αυτό. Η χώρα μας ούσα μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, υποχρεούται να εκτελεί και τις κατευθυντήριες γραμμές που θέτει η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) με κυριότερη εκείνη της σταθερότητας του ευρωσυστήματος.

Αυτό καθιστά το ρόλο της ΤτΕ διττό, αφενός να ελέγχει τις δραστηριότητες των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων να πληρούν τα κριτήρια για την Ελλάδα και παράλληλα να ελέγχει για τη συμμόρφωση με τους ευρωπαϊκούς κανονισμούς. Στα πλαίσια αυτά ασκείται η προληπτική εποπτεία που εφαρμόζεται από τη Διεύθυνση Εποπτείας Πιστωτικού Ιδρύματος με τη Διεύθυνση Επιθεώρησης Εποπτευομένων Εταιριών.²⁶ Βασικοί στόχοι είναι ο έλεγχος, να τηρείται η σχετική νομοθεσία, η σωστή αξιολόγηση των αιτημάτων για τις άδειες λειτουργίας, η εξασφάλιση της διαφάνειας στα σχετικά χρηματοπιστωτικά ζητήματα κ.α. Ταυτόχρονα υπάρχει ο Ενιαίος Εποπτικός Μηχανισμός που στοχεύει, με τον Κανονισμό του²⁷, να ρυθμίζει αποτελεσματικά τη συνεργασία της ΕΚΤ με τις αντίστοιχες αρμόδιες αρχές. Σε αυτόν το Μηχανισμό συμμετέχουν υποχρεωτικά όλα τα μέλη κράτη της Ευρωζώνης. Στην βασική εποπτεία της ΕΚΤ υπόκεινται τα τέσσερα μεγαλύτερα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα της χώρας (Εθνική Τράπεζα, Τράπεζα Πειραιώς, Alpha Bank, Eurobank).

Οι έλεγχοι οι οποίοι υποχρεωτικά εκτελούνται στα τραπεζικά ιδρύματα λόγω της πρόσφατης οικονομικής κρίσης έχουν αυξηθεί. Ειδικότερα στη χώρα μας τα προβλήματα ρευστότητας έχουν αλλάξει δραστικά τον τρόπο με τον οποίο εκτελούνται και το μέλλον δείχνει από τώρα την ανάγκη για λήψη αυστηρότερων μέτρων στην προσπάθεια εξυγίανσης του εγχώριου χρηματοπιστωτικού συστήματος.

²⁵ Εποπτεία Πιστωτικού Συστήματος, <https://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Supervision/default.aspx>

²⁶ Προληπτική Εποπτεία, <https://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Supervision/prudsupervision/>

²⁷ Κανονισμός (ΕΕ) 468/2014

Με γνώμονα το τελευταίο δημιουργήθηκαν τα τραπεζικά τεστ αντοχής (stress tests), τα οποία αποσκοπούν στην αποτύπωση των αποτελεσμάτων μελλοντικών, πιθανών, ενδεχομένων για να είναι οι τράπεζες σε θέση να ελέγξουν τα αποτελέσματα που θα προκύψουν σε αυτές τις περιπτώσεις. Ουσιαστικά ελέγχεται αν οι τράπεζες έχουν τα απαιτούμενα κεφάλαια ώστε να αντέξουν μια πιθανή δυσμενή κατάσταση.

Τα προηγούμενα χρόνια τα αποτελέσματα των τεστ αντοχής έδειξαν αυξανόμενη ανάγκη για νέα κεφάλαια. Το 2015 τα δεδομένα²⁸ εμφάνισαν ανάγκη για 4,4 δις ευρώ (στο βασικό σενάριο) και 14,4 δις στην περίπτωση εμφάνισης του δυσμενούς σεναρίου. Τα τελευταία τεστ αντοχής ξεκίνησαν το Φεβρουάριο του 2018²⁹ με τις κατευθυντήριες γραμμές να προέρχονται από την Ευρωπαϊκή Τραπεζική Αρχή (ΕΒΑ) και να είναι ίδιες για όλες τις ευρωπαϊκές τράπεζες. Για τις ελληνικές τράπεζες τα δεδομένα που θα διαδραματίσουν το σημαντικότερο ρόλο είναι η πορεία του ΑΕΠ και οι τιμές των ακινήτων για την τριετία 2018-2020. Οι εκτιμήσεις μέχρι στιγμής δείχνουν ότι η ανάγκη για νέα κεφάλαια θα φτάσει σε επίπεδο των 3,5 δις ευρώ, ωστόσο ο στόχος αυτός είναι εύκολα εφικτός από τις ενέργειες που έχουν προγραμματίσει να κάνουν οι εγχώριες τράπεζες με κυριότερη³⁰ τη βελτίωση των δεδομένων για τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια. Πιο συγκεκριμένα για τη τριετία αυτή ο στόχος για τα μη εξυπηρετούμενα ανοίγματα τίθεται σε συνεχώς μειωμένα επίπεδα με το 2018 να φτάσουν σε 83,3 δις ευρώ και το 2019 στα 66,7 δις ευρώ γεγονός που θα βοηθήσει στα αποτελέσματα του ελέγχου.³¹

Σε γενικές γραμμές τα στοιχεία των τεστ αντοχής δείχνουν ότι οι ελληνικές τράπεζες έχουν την απαιτούμενη ρευστότητα σε περίπτωση επαλήθευσης των εξεταζόμενων σεναρίων. Ωστόσο πρέπει να υπογραμμίσω ότι σε πανευρωπαϊκό επίπεδο υπάρχουν διοικήσεις που κατευθύνονται στη διενέργεια συνεχιζόμενων, με αυστηρότερα κριτήρια, ελέγχων στην προσπάθεια προστασίας του ευρωπαϊκού χρηματοπιστωτικού συστήματος με στόχο την εξασφάλιση της απαιτούμενης σταθερότητας.

²⁸ Άρθρο «Stress tests:4,4 δις στο βασικό και 14,4 δις ευρώ στο δυσμενές σενάριο οι κεφαλαιακές ανάγκες – τα αποτελέσματα ανά τράπεζα», 31/10/2015, <http://newpost.gr/oikonomia>

²⁹ Άρθρο « Πώς θα γίνουν τα stress tests των τραπεζών-το βασικό και το δυσμενές σενάριο», 31/01/2018, Ν. Μαλλiάρα, www.capital.gr/oikonomia

³⁰ Άρθρο «Τι ψάχνει ο SSM στις ελληνικές τράπεζες», 20/09/2017, Χρ. Κίτσιος, www.euro2day.gr/news/economy

³¹ Άρθρο «Τυποποιημένο και πιο ήπιο το νέο stress test των τραπεζών», 08/05/2017, Γ. Παπαδόγιαννης, www.kathimerini.gr

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 1^{ΟΥ} ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Μελέτες – Εκθέσεις - Έρευνες

- Απολογισμός 2000, Ελληνική Ένωση Τραπεζών, Φεβρουάριος 2001
- Ελληνική Ένωση Τραπεζών, συνοπτική συγκεντρωτική παρουσίαση
- Έρευνα Ευρωπαϊκής κεντρικής Τράπεζας για της χρηματοπιστωτικές δομές
- Μελέτη 17, Η Οικονομική κρίση στην Ελλάδα και την Ευρώπη, ΙΝΕ, Γ. Βαρουφάκης, Τ. Πατωκός, Λ. Τσερκεζής και Χρ. Κουτσοπέτρος, Δεκέμβριος 2011, σελ 32 και σελ 40-45

Δελτία Τύπου

- Δελτίο Τύπου Εθνικής Τράπεζας, 01/10/2007, «Νέο μέλος του Ομίλου της Εθνικής Τράπεζας η Vojvodjanska Bank», <https://www.nbg.gr/el/the-group/press-office/press-releases>

Άρθρα

- Άρθρο «Η Εθνική Τράπεζα ανακοίνωσε την εξαγορά της τουρκικής τράπεζας Finansbank» 03/04/2006, <http://www.in.gr/2006/04/03/economy/i-ethniki-trapeza-anakoinwse-tin-eksagora-tis-toyrkikis-trapezas-finansbank/>
- Άρθρο « ΕΚΤ: Συνεχίστηκε το 2016 η τάση συγκέντρωσης του ελληνικού τραπεζικού συστήματος – Αυξήθηκε η κερδοφορία του», 23/10/2017, www.iefimerida.gr
- Άρθρο «Ιστορική απόφαση - Η Εθνική πούλησε την Finansbank στο Qatar, deal 3.5 δις με τίμημα 2,75δις και αποπληρωμή ομολόγου 830 εκατ.», 21/12/2015, www.bankingnews.gr
- Άρθρο « Πώς θα γίνουν τα stress tests των τραπεζών-το βασικό και το δυσμενές σενάριο», 31/01/2018, Ν. Μαλλιάρη, www.capital.gr/oikonomia
- Άρθρο «Τυποποιημένο και πιο ήπιο το νέο stress test των τραπεζών», 08/05/2017, Γ. Παπαδόγιαννης, www.kathimerini.gr
- Άρθρο « Οι Τράπεζες προκάλεσαν την κρίση», 18/01/2017, www.iskra.gr
- Άρθρο «Τι ψάχνει ο SSM στις ελληνικές τράπεζες», 20/09/2017, Χρ. Κίτσιος, www.euro2day.gr/news/economy
- Άρθρο «Τράπεζες: Κύμα 5.000 αποχωρήσεων έως το 2020», 30/01/2018, Ν. Μαλλιάρη, <http://www.capital.gr/oikonomia>

- Άρθρο «Η ακτινογραφία του ελληνικού τραπεζικού συστήματος», 03/02/2017, www.enikonomia.gr/economy
- Άρθρο «Από τις 18 συγχωνεύσεις τραπεζών τα τελευταία 3-4 χρόνια ποιες ήταν οι πιο επιτυχημένες», 27/05/2016, www.bankingnews.gr
- Άρθρο «Stress tests:4,4 δις στο βασικό και 14,4 δις ευρώ στο δυσμενές σενάριο οι κεφαλαιακές ανάγκες – τα αποτελέσματα ανά τράπεζα», 31/10/2015, <http://newpost.gr/oikonomia>
- Άρθρο «Η Εθνική δεν περίμενε την άρνηση της Alpha Bank», 19/02/2011, <https://www.newsbeast.gr/financial/arthro>

Χρήσιμοι Σύνδεσμοι

- <http://ec.europa.eu/eurostat/>
- <http://www.piraeusbankgroup.com/el/group-profile/groups-presence>, Παρουσία Ομίλου της Τράπεζας Πειραιώς
- <https://www.alpha.gr/page/default.asp?la=1&id=8046>
- <https://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Supervision>
- <https://www.eurobank.gr/el/omilos/poioi-eimaste/istoriki-diadromi>, Ιστορική Διαδρομή του Ομίλου της Eurobank
- <https://www.hba.gr/Statistics/List?type=GreeceBrief>, τα στοιχεία αναφέρονται στα στοιχεία ισολογισμών των τραπεζών με καταληπτική ημερομηνία τις 31/12 κάθε έτους
- Στατιστικά στοιχεία, Οικονομικά στοιχεία ελληνικού τραπεζικού συστήματος / Βασικά μεγέθη ισολογισμού και αποτελέσματα χρήσεως ελληνικών πιστωτικών ιδρυμάτων, 2015, 2016 και 2017, www.hba.gr

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

**Συνέπειες, τρόποι αντιμετώπισης και προκλήσεις για
το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα**

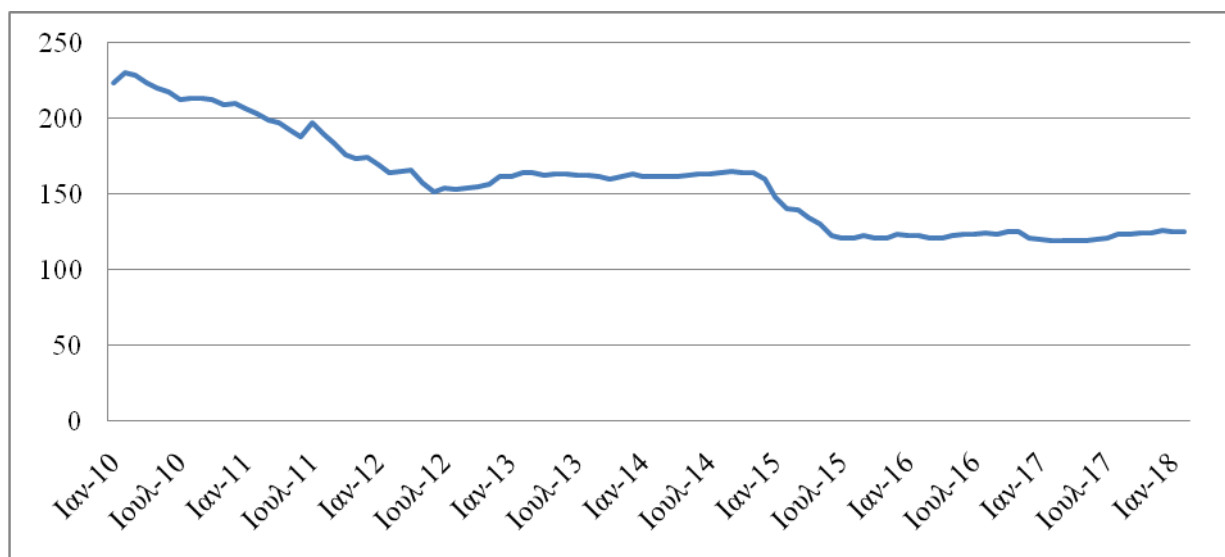
2.1 Συνέπειες στα τραπεζικά οικονομικά δεδομένα

Η έλευση της ελληνικής οικονομικής κρίσης και η διείσδυσή της στα τραπεζικά ιδρύματα της χώρας προκάλεσε σημαντικά προβλήματα στην εύρυθμη, μέχρι τότε, λειτουργία τους. Εκτός από τις αλλαγές που παρατηρήθηκαν στο σύνολο των ελληνικών τραπεζών (ενότητες 1.2 και 1.3) που αφορούν το πλήθος που δραστηριοποιείται αυτή τη στιγμή στην Ελλάδα και την αδυναμία να διατηρήσουν την ισχυρή τους παρουσία στο εξωτερικό, είναι απαραίτητο να αναλύσουμε τις συνέπειες που προκλήθηκαν στα οικονομικά τους δεδομένα.

2.1.1 Τραπεζικές καταθέσεις

Το πρώτο βασικό πρόβλημα που παρατηρήθηκε ήταν η μαζική «φυγή» καταθέσεων σε τραπεζικά ιδρύματα του εξωτερικού. Η εμπιστοσύνη των Ελλήνων στο εγχώριο τραπεζικό σύστημα είχε δεχθεί ένα πολύ σοβαρό πλήγμα λόγω της αστάθειας που επικρατούσε στον πολιτικό τομέα. Οι συνεχείς εξαγγελίες για νέα μέτρα αλλά και οι συνεχείς αναφορές σε αδυναμία συμφωνίας με τους θεσμούς έπεισαν πολλά άτομα ότι η οικονομική κατάσταση της χώρας είναι ιδιαίτερα σοβαρή. Το ενδεχόμενο μιας εθνικής χρεοκοπίας ανάγκασε πολλά άτομα στην απόσυρση των καταθέσεών τους σε τραπεζικά ιδρύματα του εξωτερικού.

Γράφημα 2.1: Εξέλιξη καταθέσεων νοικοκυριών και επιχειρήσεων στα εγχώρια τραπεζικά ιδρύματα (Ιανουάριος 2010-Φεβρουάριος 2018)

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, Ποσά σε δις ευρώ³²

³² www.bankofgreece.gr/Pages/el/Statistics/monetary/deposits.aspx, Ανάλυση Καταθέσεων ανά τομέα

Στο ανωτέρω γράφημα αποτυπώνεται διαχρονική μείωση των καταθέσεων των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων στα εγχώρια τραπεζικά ιδρύματα. Παρατηρούμε μια σταδιακά μειούμενη πορεία των ποσών που βρίσκονται στο εσωτερικό τη χώρας. Τα ποσά του γραφήματος αφορούν την περίοδο από τον Ιανουάριο του 2010 μέχρι και το Φεβρουάριο του 2018. Για την καλύτερη κατανόηση των δεδομένων επέλεξα τα ποσά να αφορούν χρονικές περιόδους πριν την επιδείνωση της οικονομικής κρίσης στη χώρα μας ώστε να είναι πιο εμφανής η μείωση που εκδηλώθηκε.

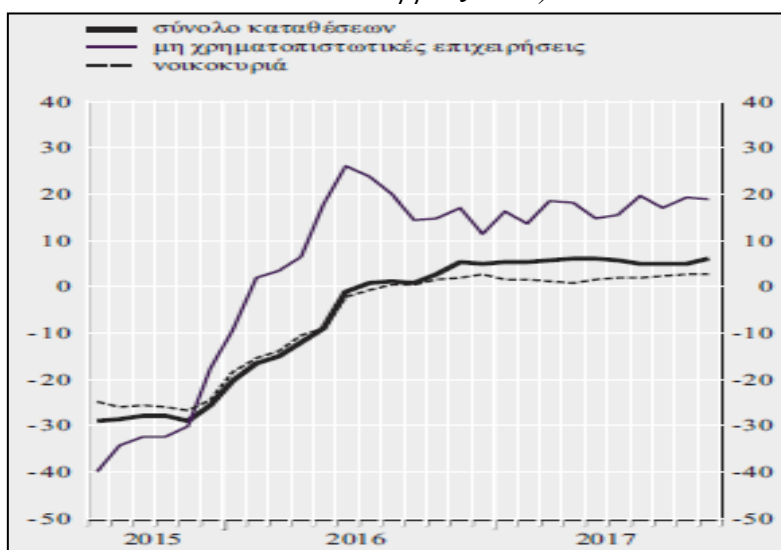
Σε γενικές γραμμές η ανάλυση των δεδομένων θα γίνει σε τέσσερις περιόδους. Αρχικά από τον Ιανουάριο του 2010 μέχρι τον Ιούνιο του 2012 φαίνεται μια μεγάλη μείωση στο ποσό των καταθέσεων που διακρατούν τα εγχώρια τραπεζικά ιδρύματα. Για πρώτη φορά στο αναφερόμενο χρονικό διάστημα το ποσό μειώνεται «αγγίζοντας» σχεδόν τα 150 δις ευρώ, με μια αντίστοιχη μείωση περίπου στο 32,3% , από τα αρχικά 223 δις ευρώ. Στη συνέχεια παρατηρείται μια σταθερή, σε γενικές γραμμές, πορεία με τις καταθέσεις να κυμαίνονται σε επίπεδα των 162 δις ευρώ. Η τρίτη περίοδος αφορά στην απότομη μείωση που παρατηρήθηκε το χρονικό διάστημα πριν την επιβολή των περιορισμών κεφαλαίων, με τις καταθέσεις να μειώνονται κατά πολύ κατεβαίνοντας κάτω από το ποσό των 150 δις ευρώ και πιο συγκεκριμένα τον Ιούνιο του 2015 στα 122 δις. Η σημαντική μείωση που φάνηκε στις εγχώριες τραπεζικές καταθέσεις ήταν ο κύριος λόγος που οδήγησε την κυβέρνηση στην επιβολή των κεφαλαιακών περιορισμών (περισσότερα στην ενότητα 2.2.2) σε μια προσπάθεια διάσωσης των κεφαλαίων και των τραπεζών. Η τελευταία περίοδος που απεικονίζεται είναι αυτή που έπεται των capital controls με μια σταθερή ποσότητα καταθέσεων να παραμένει στις τράπεζες. Το χαμηλότερο σημείο που υπολογίστηκε ότι έφθασαν οι καταθέσεις, ήταν τα 119 δις για το πρώτο εξάμηνο του 2017. Ακόμα και αν, με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία του Φεβρουαρίου του 2018 (124,91 δις), το ύψος των καταθέσεων παραμένει σε χαμηλά επίπεδα σε σύγκριση με προηγούμενα έτη, η γενική εικόνα είναι ότι στο μέλλον θα υπάρξει μια σταδιακή αύξηση των καταθέσεων. Η ανάγκη για επιστροφή των χρημάτων αυτών από το εξωτερικό θα ενδυναμώσει σημαντικά το εγχώριο χρηματοπιστωτικό σύστημα επιτρέποντας στην οικονομία να επανέλθει σε προ κρίσης ρυθμούς.

Ωστόσο πρέπει να αναφερθεί ότι η μαζική έξοδος των καταθέσεων σε χώρες του εξωτερικού συνέβη όχι μόνο λόγω της οικονομικής κρίσης αλλά και λόγω της αβεβαιότητας που υπήρχε στο εσωτερικό της χώρας. Η αστάθεια σε πολιτικό κυρίως

επίπεδο και οι συνεχείς αναφορές σε νέα μέτρα για τη «σωτηρία» της χώρας ήταν οι βασικοί λόγοι που ώθησαν τους περισσότερους στην απόσυρση των καταθέσεων από τις ελληνικές τράπεζες.

Οι κυριότερες χώρες³³, βάσει των στοιχείων στο τέλος του 2014, που έγιναν δέκτες των ελληνικών καταθέσεων ήταν οι πιο «ασχυρές» θεωρητικά οικονομίες. Η Βρετανία με 10 δις, η Ολλανδία με 6-10 δις, η Γερμανία με 8 δις, η Κύπρος με 7 δις και η Ελβετία με 2 δις. Πόσα χρήματα ωστόσο από εκείνα που έβγαλαν οι καταθέτες δεν κατατέθηκαν σε κάποια τράπεζα του εξωτερικού αλλά παραμένουν στο εσωτερικό της χώρας στα σπίτια των ατόμων; Η κίνηση αυτή ήταν ενδεικτική της αβεβαιότητας που υπήρχε και της ανάγκης για ασφάλεια σε περίπτωση χρεοκοπίας των τραπεζών, όπως αναφερόταν συχνά από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης.

Γράφημα 2.2: Ετήσιος ρυθμός μεταβολής καταθέσεων στις εγχώριες τράπεζες (Ιούλιος 2015- Οκτώβριος 2017)

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος³⁴

Τέλος στο γράφημα 2.2 η ανάλυση επικεντρώνεται στο χρονικό διάστημα από την επιβολή των κεφαλαιακών περιορισμών μέχρι το τέλος σχεδόν του 2017 απεικονίζοντας τον ετήσιο ρυθμό μεταβολής των τραπεζικών καταθέσεων. Οι αρνητικές τιμές (μέχρι το -40%) του δείκτη φανερώνουν την εκροή καταθέσεων. Η αύξηση του δείκτη με θετικές τιμές, με τη μεγαλύτερη τιμή του στις αρχές του 2016,

³³ Άρθρο «Πόσα δις έφυγαν από την Ελλάδα και πού πήγαν» 07/12/2014, <http://www.iefimerida.gr/news>

³⁴ Νομισματική Πολιτική, Ενδιάμεση Έκθεση 2017, Δεκέμβριος 2017, Τράπεζα της Ελλάδος, σελ 104, Διάγραμμα VI.I

αποτυπώνουν τη σταδιακή επιστροφή των καταθέσεων στις τράπεζες. Οι επιχειρήσεις συνέβαλαν περισσότερο σε αυτή την κατάσταση καθώς ο δείκτης είναι αισθητά υψηλότερος σε σχέση με αυτόν των νοικοκυριών. Η μικρότερη συμβολή των νοικοκυριών στην επανατοποθέτηση των καταθέσεών τους στα εγχώρια τραπεζικά ιδρύματα, φανερώνει το μέγεθος του επηρεασμού από την αβεβαιότητα που επικρατούσε την περίοδο εκείνη και την ευαισθησία του δείκτη τους σε σχέση με τον αντίστοιχο δείκτη των επιχειρήσεων. Η αποτύπωση και ανάλυση των ανωτέρω δεδομένων φανερώνει τη μεγάλη εκροή καταθέσεων που συνέβη κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης και την αλλαγή των οικονομικών δεδομένων των τραπεζών στα ποσά που διακρατούσαν. Ένα εξίσου σημαντικό πρόβλημα που προέκυψε ήταν αυτό των μη εξυπηρετούμενων δανείων το οποίο αναλύεται εκτενέστερα στη ενότητα που ακολουθεί.

2.1.2. Μη εξυπηρετούμενα δάνεια

Εκτός από τη μαζική φυγή των καταθέσεων στο εξωτερικό που άφησε τις τράπεζες με σημαντικό πρόβλημα ρευστότητας, οι τράπεζες είχαν να αντιμετωπίσουν ένα επιπλέον πρόβλημα κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης. Αυτό ήταν η δραματική αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Οι δανειολήπτες λόγω της οικονομικής κρίσης σταμάτησαν ή άρχισαν να καθυστερούν την αποπληρωμή των δανειακών τους υποχρεώσεων. Ωστόσο υπήρξαν και πολλοί οι οποίοι εκμεταλλεύτηκαν τη γενικότερη κατάσταση και ενώ δεν είχαν πρόβλημα στην αποπληρωμή των δανείων τους σταμάτησαν και εκείνοι να είναι συνεπείς στα δάνειά τους.

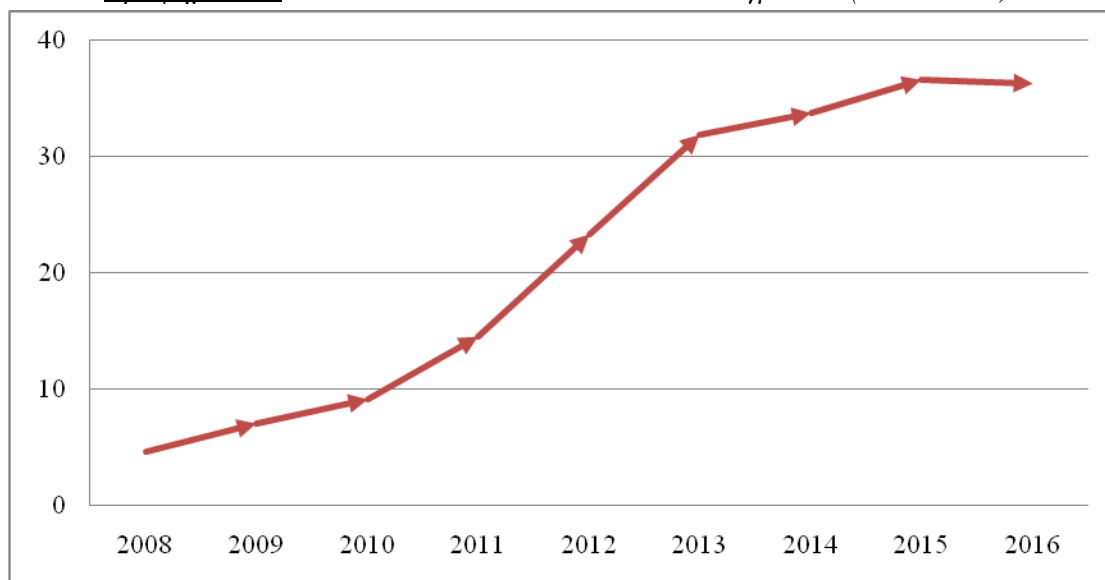
Σε γενικές γραμμές πάντως το πρόβλημα που προέκυψε ήταν και παραμένει αρκετά σοβαρό με τις διοικήσεις των τραπεζών να προσπαθούν να αναζητούν πολλούς τρόπους επίλυσής του. Επιπλέον, οι κατευθυντήριες γραμμές από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα επικεντρώνονται -προς όλες τις τράπεζες στα κράτη μέλη- στη μείωση των μη εξυπηρετούμενων δανείων που διακρατούν στα χαρτοφυλάκιά τους. Τα δεδομένα δείχνουν ότι το μεγαλύτερο πρόβλημα ΜΕΑ³⁵ έχουν οι μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις³⁶. Ακόμα και αν γίνεται προσπάθεια από τη μεριά των τραπεζών για ρύθμιση των δανείων και μια πιο ελαστική πολιτική αποπληρωμής φαίνεται ότι τα δάνεια, μετά από αυτές τις ρυθμίσεις, συνεχίζουν να καθίστανται μη εξυπηρετούμενα

³⁵ Μη Εξυπηρετούμενα Ανοίγματα

³⁶ Νομισματική Πολιτική, Ενδιάμεση Έκθεση 2017, Δεκέμβριος 2017, Τράπεζα της Ελλάδος, σελ 103

πάλι. Στο γράφημα που ακολουθεί καταγράφεται η πορεία του ποσοστού των ΜΕΑ σε σχέση με το σύνολο των δανείων των ελληνικών τραπεζών από το 2008 μέχρι το 2016.

Γράφημα 2.3: Ποσοστό ΜΕΑ στο σύνολο των ανοιγμάτων (2008-2016)

Πηγή: Στοιχεία World Bank³⁷

Όπως είναι εμφανές η απότομη αύξηση του ποσοστού επιβεβαιώνει το πρόβλημα για το οποίο γίνεται λόγος ανησυχίας από τη μεριά των τραπεζών. Η μεγαλύτερη αύξηση συντελέστηκε από το 2011 στο 2012 όπου ο δείκτης αυξήθηκε από 14,4% σε 23,27%. Για το χρονικό διάστημα από το 2013 μέχρι και το τέλος του εξεταζόμενου διαστήματος το ποσοστό παραμένει σταθερά άνω του 30%. Ειδικότερα το 2015 κατέγραψε τη μεγαλύτερη, μέχρι στιγμής, τιμή του φτάνοντας το 36,64%, ενώ για το 2016 η τιμή του υποχώρησε ελάχιστα στο 36,30%.

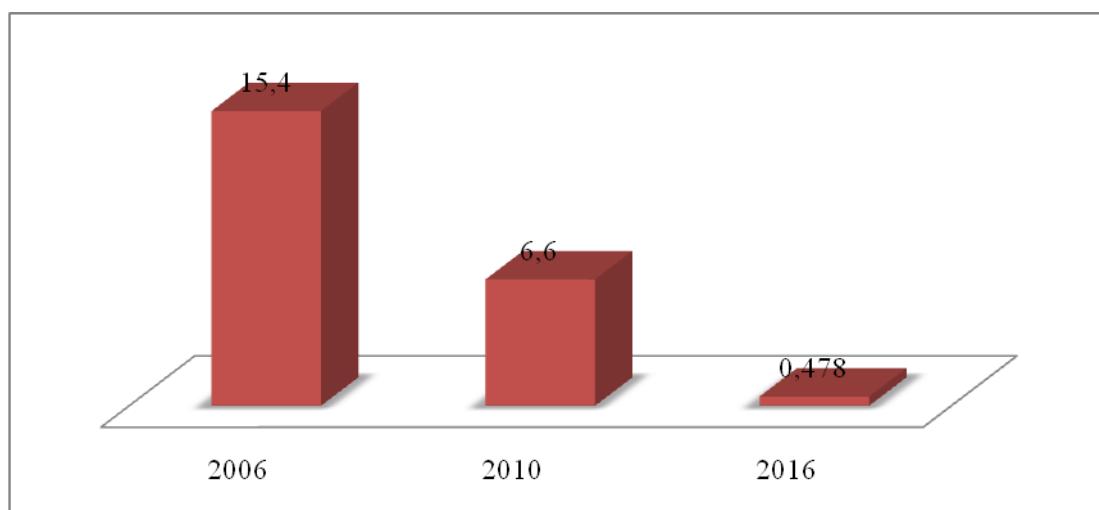
Για τα μηνιαία στοιχεία του Σεπτεμβρίου του 2017, σε σύγκριση με το Μάρτιο του 2016, φαίνεται μια επιπλέον μείωση στα ΜΕΑ κατά 7,6% καθιστώντας τα σε απόλυτες τιμές στα 100,4 δις ευρώ. Η μείωση αυτή όμως δε θα πρέπει να παρερμηνευτεί με μια «στροφή» των δανειοληπτών προς την αποπληρωμή των δανείων τους. Αντίθετα η πτωτική πορεία ήταν αποτέλεσμα ορισμένων διαγραφών δανείων, περίπου 4,4 δις από τη μία πλευρά και τις πωλήσεις τους σε ποσό που ανέρχεται σε 1,8 δις. Επίσης αναφορικά με τους κλάδους που αντιμετωπίζουν το

³⁷Data.worldbank.org/indicator, Ελλάδα

μεγαλύτερο πρόβλημα αποπληρωμής βρίσκουμε τους κλάδους του εμπορίου, της μεταποίησης και των κατασκευών.³⁸

Η δραματική αυτή αύξηση των «κόκκινων δανείων» έχουν προκαλέσει μια μεγάλη μείωση στη χορήγηση νέων δανείων από τις τράπεζες. Από τη μία πλευρά λοιπόν οι τράπεζες αντιμετωπίζουν την έκρηξη των μη εξυπηρετούμενων δανείων και από την άλλη τη χορήγηση ρευστότητας από μηχανισμούς στήριξης (θα αναλυθεί σε επόμενη ενότητα), γεγονός που δυσκολεύει ακόμα περισσότερο τις τράπεζες να δώσουν νέα δάνεια. Σύμφωνα με στοιχεία³⁹ το ύψος των νέων δανείων από τις ελληνικές τράπεζες αναφορικά με το μήνα Μάιο, έχουν εμφανίσει μια πτωτική πορεία. Πιο συγκεκριμένα τον Μάιο του 2017 έφτασαν τα 8,5 δις, αισθητά πιο μειωμένα σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια όπως το Μάιο του 2016 που ανήλθαν τα 9,6 δις και το Μάιο του 2015 με 11 δις. Η πραγματικότητα αυτή έρχεται σε άμεση αντίθεση με τα στοιχεία που δείχνουν συνεχώς αυξανόμενη ζήτηση για χορήγηση δανείων τόσο από τη μεριά των επιχειρήσεων όσο και από τη μεριά των νοικοκυριών. Ωστόσο όπως φαίνεται στο γράφημα που ακολουθεί τα δάνεια που έχουν χορηγηθεί ως στεγαστικά, έχουν μειωθεί σε πολύ μεγάλο ποσοστό σε σχέση με παρελθόντα έτη.

Γράφημα 2.4: Χορηγήσεις νέων στεγαστικών δανείων (ποσά σε δις ευρώ)

Πηγή: Στοιχεία άρθρου⁴⁰

³⁸ Νομισματική Πολιτική, Ενδιάμεση Έκθεση 2017, Δεκέμβριος 2017, Τράπεζα της Ελλάδος, σελ 20

³⁹ Άρθρο «Με το σταγονόμετρο και με υψηλά επιτόκια τα νέα τραπεζικά δάνεια», Ε. Τζώρτζη, 19/07/2017, www.kathimerini.gr

⁴⁰ Άρθρο «Με το σταγονόμετρο δίνουν οι τράπεζες νέα στεγαστικά δάνεια», Ν. Ρουσάνογλου, 07/04/2017, www.kathimerini.gr

Το 2006 η στεγαστική αγορά είχε υποστηριχθεί με δάνεια ύψους 15,4 δις ευρώ. Εκείνη την περίοδο τα στοιχεία στην αγορά κατοικίας στη χώρα μας και στον αντίστοιχο κατασκευαστικό κλάδο ήταν ιδιαίτερα θετικά καθώς χαρακτηρίζονταν από μια σημαντική ανάπτυξη. Συνεπώς δεν είναι τυχαίο που τα δάνεια ήταν ιδιαίτερα αυξημένα επίσης. Για το 2010 παρατηρούμε ότι υπήρξε μια σημαντική μείωση περίπου στα 10 δις ευρώ. Το στοιχείο αυτό είναι αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης που είχε αρχίσει να εμφανίζεται στη χώρα μας εκείνη την περίοδο. Γι' αυτό το λόγο οι κινήσεις των τραπεζών εκφράστηκαν με υποχώρηση από μεριάς τους στα νέα στεγαστικά δάνεια που χορηγούσαν εκείνη την περίοδο. Τέλος τα στοιχεία για το 2016 φανερώνουν την έκταση της μείωσης στα νέα στεγαστικά δάνεια. Η εξαιρετικά δύσκολη οικονομική κατάσταση την οποία κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν τα εγχώρια χρηματοπιστωτικά ιδρύματα της χώρας απεικονίζεται στα 478 εκατομμύρια ευρώ των νέων στεγαστικών δανείων που εγκρίθηκαν και τελικά χορηγήθηκαν. Από το 2010 μέχρι και το 2016 η μείωση έφτασε σχεδόν το 93%, γεγονός που επιβεβαιώνει την αλλαγή της πολιτικής και την εδραίωση αυστηρότερων κριτηρίων για τις νέες χορηγήσεις που θα εκτελούνται από εδώ και πέρα.

Τέλος αναφορικά με τα επιτόκια που ισχύουν στα νέα δάνεια, η νέα δύσκολη οικονομική κατάσταση και η νέα πολιτική από μεριάς των τραπεζών αποτυπώνεται με αυξημένα νούμερα σε αυτόν τον τομέα. Για παράδειγμα παραθέτω τα στοιχεία που αφορούν στα νέα επιχειρηματικά δάνεια τα οποία χορηγούνται με 4% έως 5% (για τις μεγάλες επιχειρήσεις) και με 8% έως 10% (για τις μικρότερες σε μέγεθος επιχειρήσεις). Τα επιτόκια αυτά ανέρχονται σε διπλάσια νούμερα σε σχέση με τα αντίστοιχα επιτόκια που χορηγούνται από ευρωπαϊκές τράπεζες. Είναι φανερό λοιπόν ότι η αδυναμία αποπληρωμής των ήδη υφιστάμενων δανείων και ο εν τέλει χαρακτηρισμός τους ως μη εξυπηρετούμενα δάνεια έχει συμβάλλει, αθροιστικά με την έξοδο μεγάλων ποσών καταθέσεων, στην δραστική μείωση της ρευστότητας των εγχώριων τραπεζικών ιδρυμάτων. Συνεπώς οι διοικήσεις τους βρέθηκαν αντιμέτωπες με πλήθος προβλημάτων και προκλήσεων τις οποίες έπρεπε να αντιμετωπίσουν

2.2 Τρόποι αντιμετώπισης

Οι σημαντικές συνέπειες που επέφερε η οικονομική κρίση είχαν ως αποτέλεσμα, οι διοικήσεις των τραπεζών να αναγκαστούν να βρουν τους τρόπους με τους οποίους θα συνέχισαν τα ελληνικά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα την εύρυθμη λειτουργία τους. Όπως ανέφερα το βασικότερο πρόβλημα ήταν η έλλειψη ρευστότητας. Η μεγάλη φυγή των καταθέσεων στο εξωτερικό και η αδυναμία άντλησης ρευστότητας από τις διατραπεζικές αγορές ώθησαν την κατάσταση στα άκρα. Στις υποενότητες που ακολουθούν θα εξετάσουμε τους τρόπους που οι ελληνικές τράπεζες προσπάθησαν να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα που προέκυψαν κατά τη δύσκολη αυτή οικονομική κατάσταση.

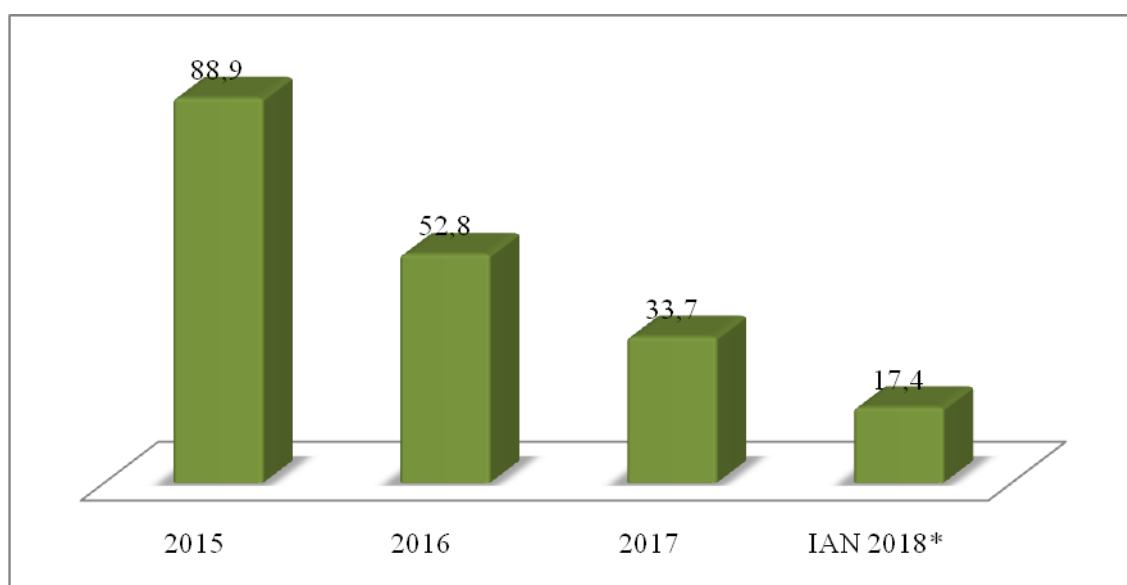
2.2.1 Έκτακτος Μηχανισμός Στήριξης (ELA)

Δίνοντας περαιτέρω έμφαση στους τρόπους αντιμετώπισης σε αυτή την υποενότητα θα αναλύσω την ανάγκη που προέκυψε για τα εγχώρια χρηματοπιστωτικά ιδρύματα να προσφύγουν στον Έκτακτο Μηχανισμό Στήριξης, γνωστό και ως ELA. Έχοντας αναλύσει ανωτέρω ότι το μεγαλύτερο πρόβλημα που αντιμετώπισαν οι τράπεζες ήταν η μαζική εκροή καταθέσεων στο εξωτερικό, η ανάγκη για ρευστότητα συνέχιζε να είναι από τα πλέον απαραίτητα στοιχεία που αναζητούσαν ενεργά. Στην περίπτωση της χώρας μας η οποία είναι κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η ρευστότητα μπορεί να αντληθεί με περισσότερους τρόπους. Αρχικά πρέπει να αναφερθεί ότι ο τραπεζικός δανεισμός είναι μία συνήθης πρακτική η οποία χρησιμοποιείται κατά κόρον από χρηματοπιστωτικά ιδρύματα σε όλο τον κόσμο. Όταν λοιπόν η κατάσταση στα οικονομικά στοιχεία μιας τράπεζας είναι άσχημα και χρειάζεται να δανειστεί χρήματα, πολλές φορές αναζητά ρευστότητα από άλλα τραπεζικά ιδρύματα. Σε αυτή την περίπτωση η τράπεζα που δανείζει λαμβάνει τα χρήματά της πίσω (αποπληρωμή του δανείου) με ένα επιπλέον ποσό, που όπως είναι λογικό είναι η ανταμοιβή της λόγω του ποσού που δάνεισε και του κινδύνου που ανέλαβε. Στην ειδική περίπτωση που εξετάζουμε, οι ελληνικές τράπεζες⁴¹ είχαν ένα επιπλέον πρόβλημα που έκανε τις άλλες τράπεζες διστακτικές στο να δανείσουν χρήματα σε αυτές, το οποίο ήταν ο υψηλός κίνδυνος χρεοκοπίας τους. Αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης ήταν να μην υπάρχει κάποια τράπεζα η οποία να δεχθεί να δώσει ρευστότητα στις ελληνικές, λόγω του δυσανάλογου υψηλού κινδύνου που θα αναλάμβανε.

⁴¹ Άρθρο «Τι είναι ο μηχανισμός ELA και πότε ενεργοποιείται», 02/02/2015, www.naftemporiki.gr

Στην περίπτωση της χώρας μας μια δεύτερη πηγή ρευστότητας ήταν η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ). Ωστόσο οι υψηλές εγγυήσεις που θέτει ως προαπαιτούμενο η ΕΚΤ για να δανείσει χρήματα στα τραπεζικά ιδρύματα δεν μπόρεσαν να επιτευχθούν λόγω της οικονομικής κρίσης με αποτέλεσμα ούτε αυτή η πηγή δανεισμού να είναι μια βιώσιμη λύση. Η μοναδική λύση για να ξεπεραστεί το πρόβλημα ήταν η προσφυγή στον Έκτακτο Μηχανισμό Στήριξης. Ένα από τα βασικά προβλήματα που έχει αυτή η εναλλακτική είναι το υψηλό κόστος δανεισμού καθώς σύμφωνα με τα στοιχεία το κόστος δανεισμού από την ΕΚΤ είναι 0,05% έναντι του 1,55% του ΕΛΑ. Η μεγάλη ανάγκη για ρευστότητα αποτυπώνεται στο παρακάτω γράφημα που δείχνει τα ποσά που χρειάστηκαν οι ελληνικές τράπεζες αλλά και τη σταδιακή αποδέσμευση από το δανεισμό του εγχώριου χρηματοπιστωτικού συστήματος.

Γράφημα 2.5: Εξάρτηση από τον Έκτακτο Μηχανισμό Στήριξης

Πηγή: www.euro2day.gr⁴² και www.naftemporiki.gr⁴³

Κατά τη χρονική περίοδο πριν το 2015 και συγκεκριμένα τον Ιούνιο του 2014 η ανάγκη για χρηματοδότηση από τον έκτακτο μηχανισμό στήριξης έφτασε στα 642.000 ευρώ⁴⁴. Η αιτία για αυτό το μικρό ποσό, συγκριτικά με ό,τι θα αναλύσουμε στη συνέχεια οφειλόταν στα θετικά στοιχεία που είχαν παρατηρηθεί στο εγχώριο

⁴² Άρθρο «Το σχέδιο των τραπεζών για μηδενισμό του ΕΛΑ», 11/09/2017, Α. Παπαϊωάννου, www.euro2day.gr

⁴³ Άρθρο « Μειώνεται η εξάρτηση των τραπεζών από τονΕΛΑ», 12/03/2018, www.naftemporiki.gr (αφορά τα τελευταία διαθέσιμα δεδομένα του Ιανουαρίου* 2018)

⁴⁴ Άρθρο « Στα 40 δις ευρώ επέστρεψε η στήριξη τραπεζών μέσω ΕΛΑ», 28/01/2017, Γ. Παπαδόπουλος, www.kathimerini.gr

τραπεζικό σύστημα, όπως για παράδειγμα η επιστροφή μεγάλου ποσού καταθέσεων (15 δις ευρώ), η ανάπτυξη του ΑΕΠ και η γενικότερη εικόνα της οικονομίας που είχε εμφανίσει τότε θετικά σημάδια. Για το χρονικό διάστημα μετά το 2014, όπως παρατηρούμε στο γράφημα, το μέγεθος του δανειζόμενου ποσού το 2015 αυξήθηκε με ταχύτατους ρυθμούς στα 90 δις ευρώ κυρίως λόγω της επιδείνωσης των συνθηκών που επικράτησαν το 2015. Μεταγενέστερα η προσπάθεια να μειωθεί το ποσό στο οποίο έχει «εκτεθεί» το ελληνικό τραπεζικό σύστημα φαίνεται ότι έχει αποδώσει καρπούς. Τα στοιχεία δείχνουν ότι σταθερά τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα της χώρας μας μειώνουν την έκθεσή τους στον Έκτακτο Μηχανισμό Στήριξης. Για το 2018, στοιχεία Ιανουαρίου, το ποσό έχει μειωθεί στα 17,4 δις ευρώ. Εξαιρετικά ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι η Εθνική Τράπεζα⁴⁵ στο τέλος του 2017 έφτασε στο μηδέν την εξάρτησή της από το μηχανισμό σε σχέση με το καλοκαίρι του 2017 όπου η έκθεση της τράπεζας ήταν 2,6 δις⁴⁶ ευρώ. Σε αυτό βοήθησε και η σταδιακή πώληση ορισμένων συστατικών μερών του Ομίλου της Εθνική Τράπεζας όπως η Εθνική Ασφαλιστική και ορισμένες τράπεζές της στο εξωτερικό. Τα αντίστοιχα στοιχεία για τις υπόλοιπες ελληνικές τράπεζες για το χρονικό διάστημα μέχρι το καλοκαίρι του 2017 έδειχναν ότι η Eurobank, Alpha Bank και η Πειραιώς είχαν έκθεση από 9,5 έως 11,4 δις ευρώ.

Τα σημάδια της σταδιακής μείωσης του ELA και κυρίως η σημασία του μηδενισμού της εξάρτησης στον Έκτακτο Μηχανισμό Στήριξης φαίνεται από το ότι αφού οι τράπεζες επιτύχουν αυτό το γεγονός θα είναι σε θέση να επιστρέψουν στις παραδοσιακές τραπεζικές τους πρακτικές, όπως στη χορήγηση περισσότερων δανείων αλλά και στην έξοδό τους στις αγορές. Από το 2014 μέχρι τον Οκτώβριο του περασμένου έτους τρεις τράπεζες είχαν τη δυνατότητα να εισέλθουν σε αγορές κεφαλαίου του εξωτερικού⁴⁷ κάτι που θα βοηθήσει όλη την οικονομία να εισέλθει σε κανονικούς και προ κρίσης ρυθμούς.

⁴⁵ Άρθρο « Μηδένισε την εξάρτησή της από τον ELA η Εθνική Τράπεζα», 20/01/2018, Ε. Τζώρτζη, www.kathimerini.gr

⁴⁶ Άρθρο « Το σχέδιο των τραπεζών για μηδενισμό του ELA», 11/09/2017, Α. Παπαϊωάννου, www.euro2day.gr

⁴⁷ Νομισματική Πολιτική, Ενδιάμεση Έκθεση 2017, Δεκέμβριος 2017, Τράπεζα της Ελλάδος, σελ 5

2.2.2 Περιορισμοί Κεφαλαίων (Capital Controls)

Η δραματική μείωση των καταθέσεων στο εγχώριο τραπεζικό σύστημα λόγω της εκροής τους στο εξωτερικό, η μεγάλη αστάθεια που παρατηρήθηκε στο εσωτερικό της χώρας, κυρίως βάσει των πολιτικών εξελίξεων, αλλά και η μεγάλη επιδείνωση της αβεβαιότητας στο σύνολο σχεδόν της οικονομικής δραστηριότητας οδήγησε στην επιβολή των περιορισμών κεφαλαίων, γνωστοί και ως capital controls. Σε συνδυασμό με τη δραματική αύξηση του ποσού που δόθηκε ως στήριξη από τον Έκτακτο Μηχανισμό Στήριξης που ανέλυσα στην προηγούμενη ενότητα, υπήρχαν πολύ συγκεκριμένες επιλογές αναφορικά με τη στήριξη της ρευστότητας και των καταθέσεων των ελληνικών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων.

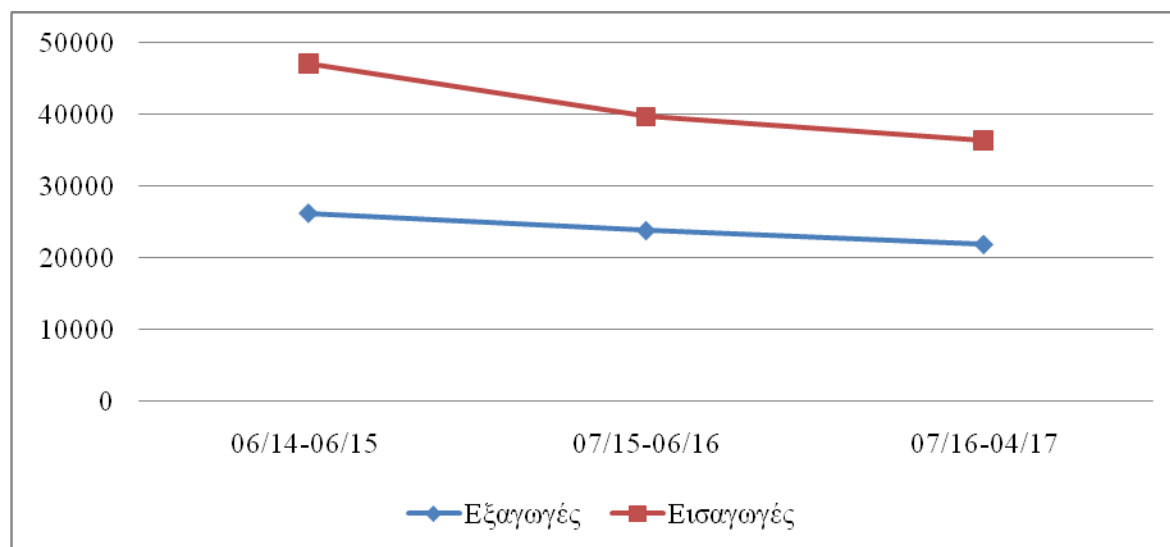
Στις 29 Ιουνίου του 2015⁴⁸, το Συμβούλιο Συστημικής Ευστάθειας ανακοίνωσε ότι οι ελληνικές τράπεζες αλλά και το Χρηματιστήριο θα παραμείνουν κλειστές και το ανώτατο ημερήσιο όριο ανάληψης μετρητών θα είναι στα 60 ευρώ ανά άτομο και ανά λογαριασμό. Ένας επιπλέον λόγος που οδήγησε σε αυτή την απόφαση την ελληνική Κυβέρνηση ήταν η απόφαση της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας να μην αυξήσει το ποσό χρηματοδότησης μέσω του ELA.⁴⁹ Το μεγαλύτερο πρόβλημα που παρατηρήθηκε εκείνη τη περίοδο, εκτός από τον πανικό που προκλήθηκε στα ΑΤΜ των τραπεζών, ήταν η μεγάλη επιδείνωση του κλίματος εμπιστοσύνης του κοινού στις τράπεζες. Για μικρό χρονικό διάστημα παρατηρήθηκε μια βελτίωση σε αυτό το σημείο. Ωστόσο ακόμα και αν οι ανακοινώσεις της Κυβέρνησης και των Τραπεζών ανέφεραν ότι οι καταθέσεις ήταν προστατευμένες και δεν υπήρχε πρόβλημα στις τράπεζες οι Έλληνες ανησύχησαν από την επιβολή των περιορισμών, γεγονός που απεικονίστηκε στους δείκτες κατανάλωσης και γενικότερης οικονομικής δραστηριότητας. Ενδεικτικό της αρνητικής κατάστασης ήταν η μείωση στις εξαγωγές -έναν κλάδο που επηρεάστηκε βαρύτερα από την μη κανονική λειτουργία των εγχώριων τραπεζικών ιδρυμάτων-. Για τους πρώτους 6 μήνες του 2016 οι εξαγωγές μειώθηκαν κατά 8,1%.⁵⁰

⁴⁸ Άρθρο «Τι ισχύει με τα capital controls», 29/06/2015, <http://www.capital.gr/oikonomia>

⁴⁹ Άρθρο «Capital Controls, κλειστές τράπεζες και Χρηματιστήριο για 6 εργάσιμες με όριο 60 ευρώ», 28/06/2015, Γ Παπαϊωάννου, <http://www.tovima.gr/finance/>

⁵⁰ Άρθρο «Τα capital controls «βύθισαν» τις εξαγωγές το πρώτο εξάμηνο» 06/08/2016, Δ. Μανιφάβα, www.kathimerini.gr

Γράφημα 2.6: Εξέλιξη εξαγωγών και εισαγωγών πριν και μετά την επιβολή των περιορισμών κεφαλαίων. (ποσά σε εκατ. Ευρώ)

Πηγή: TtE⁵¹

Για τη βέλτιστη κατανόηση του προβλήματος που παρουσιάστηκε στο ισοζύγιο αγαθών είναι ενδιαφέρον να αναλύσουμε το παραπάνω διάγραμμα. Η δυσκολία που παρατηρήθηκε στις τραπεζικές συναλλαγές κατά το χρονικό διάστημα επιβολής των κεφαλαιακών περιορισμών είχε ως αποτέλεσμα να μην πραγματοποιούνται οι εισαγωγές με τον ίδιο ρυθμό. Όπως αποτυπώνεται και στο διάγραμμα, για το χρονικό διάστημα πριν την επιβολή των capital controls, οι εισαγωγές έφταναν τα 26.233,6 εκατ. ευρώ. Σε μόλις ένα χρόνο με την επιβολή αυτού του έκτακτου μέτρου παρατηρείται μια απότομη μείωση στο ύψος των εισαγωγών. Είναι λογικό ότι και στις εξαγωγές παρατηρήθηκε μια μείωση. Όμως η μείωση του ελλείμματος από 20.905,3 εκατ. Ευρώ (από τον Ιούνιο του 2014 μέχρι τον Ιούνιο του 2015) σε 15.934,6 εκατ. Ευρώ, το αμέσως επόμενο ετήσιο χρονικό διάστημα ήταν κάτι που επηρεάστηκε περισσότερο από τη μείωση των εισαγωγών. Μέχρι και τον Απρίλιο του 2017 τα δεδομένα κάνουν λόγο για επιπλέον μείωση τόσο στις εξαγωγές όσο και στις εισαγωγές, γεγονός που συνεχίζει να επηρεάζει την εξέλιξη του εμπορικού ελλείμματος. Ωστόσο οι συνέπειες των περιορισμών κεφαλαίων δεν περιορίστηκαν μόνο στο εμπορικό ισοζύγιο.

Ως προς το πρόβλημα της εκροής καταθέσεων στο εξωτερικό, όπως αναλύθηκε σε προηγούμενη ενότητα, ουσιαστικά αποδείχθηκε ότι η επιβολή κεφαλαιακών

⁵¹ Άρθρο « ΕΣΕΕ 2 χρόνια capital controls – πώς επηρέασαν την οικονομία», 26/06/2017, Χριστιάννα Κούσιου, www.wathina984.gr

περιορισμών ήταν ο μονός τρόπος να ανακόψει αυτή την πορεία. Ένα χρόνο σχεδόν μετά την επιβολή τους στο τραπεζικό τομέα, οι καταθέσεις φάνηκαν να μένουν σε σταθερά επίπεδα με μια μικρή αύξηση στο τέλος του 2016 περίπου στο 1,6%. Αυτό το στοιχείο δείχνει ότι με σταδιακό ρυθμό οι καταθέσεις παρέμειναν στο εσωτερικό παρά την τάση της, προ περιορισμών κεφαλαίων, εποχής που οι καταθέσεις κατευθύνονταν σε τραπεζικά ιδρύματα του εξωτερικού.⁵² Ένα ακόμα πρόβλημα που παρατηρήθηκε αφορούσε τις πληρωμές με επιταγές, μια συνήθης πρακτική για την οικονομία. Η διακοπή της κανονικής τραπεζικής λειτουργίας με τη σειρά της επηρέασε και αυτόν τον τρόπο πληρωμών.

Τα προβλήματα που προέκυψαν από την ανάληψη του μικρού ποσού των 60 ευρώ ημερησίως είχαν ιδιαίτερη βαρύτητα για τις επιχειρήσεις. Οι περισσότεροι επιχειρηματίες αντιμετώπισαν ουσιαστικά προβλήματα στη λειτουργία των επιχειρήσεών τους αναφορικά με τα αποθέματα, την αποπληρωμή των υπαρχουσών παραγγελιών και την πραγματοποίηση νέων. Συγκεκριμένα παραδείγματα⁵³ που εμφανίστηκαν στην αγορά για το χρονικό διάστημα των δύο πρώτων εβδομάδων κάνουν λόγο για μια μείωση 400 εκατ. ευρώ στον τομέα του λιανικού εμπορίου. Τα στοιχεία δεν αφορούσαν τον τομέα των τροφίμων (supermarket κυρίως) όπου παρατηρήθηκε αύξηση αλλά και τον τομέα των καυσίμων. Η ιδιαιτερότητα αυτών των δύο κλάδων παρατηρήθηκε κυρίως λόγω της εγκατάστασης περισσότερων μέσων ηλεκτρονικών πληρωμών, γεγονός που βοήθησε τα άτομα να μην έχουν περιορισμούς στις ημερήσιες συναλλαγές τους (όριο των 60 ευρώ) αλλά και λόγω της αβεβαιότητας για την εξέλιξη της ασταθούς κατάστασης. Ένα ακόμα πρόβλημα που παρατηρήθηκε αφορούσε την πληρωμή της μισθοδοσίας των υπαλλήλων. Πολλές ήταν οι περιπτώσεις μη καταβολής της μισθοδοσίας λόγω του «παγώματος» της αγοράς από τη μία και της δυσκολίας των τραπεζικών συναλλαγών από την άλλη.

Επιπλέον πρέπει να συνυπολογίσουμε και τη χρονική διάρκεια της επιβολής των κεφαλαιακών περιορισμών η οποία συνέπεσε με την έναρξη της τουριστικής περιόδου. Η ανησυχία των τουριστών από τη μία πλευρά, έκανε πολλούς να ακυρώσουν τις κρατήσεις τους, γεγονός ιδιαίτερα επιζήμιο για τον κλάδο και τα αντίστοιχα έσοδα. Για την πρώτη χρονική περίοδο (δύο πρώτες εβδομάδες) οι

⁵² Άρθρο «Eurobank Οι επιπτώσεις στην οικονομία από τον ένα χρόνο των capital controls», 01/08/2016, www.naftemporiki.gr/finance

⁵³ Άρθρο «Το αποτύπωμα των capital controls στην αγορά», 11/07/2015, Φ. Ζώη, Γ. Κανουπάκης, Αντ. Τσιμπλάκης και Δ. Αλεξιάκη, www.naftemporiki.gr

κρατήσεις εμφάνισαν μια μείωση της τάξης του 30% φτάνοντας μέχρι και το 40%.⁵⁴ Ωστόσο έπειτα από ένα ορισμένο χρονικό διάστημα η κατάσταση φάνηκε να σταθεροποιείται.

Αξίζει να αναφέρουμε ότι εκτός από τις αρνητικές συνέπειες των capital controls, υπήρξαν και σημαντικές θετικές συνέπειες. Αρχικά η επέκταση των ηλεκτρονικών τρόπων πληρωμής αλλά και της αυξανόμενης χρήσης «πλαστικού» χρήματος, άλλαξε ριζικά τον τρόπο που πραγματοποιούνται οι συναλλαγές στη χώρα μας από εκείνη τη χρονική περίοδο μέχρι και αυτή τη στιγμή. Η χρήση των εναλλακτικών μορφών χρήματος έδινε τη δυνατότητα πρακτικής κατάργησης των τραπεζικών ορίων ανάληψης και συνεπώς υπήρχε η δυνατότητα για πραγματοποίηση περισσότερων συναλλαγών (περισσότερα στοιχεία για αυτή τη συνέπεια στο κεφάλαιο που ακολουθεί). Τέλος ένα παράδοξο της αγοράς τη χρονική περίοδο μετά την επιβολή των περιορισμών κεφαλαίων, αφορούσε την αγορά αυτοκινήτων η οποία παρουσίασε μια αύξηση της τάξης του 22,2%⁵⁵ (μεταβολή από το Β' τρίμηνο του 2015 μέχρι το Α' τρίμηνο του 2017). Αυτή η μεταβολή εμφανίστηκε από τις προτιμήσεις των καταναλωτών να τοποθετήσουν το ρευστό που διέθεταν σε ειδικά αγαθά ως μια μορφή επένδυσης η οποία θα τα εξασφάλιζε ξεπερνώντας την αβεβαιότητα που υπήρχε εκείνη τη χρονική στιγμή στην αγορά.

Τα δεδομένα που επηρέασαν την κανονική τραπεζική λειτουργία φαίνεται ότι είχαν το καθένα ξεχωριστή βαρύτητα. Από τη χρονική στιγμή έναρξης της κρίσης στο εσωτερικό της χώρας οι τράπεζες είχαν να διαχειριστούν πλήθος προβλημάτων αλλά και να βρουν τους μηχανισμούς να ξεπεράσουν τις προκλήσεις που θα επακολουθούσαν.

⁵⁴ Άρθρο «Το αποτύπωμα των capital controls στην αγορά», 11/07/2015, Φ. Ζώη, Γ. Κανουπάκης, Αντ. Τσιμπλάκης και Δ. Αλεξάκη, www.naftemporiki.gr

⁵⁵ Άρθρο « ΕΣΕΕ 2 χρόνια capital controls – πώς επηρέασαν την οικονομία», 26/06/2017, Χριστιάννα Κούσιου, wwwathina984.gr

2.3 Προκλήσεις για το εγχώριο τραπεζικό σύστημα

Οι δύσκολες καταστάσεις που αντιμετώπισε και συνεχίζει να αντιμετωπίζει το ελληνικό τραπεζικό σύστημα είναι οι λόγοι που έχουν πραγματοποιηθεί όλες οι αλλαγές και οι ενέργειες που αναφέρθηκαν. Η ενίσχυση που χρειάστηκαν οι τράπεζες να τους χορηγηθεί για να συνεχιστεί η κανονική λειτουργία τους και η επιβολή των κεφαλαιακών περιορισμών ήταν το αποκορύφωμα της δύσκολης κατάστασης στην οποία περιήλθαν. Ωστόσο, κανένας δεν μπορεί να αμφισβητήσει το γεγονός ότι η κατάσταση έχει βελτιωθεί και έχουν γίνει σημαντικά βήματα για την εξομάλυνση των δυσκολιών. Για να είμαστε σε θέση να κάνουμε λόγο για πραγματική και συνεχώς βελτιωμένη κατάσταση, οι εκθέσεις όλων σχεδόν των εγχώριων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων αναφέρονται σε ορισμένους στόχους που πρέπει να υλοποιηθούν το επόμενο διάστημα. Πιο συγκεκριμένα οι στόχοι και συνάμα οι προκλήσεις που έχουν τεθεί από το τραπεζικό σύστημα της χώρας είναι οι εξής:⁵⁶

- Η άρση των κεφαλαιακών περιορισμών. Συγκεκριμένα η βελτίωση σε αυτό το κομμάτι, όπως αναφέρθηκε στην προηγούμενη ενότητα, είναι σημαντική το τελευταίο χρονικό διάστημα. Ωστόσο σε μια χώρα που το τραπεζικό σύστημα λειτουργεί υπό αυτούς τους περιορισμούς είναι δύσκολο να θεωρηθεί ότι βαίνει προς μια θετική εξέλιξη. Εκτός από την επαναφορά της σωστής λειτουργίας θα είναι δυνατή και η ταυτόχρονη αποκατάσταση της εμπιστοσύνης των πολιτών προς το εγχώριο τραπεζικό σύστημα, γεγονός που θα σημάνει θετικά σε πολλούς δείκτες συμπεριλαμβανομένων και της επιστροφής των καταθέσεων από το εξωτερικό το οποίο είναι ζωτικής σημασίας. Τέλος η λήξη λειτουργίας των κεφαλαιακών περιορισμών θα σηματοδοτήσει την επανέναρξη των νέων επενδυτικών κινήσεων οι οποίες έμειναν αδρανείς για μεγάλο χρονικό διάστημα προσφέροντας πολλαπλά οφέλη στην πραγματική οικονομία.
- Σταδιακή αποδέσμευση από τους μηχανισμούς παροχής ρευστότητας. Τα βήματα προς αυτό το αποτέλεσμα έχουν ξεκινήσει να υλοποιούνται με πρώτη της Εθνική Τράπεζα να αποδεσμεύεται ολοκληρωτικά στο τέλος του 2017 (ενότητα 2.2.1).⁵⁷ Η ολοκλήρωση αυτής της δέσμευσης θα προσφέρει σημαντικά πλεονεκτήματα για τη χάραξη της μελλοντικής τραπεζικής

⁵⁶ Νομισματική Πολιτική, Ενδιάμεση Έκθεση 2017, Δεκέμβριος 2017, Τράπεζα της Ελλάδος

⁵⁷ Άρθρο «Οι 14 προκλήσεις του ελληνικού τραπεζικού συστήματος» 08/02/2017, www.newsbomb.gr

στρατηγικής αλλά και της συνολικής στρατηγικής στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

- Η συνέχεια της θετικής πορείας της επιστροφής των καταθέσεων στα εγχώρια τραπεζικά ιδρύματα τόσο από τις επιχειρήσεις όσο και από ιδιώτες που στο παρελθόν λόγω της οικονομικής κατάστασης είχαν προσφύγει σε τραπεζικά ιδρύματα του εξωτερικού.
- Αποτελεσματική αντιμετώπιση του προβλήματος των μη εξυπηρετούμενων δανείων που θα ενισχύσει με τη σειρά του την αξιοπιστία των τραπεζών αλλά και την πρόσβασή τους στη διεθνή διατραπεζική αγορά. Πιο συγκεκριμένα ο στόχος για τα ΜΕΑ στο τέλος του 2019 επαναπροσδιορίστηκε στα 64,2 δις από τα 100, 4 δις του Σεπτεμβρίου του 2017.⁵⁸
- Επιτυχημένη προσαρμογή στις νέες τεχνολογίες λειτουργίας των τραπεζικών ιδρυμάτων. Αυτή η πρακτική είναι από τα ζητήματα που θα απασχολήσουν τις ελληνικές τράπεζες, γεγονός που θα αλλάξει ριζικά τον τρόπο λειτουργίας τους.
- Επίσης σημαντική είναι και η επιτυχία στα stress tests που θα εφαρμοστούν το 2018. Η διαφορετική κατάσταση που επικρατεί στις ελληνικές τράπεζες σε σύγκριση με παρελθόντα έτη, θέτει μια ισχυρή βάση για τα νέα αποτελέσματα που θα δείξουν πολλά σημαντικά στοιχεία για την πορεία και την κατάσταση των ελληνικών τραπεζών.

Εκτός από τις παραπάνω σημαντικές προκλήσεις είναι απαραίτητο να αναλύσουμε τη γενικότερη εικόνα του εγχώριου τραπεζικού ιδρύματος. Βάσει αυτού, πρέπει να υπενθυμίσουμε ότι το ελληνικό τραπεζικό σύστημα είναι αναπόσπαστο μέρος του ευρωπαϊκού τραπεζικού συστήματος. Τα θετικά βήματα που αναφέραμε ότι έχει επιτύχει το εγχώριο χρηματοπιστωτικό σύστημα είναι εξαιρετικά σημαντικά. Η οικονομική κρίση και τα προβλήματα που προκάλεσε στο σύνολο σχεδόν των τραπεζικών οικονομικών δεδομένων, είναι η αιτία για τη δύσκολη κατάσταση στην οποία βρίσκονται αυτή τη στιγμή. Η δραματική μείωση των καταθέσεων και η αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων καθίστανται δύο ιδιαίτερες προκλήσεις που καλούνται να αντιμετωπιστούν. Ωστόσο όλες οι αποφάσεις για τις απαραίτητες κινήσεις που πρέπει να παρθούν, υπόκεινται σε έλεγχο από τις αντίστοιχες αποφάσεις σε πανευρωπαϊκό επίπεδο.

⁵⁸ Νομισματική Πολιτική, Ενδιάμεση Έκθεση 2017, Δεκέμβριος 2017, Τράπεζα της Ελλάδος, σελ 118

Σε αυτή την πορεία τρεις είναι οι βασικοί στόχοι που έχουν τεθεί από όλες τις ευρωπαϊκές τράπεζες. Πιο συγκεκριμένα μετά την έλευση της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης το 2007, βασική επιδίωξη είναι η επιτυχής ένωση του συνόλου του ευρωπαϊκού τραπεζικού συστήματος. Στη συνέχεια σημαντικοί στόχοι είναι η σωστή αντιμετώπιση των μη εξυπηρετούμενων δανείων αλλά και η εξεύρεση λύσεων για τη ρευστότητα που θα ισχυροποιήσει τις ευρωπαϊκές τράπεζες.⁵⁹ Ενδεικτική είναι η οριοθέτηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων στο 5,5% των συνολικών χορηγήσεων, στρατηγική που αν επιτευχθεί θα βελτιώσει τα οικονομικά στοιχεία. Το γεγονός ότι στο μέλλον όλο το τραπεζικό σύστημα θα επικεντρωθεί σε αυτούς τους στόχους δείχνει την ανάγκη για την ισχυροποίηση των τραπεζών κάτι που με τη σειρά του θα ισχυροποιήσει και την Ευρωπαϊκή Ένωση στο σύνολό της. Η διοίκηση της ΕΚΤ προσπαθεί με την εδραίωση των νέων κανόνων λειτουργίας να μην επιτρέψει ορισμένα χαρακτηριστικά παραδείγματα του παρελθόντος να επαναληφθούν. Ενδεικτικά αναφέρεται η περίπτωση φαινομενικά «ισχυρών» τραπεζών που κατά τη διάρκεια της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης σε σύντομο χρονικό διάστημα χρεοκόπησαν. Για όλους αυτούς τους λόγους υπογραμμίζεται ότι υπό την αιγίδα της ΕΚΤ, οι προσπάθειες θα πρέπει να αφορούν το σύνολο του ευρωπαϊκού τραπεζικού συστήματος.

Οι στόχοι και οι προκλήσεις που αναφέρθηκαν είναι σημαντικοί για τη μελλοντική πορεία του εγχώριου τραπεζικού συστήματος. Ωστόσο η σωστή εξέταση των προαναφερόμενων και η σωστή αντιμετώπισή τους είναι βασικό να προηγηθεί της εφαρμογής τους, καθότι δεν αφορά μόνο το εσωτερικό της χώρας μας. Η ένταξή μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση θέτει νέους τρόπους και κανόνες, βάσει των οποίων οφείλουν οι ελληνικές τράπεζες να εναρμονιστούν.

⁵⁹ Άρθρο «Καραμούζης: Αυτές είναι οι τρεις βασικές προκλήσεις για το ευρωπαϊκό τραπεζικό σύστημα», 01/03/2018, www.kathimerini.gr

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 2^{ΟΥ} ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Στατιστικά στοιχεία

- Data.worldbank.org/indicator, Ελλάδα
- www.bankofgreece.gr/Pages/el/Statistics/monetary/deposits.aspx, Ανάλυση Καταθέσεων ανά τομέα

Εκθέσεις- Μελέτες

- Νομισματική Πολιτική, Ενδιάμεση Έκθεση 2017, Δεκέμβριος 2017, Τράπεζα της Ελλάδος, σελ 5, 20, 103,104,118 και στοιχεία διαγράμματος VI.I

Άρθρα

- Άρθρο « ΕΣΕΕ 2 χρόνια capital controls – πώς επηρέασαν την οικονομία», 26/06/2017, Χριστιάννα Κούσιου, www.wathina984.gr
- Άρθρο « Μειώνεται η εξάρτηση των τραπεζών από τονΕΛΑ», 12/03/2018, www.naftemporiki.gr (αφορά τα τελευταία διαθέσιμα δεδομένα του Ιανουαρίου* 2018)
- Άρθρο « Μηδένισε την εξάρτησή της από τον ΕΛΑ η Εθνική Τράπεζα», 20/01/2018, Ε. Τζώρτζη, www.kathimerini.gr
- Άρθρο « Στα 40 δις ευρώ επέστρεψε η στήριξη τραπεζών μέσω ΕΛΑ», 28/01/2017, Γ. Παπαδόπουλος, www.kathimerini.gr
- Άρθρο « Το σχέδιο των τραπεζών για μηδενισμό του ΕΛΑ», 11/09/2017, Α. Παπαϊωάννου, www.euro2day.gr
- Άρθρο «Capital Controls, κλειστές τράπεζες και Χρηματιστήριο για 6 εργάσιμες με όριο 60 ευρώ», 28/06/2015, Γ Παπαϊωάννου, <http://www.tovima.gr/finance/>
- Άρθρο «Eurobank Οι επιπτώσεις στην οικονομία από τον ένα χρόνο των capital controls», 01/08/2016, www.naftemporiki.gr/finance
- Άρθρο «Καραμούζης: Αυτές είναι οι τρεις βασικές προκλήσεις για το ευρωπαϊκό τραπεζικό σύστημα», 01/03/2018, www.kathimerini.gr
- Άρθρο «Με το σταγονόμετρο δίνουν οι τράπεζες νέα στεγαστικά δάνεια», Ν. Ρουσάνογλου, 07/04/2017, www.kathimerini.gr
- Άρθρο «Με το σταγονόμετρο και με υψηλά επιτόκια τα νέα τραπεζικά δάνεια», Ε. Τζώρτζη, 19/07/2017, www.kathimerini.gr

- Άρθρο «Οι 14 προκλήσεις του ελληνικού τραπεζικού συστήματος» 08/02/2017, www.newsbomb.gr
- Άρθρο «Πόσα δις έφυγαν από την Ελλάδα και πού πήγαν» 07/12/2014, <http://www.iefimerida.gr/news>
- Άρθρο «Τα capital controls «βύθισαν» τις εξαγωγές το πρώτο εξάμηνο» 06/08/2016, Δ. Μανιφάβα, www.kathimerini.gr
- Άρθρο «Τι είναι ο μηχανισμός ELA και πότε ενεργοποιείται», 02/02/2015, www.naftemporiki.gr
- Άρθρο «Τι ισχύει με τα capital controls», 29/06/2015, <http://www.capital.gr/oikonomia>
- Άρθρο «Το αποτύπωμα των capital controls στην αγορά», 11/07/2015, Φ. Ζώη, Γ. Κανουπάκης, Αντ. Τσιμπλάκης και Δ. Αλεξάκη, www.naftemporiki.gr

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Η χρήση χρήματος στην οικονομική κρίση – Νέες μορφές χρήματος

Οι αλλαγές που προκλήθηκαν τα τελευταία χρόνια λόγω της οικονομικής κρίσης είχαν ως αποτέλεσμα να είναι αναγκαία η λήψη μέτρων για τη στήριξη των εγχώριων τραπεζικών ιδρυμάτων. Για αυτό το λόγο και κυρίως με γνώμονα τη στήριξη του τραπεζικού συστήματος θεσπίστηκαν τα μέτρα που αναφέραμε στο προηγούμενο κεφάλαιο. Οι αλλαγές όμως στην καθημερινότητά μας δεν περιορίστηκαν μόνο εκεί. Τον τελευταίο καιρό πραγματοποιείται μια μαζική αλλαγή στη χρήση χρήματος κατά τις συναλλαγές μας. Αυτές οι αλλαγές δημιούργησαν το σύγχρονο χρήμα, το λεγόμενο «πλαστικό χρήμα», το οποίο δεν αφορά μόνο στις πιστωτικές κάρτες του παρελθόντος. Σε αυτό το κεφάλαιο θα συγκεντρώσω τις βασικότερες πληροφορίες αναφορικά με το σύγχρονο χρήμα και τις συναλλαγές καθώς και δεδομένα που δείχνουν ότι υπάρχει μια παγκόσμια τάση στη χρήση ηλεκτρονικού χρήματος με τη δημιουργία μιας νέας μορφής νομισμάτων, των κρυπτονομισμάτων.

3.1 Πλαστικό χρήμα και εμπορικές συναλλαγές

Από τον Ιούνιο του 2015 μέχρι και σήμερα, όπως έχει ήδη αναλυθεί, στην Ελλάδα επικρατούν οι περιορισμοί κεφαλαίων (capital controls). Οι τρόποι για να εξυπηρετηθεί η καθημερινότητα αντιμετώπισε πολλές προκλήσεις. Κατά καιρούς παρατηρούνται χαλαρώσεις στα όρια των συναλλαγών με τις τράπεζες και των γενικότερων περιορισμών που επικρατούν τόσο καιρό. Για αυτό το λόγο ήταν αναγκαία η σταδιακή υιοθέτηση των τρόπων πληρωμών με ηλεκτρονικό χρήμα.

Στην Ελλάδα παραδοσιακά χρησιμοποιούταν το χρήμα στη φυσική του μορφή. Τα άτομα τα οποία δεν είχαν έρθει σε επαφή με το πλαστικό χρήμα, όπως για παράδειγμα με τις πιστωτικές κάρτες, ήταν επιφυλακτικά με τις συναλλαγές που δεν μεσολαβούσε το παραδοσιακό χρήμα. Από τη δραχμή μέχρι το ευρώ το μεγαλύτερο μέρος των καθημερινών συναλλαγών γινόταν με χρήμα με τη φυσική του υπόσταση. Λόγω όμως των περιορισμών κεφαλαίων και του αρχικού πολύ μικρού ορίου που είχε στη διάθεσή του ο καθένας ήταν ουσιαστικά μονόδρομος η χρήση του πλαστικού – ηλεκτρονικού χρήματος. Επιπλέον η αδυναμία αποπληρωμής των χρεών των πιστωτικών καρτών και οι «κρυφές χρεώσεις» που υπήρχαν από τη χρήση έκανε όλο και περισσότερο κόσμο να χρησιμοποιήσει τις νέες κάρτες (χρεωτικές ή προπληρωμένες) των οποίων η χρήση τους έχει σημαντικές διαφορές από τις πιστωτικές κάρτες. Όμως ο βασικότερος λόγος για τον οποίο υιοθετήθηκε πολύ γρήγορα το πλαστικό χρήμα είναι επειδή πρακτικά καταργούνται, με ουσιαστικούς λόγους, τα όρια των περιορισμών κεφαλαίων. Τα αρχικά 60 ευρώ δεν υφίστανται

όταν οι αγορές γίνονται με αυτά τα νέα μέσα πληρωμής και δίνεται η εντύπωση της άρσης των κεφαλαιακών αυτών περιορισμών. Για τους παραπάνω λόγους και πιθανώς λόγω της στρατηγικής των τραπεζών που κατευθύνουν τα άτομα στις ηλεκτρονικές πληρωμές και συναλλαγές, οι κινήσεις με «πλαστικό» χρήμα αυξήθηκαν κατακόρυφα το τελευταίο διάστημα. Στο πλαίσιο αυτό συνέβαλε και η αναγκαστική, από την πλευρά της νομοθεσίας, τοποθέτηση μηχανημάτων πληρωμής (τα λεγόμενα POS) σε καταστήματα και άλλους τομείς όπως γραφεία, κέντρα εστίασης κ.α. Το γράφημα που ακολουθεί αποτυπώνει την εντυπωσιακή αύξηση που παρατηρήθηκε στις πληρωμές μέσω μηχανημάτων POS από το 2009 μέχρι και το 2017.

Γράφημα 3.1: Συναλλαγές σε POS (διάστημα 2009-2016 σε εκατομμύρια)

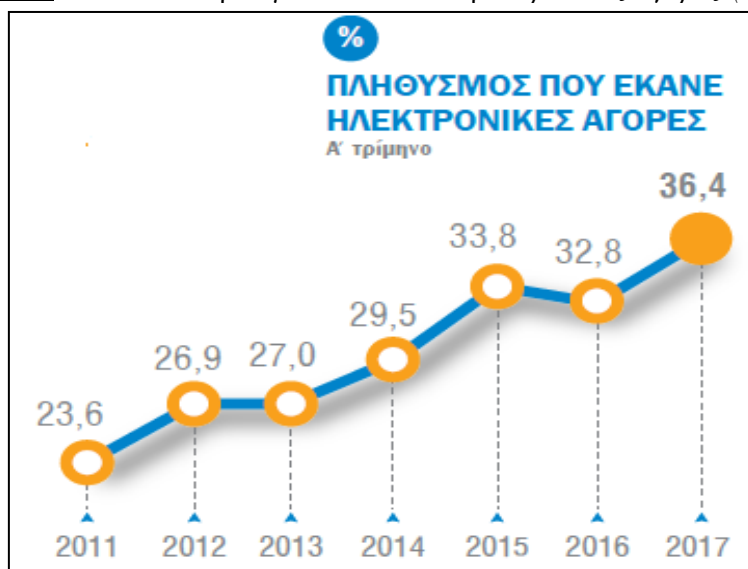
Πηγή: Συναλλαγές συστήματος πληρωμών⁶⁰, Σύστημα ΔΙΑΣ

Από το 2009 μέχρι και το 2014 οι συναλλαγές αποτυπώνονται με αυξανόμενη πορεία χωρίς όμως κάποια αξιόλογη εντυπωσιακή αύξηση. Το 2015 παρατηρούμε μια αύξηση της τάξης του 900%, σε σχέση με τον αρχικό όγκο πληρωμών. Τα ποσά χρήματος που κυκλοφορούσαν στην αγορά με τη μορφή ρευστού χρήματος περιορίστηκαν σημαντικά και με απότομο τρόπο λόγω των περιορισμών κεφαλαίων (capital controls) τον Ιούνιο του 2015 γεγονός που ουσιαστικά ανάγκασε τους περισσότερους να χρησιμοποιήσουν το «πλαστικό χρήμα» για τις άμεσες ανάγκες τους. Το 2016 καταγράφηκε συνεχόμενη αυξημένη κίνηση συναλλαγών μέσω POS που έφτασε τα 1,36 εκατομμύρια συναλλαγές (αύξηση 172%). Σε αυτή την αύξηση συνέβαλε σημαντικά η εγκατάσταση πλήθους μηχανημάτων POS, τα οποία από το

⁶⁰ <https://www.dias.com.gr/default.aspx?mid=19&pid=186>

2015 σχεδόν διπλασιάστηκαν σε 300.000 μηχανήματα το 2016.⁶¹ Η εξοικείωση των Ελλήνων με το «πλαστικό χρήμα» το τελευταίο καιρό πραγματοποιείται με ταχύτατους ρυθμούς γεγονός που αποτυπώνεται και στο επόμενο γράφημα το οποίο δείχνει τις ηλεκτρονικές αγορές που έχουν αυξηθεί σημαντικά.

Γράφημα 3.2: Ποσοστό πληθυσμού που έκανε ηλεκτρονικές αγορές (2011-2017)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ⁶²

Τα στοιχεία αποδεικνύουν ότι κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης οι ηλεκτρονικές αγορές αυξήθηκαν σταθερά. Η μοναδική μικρή, στάσιμη σχεδόν χρονιά, ήταν το 2013 όπου η αύξηση ήταν 0,1 ποσοστιαία μονάδα. Από το 2011 μέχρι το 2017 η αύξηση που φαίνεται είναι της τάξης του 54,2%. Η έρευνα της ΕΛΣΤΑΤ παρουσιάζει επιπλέον στοιχεία που αφορούν στο πλήθος των ατόμων που έκαναν ηλεκτρονικές αγορές, το οποίο έφτασε τα 2 εκατομμύρια, μια αύξηση περίπου 11% από το 2016 στο 2017. Αναφορικά με το τζίρο που πραγματοποιήθηκε με τις κάρτες, έφτασε στα 10 δις ευρώ για τους πρώτους έξι μήνες του 2017, ποσό αυξημένο κατά 47% σε σχέση με το αντίστοιχο χρονικό διάστημα του 2016.⁶³ Οι περισσότερες από τις συναλλαγές πραγματοποιούνται σε όλο το φάσμα των χορηγούμενων υπηρεσιών και την απόκτηση αγαθών της καθημερινότητας (σε σούπερ μάρκετ, στον τουριστικό τομέα αλλά και σε γραφεία παροχής υπηρεσιών όπως ιατρικές υπηρεσίες). Ακόμα και αν, όπως ανέφερα, η χρήση του πλαστικού χρήματος έχει γίνει αποδεκτή με αυξανόμενο ρυθμό από τους Έλληνες υπάρχει ακόμα σημαντικό περιθώριο μέχρι η

⁶¹ Άρθρο Mastercard: Οι Έλληνες έμαθαν να χρησιμοποιούν τις κάρτες, 08/02/2017, www.newsbomb.gr/oikonomia

⁶² <http://www.statistics.gr/el/infographic-ecommerce-2017>, Χρήση ηλεκτρονικού εμπορίου

⁶³ Άρθρο Έκρηξη στο πλαστικό χρήμα, 18/12/2017, www.euro2day.gr

χώρα μας να προσεγγίσει τα αντίστοιχα δεδομένα των ευρωπαϊκών χωρών οι οποίες έχουν εξοικειωθεί περισσότερο με τις ηλεκτρονικές πληρωμές.

Τα στοιχεία της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ), όπως δημοσιεύονται στην Καθημερινή⁶⁴, δείχνουν ότι στην χώρα μας περίπου το 75% των συναλλαγών συνεχίζουν να γίνονται με τη χρήση μετρητών ενώ σε άλλες χώρες της Ευρώπης όπως π.χ. Ολλανδία και Φιλανδία τα ποσοστά είναι 27% και 33% αντίστοιχα. Καθοριστικός λόγος για αυτό το φαινόμενο είναι η γενική, για τον πληθυσμό, δύσκολη αποκλειστική υιοθέτηση, αφού μεγάλο ποσοστό των Ελλήνων συνεχίζουν να αμείβονται με μετρητά και όχι με καταθέσεις στους λογαριασμούς τους. Συγκεκριμένα το 57% των Ελλήνων αμείβονται με μετρητά ενώ στην Ευρώπη αυτό το ποσοστό είναι κατά μέσο όρο στο 16%. Η καθιέρωση υποχρεωτικής τραπεζικής κατάθεσης της μισθοδοσίας των εργαζομένων καθυστέρησε πολύ να γίνει καθώς μέχρι πρότινος οι υπάλληλοι που αμείβονταν με λιγότερα από 500 ευρώ (πλήρης απασχόληση) δε λάμβαναν τραπεζικά τους μισθούς τους. Από 01/06/2017 έγινε υποχρεωτική η κατάθεση της μισθοδοσίας ως ένας επιπλέον τρόπος αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής, όμως η αδήλωτη εργασία αφήνει περιθώρια πληρωμής με μετρητά και συνεπώς τη μη τραπεζική κατάθεση των δεδουλευμένων. Τέλος στην πλειοψηφία σχεδόν των πληρωμών τους, όπως το ενοίκιο, οι φόροι, οι λογαριασμοί ρεύματος και τα ασφάλιστρα οι Έλληνες κατέχουν αισθητά μεγαλύτερα ποσοστά πληρωμής με μετρητά από τον αντίστοιχο ευρωπαϊκό μέσο όρο.

⁶⁴ Άρθρο Οι Έλληνες ακόμα προτιμούν το ρευστό, 18/12/2017, Ε. Τζώρτζη, www.kathimerini.gr

3.2 Χρεωστικές κάρτες

Η μεγάλη αύξηση των ηλεκτρονικών συναλλαγών και των πληρωμών που πραγματοποιούνται μέσω μηχανημάτων POS δε θα ήταν δυνατή χωρίς την παράλληλη μεγάλη αύξηση που παρατηρήθηκε στην κυκλοφορία καρτών που χορηγούν οι τράπεζες. Για αυτό το λόγο η αναφορά στους νέους τρόπους πληρωμών γίνεται συχνά με τον όρο «πλαστικό χρήμα». Η αλήθεια είναι ότι οι Έλληνες καθυστέρησαν να εμπιστευτούν τις νέες, χρεωστικές κάρτες, καθώς ήταν σίγουροι ότι θα υπήρχαν «κρυφές» χρεώσεις όπως συνέβαινε αρχικά τα χρόνια της μεγάλης ευημερίας (από το 2000 μέχρι το 2004 περίπου) με τις πιστωτικές κάρτες. Στην πραγματικότητα όμως οι χρεωστικές κάρτες λειτουργούν ως προπληρωμένες αφού για να γίνει κάποια συναλλαγή πρέπει να υπάρχουν τα χρήματα στον αντίστοιχο τραπεζικό λογαριασμό με τον οποίο είναι συνδεδεμένη η κάρτα. Αντιθέτως, η λανθασμένη χρήση των πιστωτικών καρτών, οι οποίες επιτρέπουν τη χρήση χρήματος (δανεισμός ουσιαστικά του ποσού), οδήγησε σε αλόγιστη χρήση αυτή της δυνατότητας χωρίς την έγκαιρη επιστροφή του ποσού. Αυτή η πρακτική επέφερε υψηλές χρεώσεις και αδυναμία αποπληρωμής από τους πελάτες με αποτέλεσμα την συσσώρευση χρεών από τους χρήστες των καρτών προς τις τράπεζες.

Η ουσιαστική κατανόηση αυτής της σημαντικής διαφοράς μεταξύ των δύο πιο διαδεδομένων σε κυκλοφορία καρτών στην Ελλάδα, είχε ως αποτέλεσμα σταδιακά να αλλάξει η γνώμη του κοινού για τη χρήση του «πλαστικού χρήματος». Η επιβολή των περιορισμών κεφαλαίων (capital controls) ήταν ίσως η βασικότερη αιτία που οδήγησε σε αυτή την έκρηξη στη χρήση των χρεωστικών και όχι μόνο, καρτών. Αυτό συνέβη μιας και η χρήση των καρτών ουσιαστικά καταργεί το θεσμοθετημένο όριο στην ανάληψη μετρητών, γεγονός που επιτρέπει στα άτομα να εξυπηρετούν τις ανάγκες τους χωρίς το άγχος να ξεπεραστεί αυτό το όριο. Κατά την αρχική περίοδο που επιβλήθηκαν τα capital controls το καλοκαίρι του 2015, οι τράπεζες ασχολήθηκαν με μια μαζική αποστολή καρτών προς τους πελάτες τους ώστε να τους παρέχουν τη δυνατότητα να αντλούν χρήματα από τα ATM χωρίς να ταλαιπωρούνται καθημερινά στα τραπεζικά καταστήματα τα οποία υπολειπούνταν. Εκείνη την περίοδο βασική τακτική των τραπεζών ήταν η ενημέρωση των πελατών τους ότι η χρήση της κάρτας θα τους επιτρέπει να αγοράζουν αγαθά μέσω της πληρωμής με ηλεκτρονικά μέσα και τη χρήση των μηχανημάτων POS. Η αρχική σύγχυση στους Έλληνες μετατράπηκε, σε σύντομο χρονικό διάστημα, σε υιοθέτηση χρήσης των χρεωστικών καρτών με

αποτέλεσμα τα τελευταία 3 χρόνια η κυκλοφορία των καρτών να έχει αυξηθεί κατακόρυφα. Βάσει των στοιχείων που δημοσίευσε η Τράπεζα της Ελλάδος⁶⁵:

- Το πλήθος των καρτών που κυκλοφορούν στην Ελλάδα και είναι ενεργές φτάνει τα 15 εκατομμύρια.
- Από αυτό το νούμερο το 80% αντιστοιχεί σε χρεωστικές κάρτες και το υπόλοιπο 20% αφορά πιστωτικές κάρτες.
- Η μακρά παραμονή της οικονομικής κρίσης στη χώρα μας προκάλεσε μια μείωση της τάξης του 4%, για το 2016, στις πιστωτικές κάρτες, το πλήθος των οποίων μειώνεται συνεχώς.
- Η αύξηση της χρήσης των καρτών συνδέεται και με τη χαμηλή πιθανότητα εξαπάτησης των ατόμων στη χρήση του «πλαστικού» χρήματος γεγονός που έχει αυξήσει την εμπιστοσύνη του κοινού προς αυτές.

Επιπρόσθετα στοιχεία⁶⁶ στη διεξαγωγή συναλλαγών με κάρτες δείχνουν ότι:

- Για το χρονικό διάστημα από το 2014 μέχρι το 2016 οι πληρωμές που πραγματοποιούνται με τις χρεωστικές κάρτες έχει αυξηθεί κατά 391%.
- Οι ανέπαφες συναλλαγές, με τη χρήση ανέπαφων χρεωστικών καρτών, αυξήθηκε κατά 1.345% το 2016 (από το 2015) στοιχείο που δείχνει ότι η τεχνολογία στην έκδοση καρτών έχει υιοθετηθεί σε μεγάλο βαθμό στις ελληνικές συναλλαγές.
- Τέλος οι Έλληνες δείχνουν μια ξεκάθαρη προτίμηση στη χρήση χρεωστικών καρτών κατά 47% περισσότερο, σε σχέση με τη χρήση πιστωτικών καρτών μια διαφορά που όπως δείχνουν τα στοιχεία για τα επόμενα χρόνια θα αυξάνεται συνεχώς.

Όπως φαίνεται η έκρηξη του «πλαστικού» χρήματος είναι από τα στοιχεία που θα χαρακτηρίσει τη χρήση χρήματος στη χώρα μας τα επόμενα χρόνια. Εκτός από την δύσκολη οικονομική συγκυρία που ήταν η αφορμή για αυτή την αλλαγή, η υιοθέτηση διαφορετικών μορφών χρήματος είναι κάτι που όπως φαίνεται θα χαρακτηρίσει τον 21^ο αιώνα προκαλώντας πλήθος αλλαγών και προκλήσεων στον τραπεζικό τομέα παγκοσμίως. Αυτές οι αλλαγές αναλύονται στην ενότητα που ακολουθεί

⁶⁵ Άρθρο Έκρηξη στο πλαστικό χρήμα, 18/12/2017, www.euro2day.gr

⁶⁶ Άρθρο Έκρηξη συναλλαγών με τη χρήση πλαστικού χρήματος, 08/02/2017, www.naftemporiki.gr/finance

3.3 Νέες μορφές χρήματος - κρυπτονομίσματα

Τα τελευταία χρόνια παγκοσμίως γίνεται αναφορά στα λεγόμενα κρυπτονομίσματα. Ακόμα και αν πολλοί πιστεύουν ότι δεν έχουν ακούσει ποτέ αυτόν τον όρο η πραγματικότητα είναι διαφορετική μιας και όλοι μας λίγο πολύ έχουμε ακούσει για το Bitcoin. Στην προσπάθειά μου να κατανοήσω και να συλλέξω πληροφορίες για τα κρυπτονομίσματα κατάλαβα ότι η νέα αυτή αγορά έχει προσελκύσει το ενδιαφέρον πλήθους επενδυτών από όλο τον κόσμο. Η νέα αυτή αγορά προσφέρει μεγάλες αποδόσεις αλλά και υψηλό κίνδυνο, γεγονός που δείχνει ότι τα επόμενα χρόνια θα απασχολήσει την παγκόσμια οικονομική και τραπεζική κοινότητα. Η βασική όμως ερώτηση είναι: τί ονομάζουμε κρυπτονομίσμα;⁶⁷

«Κρυπτονομίσμα ονομάζεται ένα ψηφιακό ή εικονικό νόμισμα το οποίο χρησιμοποιεί την κρυπτογραφία των παγκόσμιων δικτύων για ασφάλεια. Η παραποίηση αυτό του νομίσματος είναι εξαιρετικά δύσκολη μιας και δεν υπάρχει σε φυσική υπόσταση και η ασφάλεια που παρέχεται είναι εξορισμού πολύ υψηλή λόγω των δικτύων που εμπλέκονται στην έκδοσή του. Η δημοτικότητα των κρυπτονομισμάτων αποδίδεται και στο γεγονός ότι δεν εκδίδονται από κάποια κεντρική τράπεζα ή κράτος άρα δεν υπόκεινται στις παραδοσιακές νομισματικές πολιτικές κάθε οικονομίας.»

Η νέα αυτή μορφή χρήματος είναι λογικό να έχει προσελκύσει το παγκόσμιο επενδυτικό ενδιαφέρον. Η βαθύτερη κατανόηση των κρυπτονομισμάτων συνοδεύεται από τη παρουσίαση των βασικότερων χαρακτηριστικών τους:

- Για τη χρήση τους δεν είναι απαραίτητη η γνωστοποίηση των προσωπικών στοιχείων του χρήστη.
- Δεν υπάρχει γεωγραφικός ούτε χρονικός περιορισμός στη χρήση τους.
- Μπορούν να χρησιμοποιηθούν είτε για πολύ μικρές, είτε για πολύ μεγάλες συναλλαγές.
- Ο οποιοσδήποτε μπορεί να είναι αυτός που θα εκδώσει τα κρυπτονομίσματα καθώς γίνεται μέσω δικτύων.
- Δεν απαιτείται κάποια κεντρική αρχή για να τα ελέγξει.
- Η ανωνυμία συνοδεύεται και από συχνή αδυναμία στην ανάχνευση των κινήσεων.

⁶⁷Investopedia, κρυπτονομίσματα

- Η βελτίωση των χαρακτηριστικών τους μπορεί να γίνει από οποιονδήποτε λόγω της χρήσης ανοιχτού κώδικα, κάτι που προσελκύει πλήθος ατόμων.

Ειδικότερα το τελευταίο αυτό χαρακτηριστικό είναι η αιτία που έχει προκληθεί αυτή η φρενίτιδα για την κατανόηση της δομής των κρυπτονομισμάτων. Η συνεχής βελτίωση των χαρακτηριστικών τους σε θέμα λειτουργίας και ταχύτητας έχει ως αποτέλεσμα να δημιουργηθούν πολλά διαφορετικά κρυπτονομίσματα, όλα όμως βάσει της αρχικής δομής σχεδιασμού του bitcoin, το οποίο, όπως θα δούμε και στη συνέχεια, είναι το πρώτο κρυπτονομίσμα που παρουσιάστηκε στην αγορά.

Σημαντικές όμως είναι και οι κριτικές που έχουν δεχθεί τα νέα αυτά ψηφιακά νομίσματα από τη διεθνή κοινότητα. Εκτός από τον υψηλό κίνδυνο που συνοδεύει την επένδυση σε ένα τέτοιο προϊόν, το οποίο είναι λογικό υπό την έννοια ότι είναι ένα καινούριο προϊόν, πολλοί υποστηρίζουν ότι η ανωνυμία που παρέχεται στις συναλλαγές δίνει τη δυνατότητα σε όλους εκείνους που κάνουν παράνομες δραστηριότητες να «ξεπλύνουν» τα χρήματά τους. Για αυτό το στοιχείο η πραγματικότητα είναι ότι το θεσμικό και το νομικό πλαίσιο είναι ασαφές προς το παρόν τουλάχιστον. Επιπλέον ακόμα και αν η προστασία που προσφέρουν αυτά τα δίκτυα είναι πολύ μεγάλη, υπάρχει η πιθανότητα κλοπής των ιδιωτικών κλειδιών (σαν κωδικοί) και κάποιος άλλος να χρησιμοποιήσει τα bitcoins που είχε ο αρχικός χρήστης. Τέλος το μικρό χρονικό διάστημα που λειτουργεί το δίκτυο αυτό αφήνει πολλά περιθώρια κακόβουλων τροποποιήσεων και «επιθέσεων».

Από τα παραπάνω κατανοούμε ότι η δημοτικότητα τους και η μελλοντική τους πορεία στην οικονομία είναι κάτι που θα πρέπει να έχουμε στο μυαλό μας. Η πιθανότητα υιοθέτησης αυτής της νέας μορφής χρήματος στο μέλλον θα αλλάξει ριζικά τον τρόπο που θα λειτουργεί τόσο η οικονομία όσο και η καθημερινότητα όλου του πλανήτη.

3.3.1 Bitcoin – Το πρώτο κρυπτονόμισμα

Το bitcoin είναι το πρώτο κρυπτονόμισμα που κυκλοφόρησε στην αγορά το 2009 και έκτοτε η τεχνολογία και η διαδικασία που χρησιμοποιήθηκε για την έκδοση και την ψηφιακή του κυκλοφορία έχει ως αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ένα πλήθος κρυπτονομισμάτων. Είναι ένας δημοσιευμένος ανοικτός κώδικας στον οποίο αναγράφονται όλες οι συναλλαγές που έχουν πραγματοποιηθεί και ο καθένας μπορεί να προσφέρει τις τροποποιήσεις και βελτιώσεις του.

Η υψηλή ταχύτητα με την οποία πραγματοποιούνται οι συναλλαγές και οι μικρές προμήθειες που απαιτούνται για να ολοκληρωθούν, είναι από τα βασικά πλεονεκτήματά του. Οι προμήθειες αυτές χρησιμοποιούνται και ως αμοιβή στους χρήστες που επιβεβαιώνουν τις συναλλαγές και συνάμα βοηθούν στην προστασία του

συστήματος από δικτυακές «επιθέσεις». Η διαφάνεια των συναλλαγών επιτρέπει τη διασφάλισή τους αφού, όπως ανέφερα, είναι ένας δημοσιευμένος κώδικας. Επίσης τα στοιχεία των συναλλαγών δεν είναι απαραίτητο να είναι τα αληθινά, γεγονός που προστατεύει την ιδιωτικότητά τους. Η κατάτμηση του bitcoin σε επιμέρους μονάδες μέτρησης επιτρέπει την πραγματοποίηση και πολύ μικρών συναλλαγών.

Ποια είναι όμως η βασική διαδικασία με την οποία λειτουργεί το bitcoin; Επειδή οι συναλλαγές πραγματοποιούνται παγκοσμίως και σε κάθε δεδομένη στιγμή το δίκτυο χρειάζεται συνεχώς υπολογιστές σε όλο τον κόσμο που να τις παρακολουθούν και να τις επιβεβαιώνουν. Τα νομίσματα bitcoins εκδίδονται ψηφιακά και δίνονται στους χρήστες οι οποίοι παρακολουθούν, ελέγχουν και επιβεβαιώνουν τις συναλλαγές αυτές ως ανταμοιβή για τις υπηρεσίες τους. Οι χρήστες που κάνουν αυτή τη δουλειά ονομάζονται *miners* (ανθρακωρύχοι) και η διαδικασία ονομάζεται *mining* (εξόρυξη). Η διαδικασία αυτή καθιστά τον κώδικα ιδιαίτερα ελκυστικό στα άτομα που ασχολούνται με τα προηγμένα συστήματα. Επιπλέον η αμοιβή που δίνεται κάνει και επικερδή τη συγκεκριμένη ενασχόληση.

Ας εξετάσουμε όμως την πορεία του bitcoin στην οικονομία. Το γράφημα που ακολουθεί δείχνει την εξέλιξη της τιμής κλεισίματος του bitcoin τον τελευταίο χρόνο.

Γράφημα 3.3: Εξέλιξη τιμής κλεισίματος bitcoin σε \$ (24/02/2017 - 24/02/2018)

Πηγή: <https://www.coindesk.com/price>

Η εξέλιξη της τιμής φανερώνει μια θεαματική αύξηση τον τελευταίο χρόνο. Από τις 24/02/2017 που η τιμή ήταν στα 1.180,92\$, το Δεκέμβριο (16/12/2017) έφτασε στο υψηλότερο σημείο με τιμή που άγγιξε τα 19.343,04\$. Η αύξηση αυτή μεταφράζεται σε 15.379,6%! Από την υψηλότερη εκείνη τιμή παρατηρούμε ότι το τελευταίο χρονικό διάστημα υπήρξαν αρκετές διακυμάνσεις, φτάνοντας αρχές Φλεβάρη σε επίπεδα που παρατηρήθηκαν τον Νοέμβριο του τελευταίου έτους (6.914,26\$). Από τότε η τιμή φαίνεται να δείχνει σημάδια ανάκαμψης με μια μικρή πτώση να παρατηρείται τις τελευταίες μέρες θέτοντας τη τιμή στα 9.817,60%. Η απεικόνιση αυτή επιβεβαιώνει με τον καλύτερο τρόπο το λόγο που το bitcoin είναι από τα πλέον ενδιαφέροντα, για τους ριψοκίνδυνους επενδυτές στοιχεία να τοποθετήσουν τα χρήματά τους. Η μεγάλη διακύμανση και η μεγάλη αύξηση που αποτυπώθηκε, σχεδόν σταθερά, στη τιμή του, οδήγησε πολλούς να ασχοληθούν με τον τρόπο λειτουργίας του και την επένδυση σε αυτό. Ακόμα και αν στους περισσότερους είναι άγνωστος ο τρόπος με τον οποίο λειτουργεί, είναι σχεδόν αναμενόμενο ότι τα επόμενα χρόνια θα γίνουμε μάρτυρες μιας μεγάλης αύξησης στο παγκόσμιο ενδιαφέρον προς τα κρυπτονομίσματα. Ενδεικτικά αξίζει να αναφέρουμε την άποψη της κας Lagarde⁶⁸ η οποία «διαβάζοντας» την αγορά προβλέπει ότι: «Στο μέλλον θα επικρατήσουν τα κρυπτονομίσματα σε βάρος των παραδοσιακών τραπεζών όπως συνέβη με το διαδίκτυο στις αρχές του 21^{ου} αιώνα».

⁶⁸ Άρθρο 03/10/2017, Jeffrey A. Tucker, www.liberal.gr,

3.3.2 Δημοφιλή κρυπτονομίσματα

Η αρχή στα κρυπτονομίσματα έγινε από το bitcoin το 2009, όπως ανέφερα στην προηγούμενη ενότητα. Από εκείνη τη στιγμή και έπειτα πολλοί προγραμματιστές και άτομα τα οποία ενδιαφέρθηκαν έντονα για αυτή τη νέα μορφή χρήματος άρχισαν να δημιουργούν τα δικά τους κρυπτονομίσματα. Η βασική γραμμή (φόρμα) στην οποία βασίζονται όλα τα κρυπτονομίσματα είναι ίδια με τον αλγόριθμο του bitcoin. Οι συνεχείς βελτιώσεις που δέχεται το ψηφιακό αυτό νόμισμα είχε ως αποτέλεσμα μια επανάσταση στη νέα μορφή χρήματος που ενθουσίασε τους επενδυτές σε όλον τον κόσμο. Από το 2009 μέχρι και το Φεβρουάριο του 2018 έχουν δημιουργηθεί 1.549 κρυπτονομίσματα παγκοσμίως.⁶⁹

Η δημιουργία τους και η μαζική αποδοχή τους από το ευρύ κοινό έχει ως αποτέλεσμα μερικά από τα κορυφαία κρυπτονομίσματα αυτή τη δεδομένη στιγμή να είναι (ονομασία και σύμβολο):

- Bitcoin (BTC)
- Ethereum (ETH)
- Ripple (XRP)
- Bitcoin Cash (BCH)
- Cardano (ADA)
- Litecoin (LTC)
- NEO (NEO)
- Stellar (XLM)
- EOS (EOS)
- IOTA (MIOTA)
- NEM (XEM)

Τα εικονίδια της σελίδας δείχνουν και άλλα κρυπτονομίσματα τα οποία έχουν κατακλύσει την αγορά. Το μεγάλο πλήθος τους είναι λογικό ότι μπορεί να προκαλέσει σύγχυση στους επενδυτές για το ποια είναι τα κρυπτονομίσματα τα οποία μπορούν να

⁶⁹ www.investing.com, Φεβρουάριος 2018

τους δώσουν μεγάλες αποδόσεις. Η μεγάλη διακύμανση, όπως φάνηκε και στο γράφημα 3.3, είναι λογικό να καθιστά διστακτικούς τους επενδυτές, ωστόσο πολλά οικονομικά άρθρα παγκοσμίως αναλύοντας αυτή τη σύγχρονη τάση προτείνουν κάποια κρυπτονομίσματα που -όπως φαίνεται- μπορούν να προσφέρουν μεγάλες αποδόσεις στους επενδυτές που θα τα εμπιστευτούν. Η φρενίτιδα που επικρατεί στο εξωτερικό με αυτή τη νέα μορφή χρήματος, δε θα μπορούσε παρά να οδηγήσει και στη συγγραφή εγχώριων άρθρων⁷⁰ για να γίνουν πιο γνωστά τα κρυπτονομίσματα και στην Ελλάδα. Τα κρυπτονομίσματα που, εκτός από το bitcoin, όπως σχολιάζονται, θα μας απασχολήσουν στο μέλλον είναι:

- Litecoin (LTC): το 2017 τα κέρδη του άγγιξαν το 7.004%. Δημιουργήθηκε το 2011 από έναν πρώην εργαζόμενο στη Google τον Charlie Lee. Για πολλούς η πορεία του Litecoin τους κάνει να θεωρούν ότι είναι το εναλλακτικό Bitcoin. Η αγορά μπορεί να υποστηρίξει την κυκλοφορία 84 εκατομμυρίων LTC σε αντίθεση με τα 21 εκ. BTC.
- Monero (XMR): τα κέρδη έφτασαν το 2.697%. Πληροφορίες για το ποιος το δημιούργησε δεν υπάρχουν και για αυτό το λόγο η πηγή δημιουργία του παραμένει ακόμα άγνωστη. Η πλήρης ανωνυμία και η αδυναμία να εντοπιστούν τα στοιχεία της συναλλαγής και του εντολέα δίνει ένα επιπλέον πλεονέκτημα σε αυτό το κρυπτονόμισμα. Ωστόσο πολλοί είναι οι επικριτές του καθώς μπορεί να ενθαρρύνει τις παράνομες συναλλαγές.
- NEO (NEO): τα κέρδη του έφτασαν στο εντυπωσιακό ποσοστό του 54.021%. Η αξία της κεφαλαιοποίησής του αποτιμάται περίπου στα 61 δις \$. Οι ιδρυτές του είναι οι Da Hongfei και Erik Zhang.
- Cardano (ADA): Τα κέρδη του από τον Οκτώβριο του 2017 έφτασαν το 1.528%. Η δημιουργία του στηρίχθηκε στις γνώσεις επιστημόνων όπως π.χ. μηχανικοί και προγραμματιστές και αυτός ήταν ένας από τους λόγους που ανέβηκε τόσο γρήγορα στην κατάταξη και πλέον μπορούμε να το βρούμε στην ομάδα με τα πιο δημοφιλή κρυπτονομίσματα.
- Ripple (XPR): από τον Ιούνιο του 2017 παρατηρήθηκε μια αύξηση κατά 446%. Όπως και το Cardano, δημιουργήθηκε από επιστήμονες (μαθηματικοί, προγραμματιστές κ.α.). Βασικό στοιχείο που διαφοροποιεί αυτό το κρυπτονόμισμα από τα υπόλοιπα είναι ότι έχει δημιουργήσει μια συνεργασία

⁷⁰ Άρθρο «7 κρυπτονομίσματα για όποιον ψάχνει το επόμενο Bitcoin», www.capital.gr, 02/01/2018

με τη Microsoft γεγονός που βοηθήθηκε στην εκρηκτική αύξηση της κυκλοφορίας του.

- Bitcoin Cash (BCH): αύξηση από τον Ιούλιο του 2017 κατά 684%. Έχει χρησιμοποιηθεί κατά βάση ο ίδιος κώδικας με το bitcoin. Η κεφαλαιοποίησή του στις 13 Φεβρουαρίου του 2018 έφτασε τα 20,9 δις δολάρια.

Αυτά είναι κάποια από τα κυριότερα κρυπτονομίσματα τα οποία θα μας απασχολήσουν τα επόμενα χρόνια. Κλείνοντας την ανάλυση θεώρησα ότι θα ήταν σωστότερο να παραθέσω ορισμένα βασικά στοιχεία για την εξέλιξη της τιμής των τεσσάρων κρυπτονομισμάτων τον τελευταίο χρόνο.⁷¹

Πίνακας 3.1: Τιμή, απόλυτη μεταβολή τιμής (αύξηση) και ποσοστιαία μεταβολή (αύξηση) σε τέσσερα κρυπτονομίσματα (από 02/2017-02/2018)

Κρυπτονομίσμα	Τιμή σε USD	Αύξηση	Ποσοστιαία Μεταβολή
Bitcoin	9.524,40	8.355,43	714,77
BitcoinCash	1.155,45	716,18	162,98
Ethereum	829,31	815,67	5.979,99
Litecoin	207,77	203,86	5.210,74

Πηγή: [coinbase.com/charts](https://www.coinbase.com/charts)

Τα στοιχεία του πίνακα δείχνουν ότι η αύξηση τόσο σε απόλυτα νούμερα όσο και σε ποσοστιαία βάση είναι πολύ μεγάλη. Η μεγάλη δημοτικότητα που έχουν δεχθεί τα κρυπτονομίσματα είναι υπεύθυνη για αυτή την εξέλιξη, ωστόσο η μεγάλη διακύμανση που παρατηρείται τον τελευταίο καιρό κάνει τους επενδυτές μερικές φορές διστακτικούς στο να επενδύσουν μεγάλα κεφάλαια σε αυτά τα ψηφιακά νομίσματα. Το Bitcoin παραμένει σταθερά το κρυπτονομίσμα με τη μεγαλύτερη τιμή μεταφρασμένη σε δολάρια ακόμα και αν η ποσοστιαία του μεταβολή τον τελευταίο χρόνο δεν είναι στα επίπεδα του Ethereum και του Litecoin. Η εξέλιξη των δύο τελευταίων δικαιολογεί απόλυτα την παραπάνω ανάλυση η οποία τα συγκαταλέγει στη λίστα με τα επόμενα, πιο δημοφιλή παγκοσμίως, κρυπτονομίσματα.

Οι τράπεζες⁷² και οι κυβερνήσεις από την άλλη πλευρά παρατηρούν με ιδιαίτερη προσοχή αυτή τη νέα τάση καθώς ο τρόπος δημιουργίας και διάθεσης των

⁷¹ <https://www.coinbase.com/charts>

⁷² Άρθρο «Επανάσταση απέναντι στις κεντρικές τράπεζες τα κρυπτονομίσματα αλλά οι κυβερνήσεις μπορούν να τα καταστέλλουν», www.bankingnews.gr, 16/08/2017

κρυπτονομισμάτων θα φέρει μια πραγματική επανάσταση στον παραδοσιακό τρόπο λειτουργίας της παγκόσμιας οικονομίας. Ο λόγος απαντάται στο γεγονός ότι τα κρυπτονομίσματα είναι «καθαρά» νομίσματα με την αξία τους να καθορίζεται εξολοκλήρου από την αξία που τους δίνουν οι χρήστες τους και όχι από το κάθε κράτος ή την εκάστοτε κεντρική τράπεζα. Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα⁷³ από τη μεριά της κάνει λόγο για τον κίνδυνο δημιουργίας μιας «φούσκας» στην αγορά. Η μεγάλη και γρήγορη αυξομείωση στην τιμή των κρυπτονομισμάτων, επισημαίνει ότι, είναι μιας πρώτης τάξης ευκαιρία για φοροδιαφυγή. Ωστόσο η γενικότερη αίσθηση είναι ότι δε θα επηρεάσει με αρνητικό τρόπο τη λειτουργία των κεντρικών τραπεζών.

Τέλος αναφορικά με τις προβλέψεις για την πορεία των κρυπτονομισμάτων για το έτος 2018 τα στοιχεία της Element Group κάνουν λόγο για τα εξής:

- Η πορεία των κρυπτονομισμάτων θα είναι γενικά πτωτική με μικρότερη διακύμανση (προκαλώντας γενικότερη ισορροπία) η οποία ήταν το κύριο χαρακτηριστικό τον τελευταίο καιρό.
- Είναι πολύ πιθανή μια «κακόβουλη» κίνηση στον κυβερνοχώρο που δημιουργούνται τα ψηφιακά αυτά νομίσματα.
- Σύντομα θα είναι αναγκαίες οι ενέργειες από τις αρμόδιες ρυθμιστικές αρχές.
- Πιθανώς να υπάρξουν και κάποιες περιόδους που θα χαρακτηριστούν από υψηλές αποδόσεις. Αυτό είναι ένα χαρακτηριστικό το οποίο δε λείπει από καμία αγορά στη βάση της.

Όλα τα στοιχεία που παρουσιάστηκαν στο κεφάλαιο αυτό είναι μια αποτύπωση της αλλαγής που έχει συμβεί ή θα συμβεί στις συναλλαγές μας, στην καθημερινότητάς μας και στην οικονομία γενικότερα. Η υιοθέτηση του ηλεκτρονικού χρήματος και άλλων νέων μορφών χρήματος είναι κάτι που μας απασχολήσει στο μέλλον και είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον να δούμε τις αλλαγές που βρίσκονται προ των πυλών.

⁷³ Άρθρο « Τί λένε για τα κρυπτονομίσματα και bitcoin οι κεντρικές τράπεζες, Bloomberg, 13/12/2017

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 3^{ΟΥ} ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Στατιστικά στοιχεία

- <https://www.coinbase.com/charts>
- <https://www.dias.com.gr/default.aspx?mid=19&pid=186>
- Χρήση ηλεκτρονικού εμπορίου -Στοιχεία ΕΛΣΤΑΤ,
(<http://www.statistics.gr/el/infographic-ecommerce-2017>)

Άρθρα

- Άρθρο «Mastercard:Οι Έλληνες έμαθαν να χρησιμοποιούν τις κάρτες», 08/02/2017, (www.newsbomb.gr/oikonomia)
- Άρθρο «7 κρυπτονομίσματα για όποιον ψάχνει το επόμενο Bitcoin», (www.capital.gr, 02/01/2018)
- Άρθρο «Επανάσταση απέναντι στις κεντρικές τράπεζες τα κρυπτονομίσματα αλλά οι κυβερνήσεις μπορούν να τα καταστέλλουν», (www.bankingnews.gr, 16/08/2017)
- Άρθρο « Τί λένε για τα κρυπτονομίσματα και bitcoin οι κεντρικές τράπεζες, Bloomberg, 13/12/2017
- Άρθρο «Έκρηξη συναλλαγών με τη χρήση πλαστικού χρήματος», 08/02/2017, (www.naftemporiki.gr/finance)
- Άρθρο 03/10/2017, Jeffrey A. Tucker, (www.liberal.gr)
- Άρθρο «Οι Έλληνες ακόμα προτιμούν το ρευστό», 18/12/2017, Ε. Τζώρτζη, www.kathimerini.gr
- Άρθρο «Έκρηξη στο πλαστικό χρήμα», 18/12/2017, (www.euro2day.gr)

Σύνδεσμοι

- Investopedia, κρυπτονομίσματα
- www.investing.com, στοιχεία και σύμβολα κρυπτονομισμάτων, Φεβρουάριος 2018

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

**Αποτελέσματα έρευνας για το Τραπεζικό Σύστημα
και το Χρήμα**

Στο τέταρτο κεφάλαιο της εργασίας θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματα της έρευνας που διεξήγαγα με τη βοήθεια ερωτηματολογίου. Για την καλύτερη κατανόηση των αποτελεσμάτων και τη συνοπτική παρουσίαση των απαντήσεων που αναγράφονται στα γραφήματα που ακολουθούν, οι αναγνώστες της εργασίας μπορούν να ανατρέξουν στο τέλος της εργασίας όπου παρατίθεται το ερωτηματολόγιο που δόθηκε προς απάντηση στα άτομα που συμμετείχαν στην έρευνα.

4.1 Γενικά στοιχεία εμπειρικής έρευνας

Οι ερωτήσεις καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα θεμάτων. Εκτός από την άποψη των ατόμων σχετικά με το ελληνικό τραπεζικό σύστημα και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει σε διάφορους τομείς υπάρχουν ερωτήσεις και για άλλα θέματα της ελληνικής και τραπεζικής οικονομίας. Ειδικότερα ζητείται η άποψη των ατόμων αναφορικά με τους πλειστηριασμούς οι οποίοι έρχονται σε άμεση συνάρτηση με την αδυναμία αποπληρωμής των δανείων στα χρόνια της οικονομικής κρίσης. Ακόμα γίνεται ιδιαίτερη αναφορά σε θέματα επιπρόσθετων χρεώσεων που υπάρχουν στις τράπεζες αλλά και την αυξανόμενη τάση χρήσης των ηλεκτρονικών μορφών πληρωμής. Τέλος για τη σύνδεση του τρίτου κεφαλαίου με το ερωτηματολόγιο υπάρχουν ερωτήσεις που αφορούν σε μια πιθανή επικράτηση ενός ενιαίου παγκόσμιου νομίσματος το οποίο μπορεί να μην υπόκειται στους παραδοσιακούς τύπους χρήματος. Θεωρώ ότι η εμπειρική αποτύπωση των απόψεων θα δώσει ένα πλεονέκτημα στην εργασία αυτή καθώς, εκτός από την αποτύπωση των δεδομένων στα πρώτα κεφάλαια, σε αυτό το σημείο θα είναι δυνατή η συσχέτισή τους με την κοινή γνώμη σε μια προσπάθεια άντλησης πιο ολοκληρωμένων απόψεων σχετικά με το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα αλλά και το χρήμα γενικότερα.

Αναφορικά με τα στοιχεία που αφορούν στη διεξαγωγή της έρευνας το πλήθος των ατόμων που συμμετείχαν ήταν εκατό (100) και η χρονική της διάρκεια ήταν περίπου ενός μηνός, κατά το Φεβρουάριο του 2018. Για τη βέλτιστη δυνατή απεικόνιση των αποτελεσμάτων σε γραφήματα χρησιμοποιήθηκαν οι επιλογές (γραφήματα στηλών, ράβδων και πίτες) του προγράμματος Microsoft Excel.

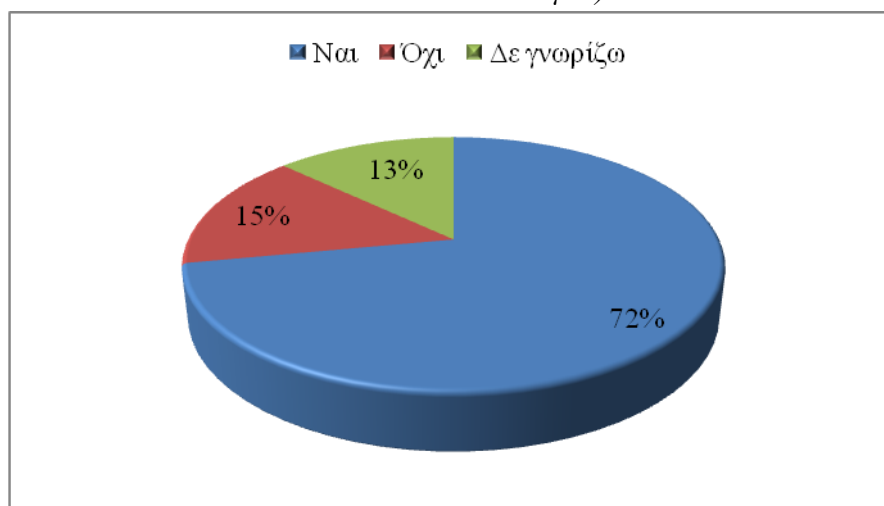
4.2 Αποτύπωση αποτελεσμάτων

Σε αυτή την ενότητα θα παρουσιάσω τα αποτελέσματα που συνέλλεξα από τις απαντήσεις των ατόμων που συμμετείχαν στην έρευνα. Ακόμα και αν το ερωτηματολόγιο είναι ενιαίο, θεώρησα σωστό στην ανάλυση των αποτελεσμάτων, να χωρίσω τις απαντήσεις σε δύο μέρη: το πρώτο θα αφορά στις απαντήσεις των ατόμων που αφορούν τον τραπεζικό κλάδο, το χρήμα, τις ηλεκτρονικές συναλλαγές και γενικότερα τα βασικά σημεία που κλήθηκαν να απαντήσουν και το δεύτερο θα παρουσιάζει τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των ατόμων που συμμετείχαν, όπως το φύλο, η ηλικία κλπ.

4.2.1 Μέρος Πρώτο

Στο πρώτο μέρος της ανάλυσης συγκεντρώθηκαν όλες οι απαντήσεις που αφορούν στα ερωτήματα που κλήθηκαν να απαντήσουν τα άτομα. Αυτά τα ερωτήματα αφορούν σε θέματα τραπεζικά, γενικά περί της χρήσης χρήματος αλλά και θέματα για τους πλειστηριασμούς αλλά και τη τρέχουσα οικονομική κατάσταση της χώρας. Το γράφημα που ακολουθεί συνοψίζει την άποψη που έχουν τα άτομα σχετικά με την εξουσία που έχουν οι τράπεζες στη σύγχρονη εποχή και πιο συγκεκριμένα αν έχουν μεγαλύτερη εξουσία από την πολιτική εξουσία που ασκείται στην οικονομία αλλά και την κοινωνία γενικότερα.

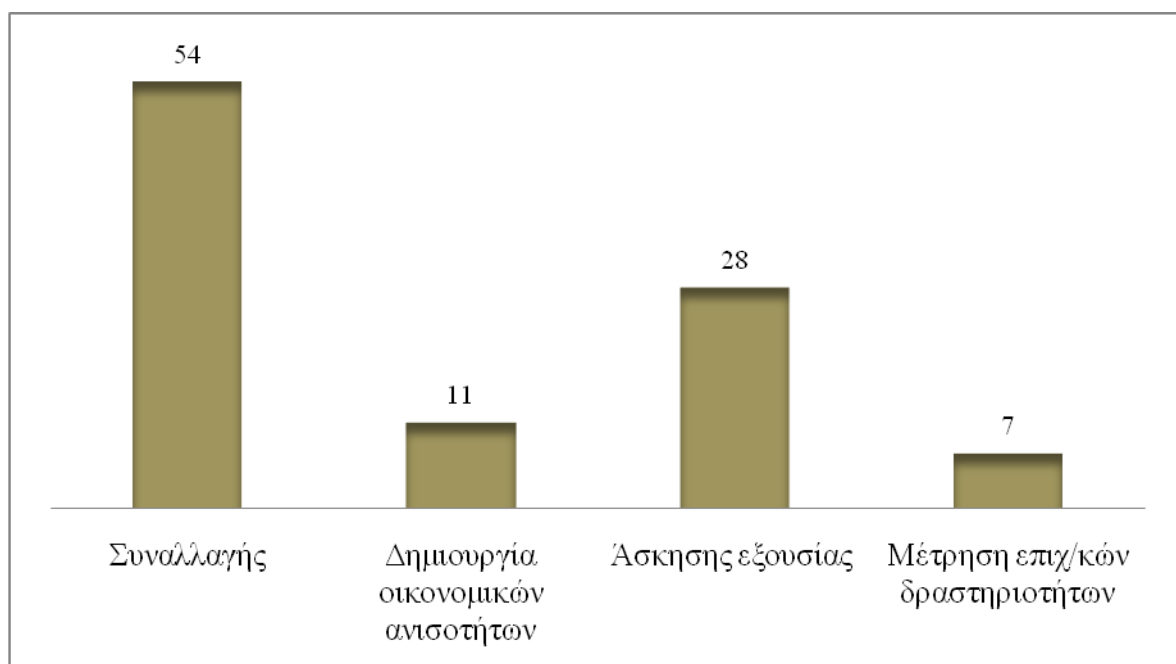
Γράφημα 4.1: Είναι μεγαλύτερη η εξουσία των τραπεζών από την πολιτική (σε κοινωνία και οικονομία)

Η πλειοψηφία με ένα ποσοστό της τάξης του 72% θεωρεί ότι οι τράπεζες έχουν ουσιαστικά μεγαλύτερη εξουσία από την πολιτική φανερώνοντας τη γενικότερη άποψη ότι η σωστή λειτουργία του τραπεζικού συστήματος κάθε χώρας είναι συνώνυμο της σταθερότητας και της συμβολής σε μια πορεία με γνώμονα την

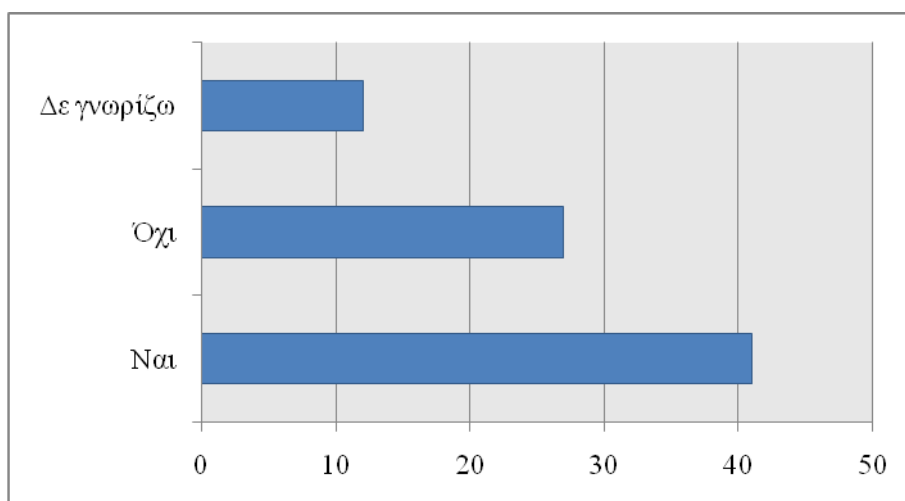
ευημερία. Δεν είναι άγνωστο στην οικονομική θεωρία ότι μια αστάθεια σε ό,τι αφορά την ομαλή τραπεζική λειτουργία μπορεί να έχει πολύ αρνητικές συνέπειες στη γενικότερη οικονομία. Στα μάτια των ερωτηθέντων η δύναμη που έχει το τραπεζικό σύστημα στην σωστή λειτουργία της οικονομίας και της κοινωνικής ζωής γενικότερα είναι μεγαλύτερη από τη δύναμη που έχει μια πολιτική απόφαση. Ενδεικτικά μπορώ να παραθέσω το γεγονός των περιορισμών κεφαλαίων, που αφορούσε σε μια μη ομαλή τραπεζική λειτουργία η οποία και οδήγησε σε μεγάλη αποσταθεροποίηση της ελληνικής οικονομίας.

Γράφημα 4.2: Πιο αντιπροσωπευτικός ορισμός για το χρήμα (ως μέσο)

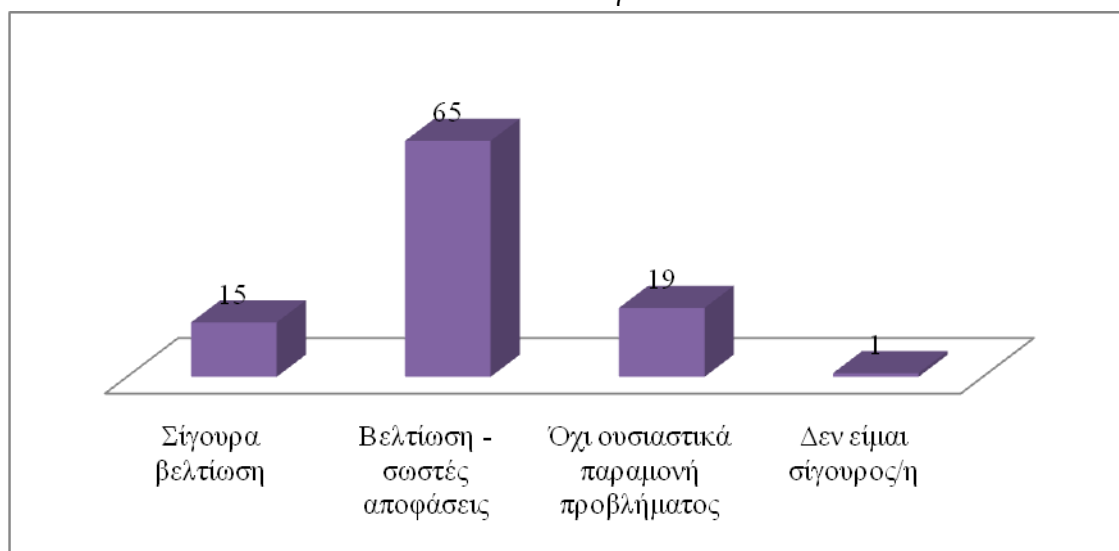
Έχοντας συνοψίσει την άποψη για τη μεγάλη δύναμη που ασκεί το τραπεζικό σύστημα στην καθημερινή εγχώρια λειτουργία, είναι σημαντικό να αναλύσουμε τη γνώμη που έχουν τα άτομα αναφορικά με ένα άλλο στοιχείο που συμπληρώνει το σύστημα αυτό. Ουσιαστικά αναφέρομαι στην άποψη σχετικά με το χρήμα και πώς γίνεται αντιληπτό στα άτομα. Ο ορισμός που απέδωσε η πλειοψηφία των ατόμων (54%) κάνει λόγο ότι είναι ένα μέσο συναλλαγής. Η αμέσως επόμενη δημοφιλέστερη απάντηση με 28 προτιμήσεις αφορά σε ένα μέσο άσκησης εξουσίας. Πιθανώς θα θεωρείται ένα μέσο άσκησης εξουσίας από τους οικονομικά δυνατότερους προς τους οικονομικά ασθενέστερους. Ένα ποσοστό της τάξης του 11% θεώρησε ότι το χρήμα δημιουργεί οικονομικές ανισότητες λόγω της άνιση κατανομής του. Τέλος μόνο επτά άτομα αντιλαμβάνονται το χρήμα ως ένα μέσο μέτρησης επιχειρηματικών δραστηριοτήτων.

Γράφημα 4.3: Πραγματικός κίνδυνος χρεοκοπίας των ελληνικών τραπεζών

Αναφορικά με τη γνώμη που επικρατεί στα άτομα σχετικά με ενδεχόμενο κίνδυνο χρεοκοπίας των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων της χώρας μας, το 41% των ατόμων θεωρούν ότι ο κίνδυνος είναι υπαρκτός. Αρνητικοί σε αυτό το ενδεχόμενο είναι το 27% των ερωτηθέντων. Αμέτοχα παρέμειναν 12 άτομα τα οποία δεν εξέφρασαν κάποια ξεκάθαρη άποψη. Ωστόσο αθροίζοντας τις δύο τελευταίες απόψεις παρατηρούμε ότι η κοινή γνώμη έχει χωριστεί σχεδόν στη μέση σχετικά με τον κίνδυνο χρεοκοπίας των ελληνικών τραπεζών.

Γράφημα 4.4: Πιθανή διαγραφή του χρέους θα αλλάξει την κακή οικονομική κατάσταση

Για μεγάλο χρονικό διάστημα κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων για τα μέτρα που έπρεπε να παρθούν για την πορεία της χώρας μας στην οικονομική κρίση, η άποψη μερικής διαγραφής του ελληνικού χρέους ήταν από τις πλέον δημοφιλείς

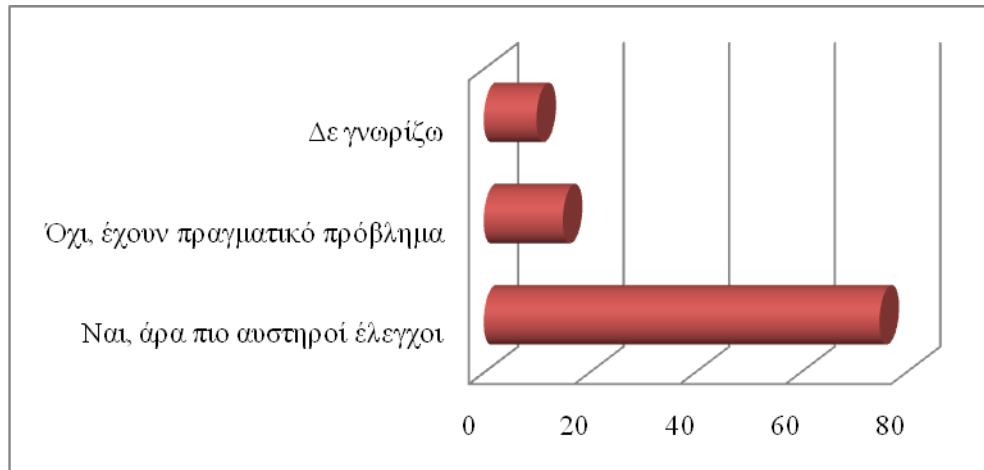
απόψεις και προτάσεις. Για αυτό το λόγο αξίζει να αναλύσουμε τη γνώμη που έχουν σχηματίσει τα άτομα που συμμετείχαν στην έρευνα σχετικά με αυτή την πιθανότητα. Όπως απεικονίζεται στο γράφημα 4.4 η πλειοψηφία των ατόμων (65%) θεωρούν ότι μια πιθανή διαγραφή του χρέους θα βελτιώσει την τρέχουσα κατάσταση, ωστόσο απαιτούνται σωστές αποφάσεις για τη μελλοντική πορεία της οικονομίας. Στην ίδια περίπτωση άποψη προσανατολίζονται επιπλέον 15 άτομα τα οποία θεωρούν σίγουρη τη βελτίωση που θα παρατηρηθεί μετά την πιθανή διαγραφή του χρέους της χώρας μας. Με 19% παρατηρούμε ότι υπάρχει και η άποψη ότι αυτή η πρακτική δε θα αλλάξει ουσιαστικά την κατάσταση και το πρόβλημα θα συνεχίζει να υφίσταται.

Γράφημα 4.5: Σημαντικότερη συνέπεια της τραπεζικής κρίσης

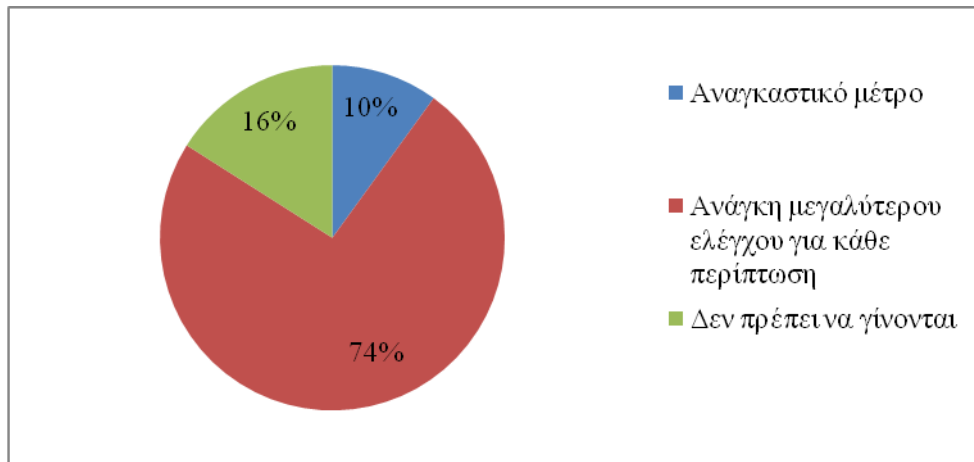
Έχοντας αναλύσει την πιθανότητα βελτίωσης της υφιστάμενης κατάστασης είναι σημαντικό να αναλύσουμε τις συνέπειες που θεωρούν τα άτομα ότι επηρεάζουν το τραπεζικό σύστημα ως επακόλουθα της κρίσης αυτής. Οι δύο δημοφιλέστερες απαντήσεις αναφέρονται, αρχικά στη φυγή των καταθέσεων των ελληνικών ιδρυμάτων στο εξωτερικό με ποσοστό 48% και στη συνέχεια με 38% η μεγάλη αύξηση των κόκκινων δανείων που όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, είναι από τα βασικά προβλήματα που καλούνται να επιλύσουν οι τράπεζές μας τον τελευταίο καιρό. Με δευτερεύουσα σημασία ισοβαθμούν σε πλήθος προτιμήσεων τα θέματα της μείωσης τραπεζικών καταστημάτων και προσωπικού καθώς και της επιβολής αυστηρότερων ελέγχων στην τραπεζική λειτουργία. Είναι πολύ πιθανόν στα μάτια των ερωτηθέντων αυτές οι δύο τελευταίες συνέπειες να είναι απόρροια της μεγάλης μείωσης καταθέσεων και μη αποπληρωμής των τραπεζικών δανείων, γεγονότα που ουσιαστικά αναγκάζουν τις διοικήσεις των τραπεζών να πάρουν τις αποφάσεις για μείωση προσωπικού και διεξαγωγή αυστηρότερων ελέγχων.

Γράφημα 4.6: Άποψη σχετικά με το αν υπάρχουν άτομα που μπορούν να αποπληρώσουν τα δάνειά τους αλλά εκμεταλλεύονται τη γενική κατάσταση

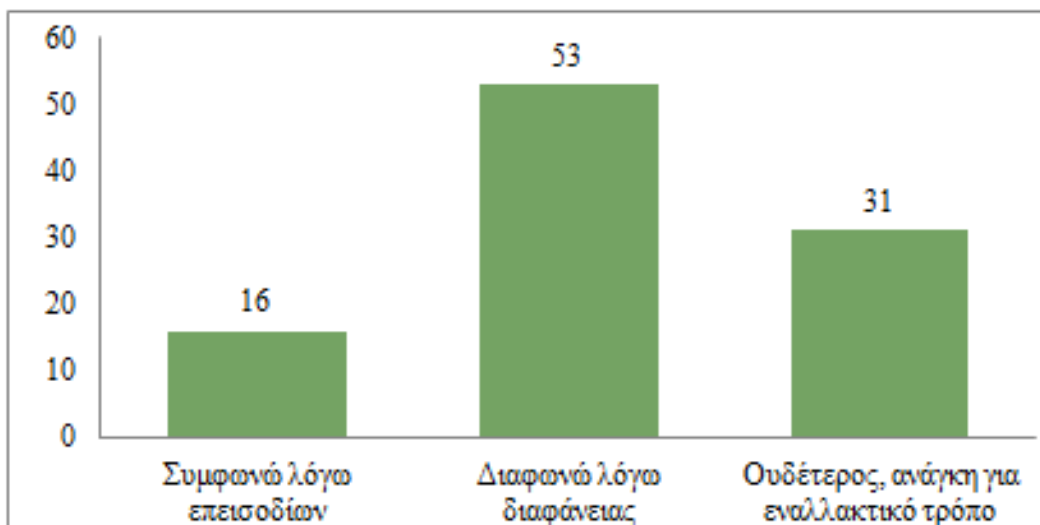
Προσπαθώντας να αναλύσω περισσότερο την κατάσταση που επικρατεί αναφορικά με τα δάνεια, τη συσσώρευση των κόκκινων δανείων πιο συγκεκριμένα και την προσπάθεια των τραπεζών να αντλήσουν τη χαμένη ρευστότητα που επιθυμούν, οι επόμενες ερωτήσεις σε αυτό το σημείο αφορούν θέματα που άπτονται του θέματος αυτού. Αρχικά θεωρώ ότι όλοι μας έχουμε αναρωτηθεί κατά πόσο όλοι οι δανειολήπτες ή το μεγαλύτερο μέρος αυτών αν είναι ή όχι σε θέση να αποπληρώσουν τις δανειακές τους υποχρεώσεις. Όπως φαίνεται και στο γράφημα 4.6 το 75% των ατόμων που ερωτήθηκαν πιστεύουν ότι υπάρχουν άτομα τα οποία εκμεταλλεύονται τη γενικότερη δύσκολη οικονομική κατάσταση και δεν αποπληρώνουν τα δάνειά τους. Για αυτό το λόγο οι τράπεζες και οι οικονομικοί αναλυτές έχουν εισαγάγει έναν καινούριο όρο για αυτά τα άτομα και ονομάζονται πλέον «στρατηγικοί κακοπληρωτές». Η σχετική ανοχή που υπάρχει το τελευταίο καιρό σε σχέση με την αδυναμία ή δυσκολία αποπληρωμής, έχει προκαλέσει πλήθος τέτοιων κρουσμάτων. Γι' αυτό υποστηρίζουν ότι θα πρέπει να πραγματοποιούνται πιο αυστηροί έλεγχοι ώστε να βρεθούν αυτά τα άτομα και να «αναγκαστούν» να αποπληρώσουν κανονικά τις δανειακές τους υποχρεώσεις. Μικρό μέρος (15%) των ερωτηθέντων υποστηρίζουν ότι υπάρχει πραγματικό πρόβλημα ενώ το υπόλοιπο 10% δεν εκφέρει κάποια συγκεκριμένη άποψη. Η αλήθεια είναι ότι το πρόβλημα της μη αποπληρωμής των δανείων είναι από τα πλέον σημαντικά, ωστόσο θα πρέπει να βρεθεί ο μηχανισμός βάσει του οποίου θα ελέγχονται τα άτομα και θα χορηγούνται ελαφρύνσεις σε εκείνους που έχουν πραγματικό πρόβλημα αποπληρωμής χωρίς να εκμεταλλεύονται τη δύσκολη αυτή οικονομική συγκυρία όλα τα άτομα ανεξάρτητα με το αν αντιμετωπίζουν κάποιο ουσιαστικό πρόβλημα ή όχι.

Γράφημα 4.7: Άποψη για τους πλειστηριασμούς

Ένα αμφιλεγόμενο κομμάτι που συνδέεται με τη μη αποπληρωμή των δανείων και έχει προκαλέσει πλήθος αντιδράσεων το τελευταίο καιρό αφορά στη διενέργεια των πλειστηριασμών. Η πλειοψηφία των ατόμων που ερωτήθηκαν για αυτό το θέμα (74%) συμφωνεί με την άποψη ότι θα πρέπει να υπάρχει μεγαλύτερος έλεγχος σε κάθε περίπτωση πλειστηριασμού. Πιθανώς αυτό να οφείλεται στο γεγονός ότι στα μάτια των περισσότερων, ο πλειστηριασμός να είναι το τελευταίο μέτρο που θα πρέπει να παρθεί. Σε κάθε περίπτωση πάντως η προσεκτική εξέταση όλων των παραμέτρων πριν τη διεξαγωγή ενός πλειστηριασμού (πιθανώς για μικρά ποσά οφειλών) είναι από τα κυριότερα σημεία που πρέπει να υπογραμμιστούν. Άκρως αντίθετοι στην διενέργεια πλειστηριασμών είναι το 16% των ατόμων, ενώ μόλις 10 άτομα το εκλαμβάνουν ως ένα αναγκαστικό μέτρο ειδικά σε περιπτώσεις που έχει εξεταστεί πλήρως η αδυναμία αποπληρωμής του δανείου.

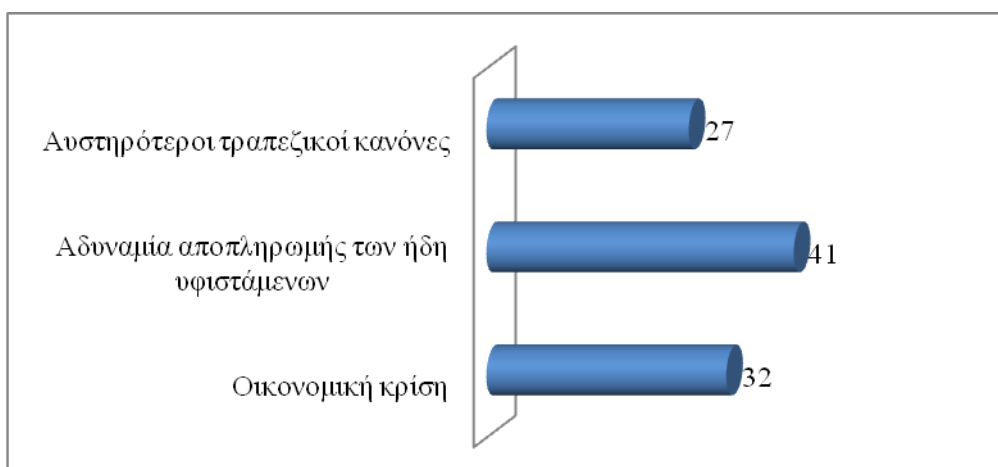
Γράφημα 4.8: Άποψη για ηλεκτρονικούς πλειστηριασμούς

Ποιά είναι όμως η γνώμη των ατόμων αναφορικά με τη διενέργεια των ηλεκτρονικών πλειστηριασμών; Οι περισσότεροι από εμάς έχουμε δει σκηνές από επεισόδια που πραγματοποιήθηκαν στην προσπάθεια να γίνει η διαδικασία. Αυτό το γεγονός έχει επηρεάσει το 16% των ατόμων αναφέροντας τη θετική τους στάση απέναντι στους ηλεκτρονικούς πλειστηριασμούς. Από την άλλη πλευρά το 53% των ατόμων θεωρεί ότι ο ηλεκτρονικός τρόπος δεν εγγυάται τη διαφάνεια της διαδικασίας γεγονός ιδιαίτερα σημαντικό σε αυτή τη διαδικασία. Παρόμοια στάση μπορούμε να πούμε ότι έχει και το 31% των συμμετεχόντων οι οποίοι υποστηρίζουν ότι πρέπει να βρεθεί ένας εναλλακτικός τρόπος διεξαγωγής των διαδικασιών αυτών. Σε γενικές γραμμές πάντως τα αποτελέσματα δείχνουν ότι η ελληνική κοινωνία είναι αρνητική στον ηλεκτρονικό τρόπο διεξαγωγής αυτής της διαδικασίας λόγω της σοβαρότητάς της.

Ολοκληρώνοντας το τμήμα των πλειστηριασμών ένα βασικό κομμάτι που συνδέεται με την πρόοδο και την ανάπτυξη της χώρας μας είναι η μειωμένη δανειοδότηση από τα τραπεζικά ιδρύματα. Ας δούμε όμως για ποιους λόγους θεωρούν τα άτομα ότι οι τράπεζες οδηγήθηκαν σε αυτή την πρακτική.

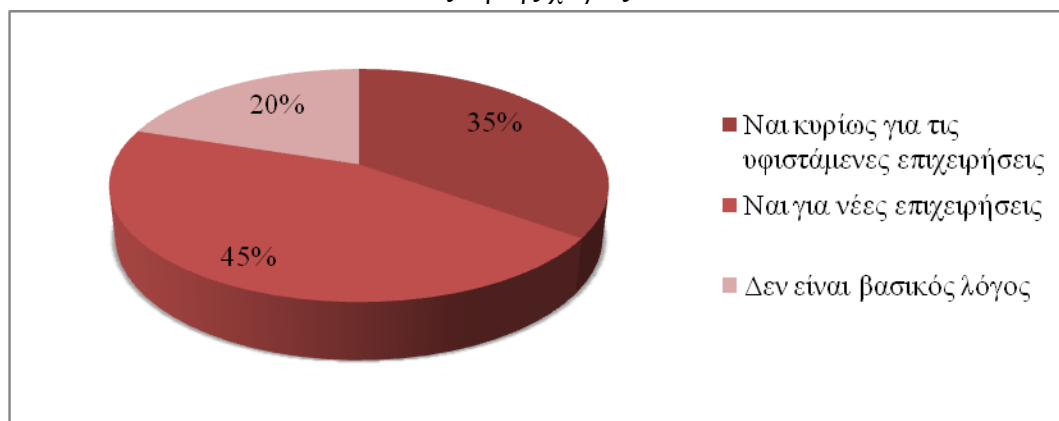
Γράφημα 4.9: Λόγοι μείωσης χορήγησης δανείων

Όλες οι πιθανές επιλογές συγκέντρωσαν αρκετές απαντήσεις. Ο βασικότερος λόγος, βάσει του 41% των ατόμων, θεωρείται ότι είναι η αδυναμία αποπληρωμής των ήδη υφιστάμενων δανείων, γεγονός που κάνει τις τράπεζες ιδιαίτερα επιφυλακτικές στη χορήγηση μελλοντικών δανείων. Η οικονομική κρίση συνεχίζει να θεωρείται από το 32% των ατόμων ως βασικός λόγος για αυτή την πρακτική κάτι που επηρεάζει τη σωστή λειτουργία των τραπεζικών ιδρυμάτων. Τέλος 27 άτομα θεωρούν ότι οι νέες κατευθυντήριες γραμμές που έχουν τεθεί για τη λειτουργία των τραπεζών, τόσο από την Τράπεζα της Ελλάδος όσο και από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, έχουν

αυξήσει τους ελέγχους και θέτουν συγκεκριμένα όρια σε απόδοση και κερδοφορία γεγονός που καθιστά πολύ δύσκολη τη παροχή νέων δανείων στην αγορά.

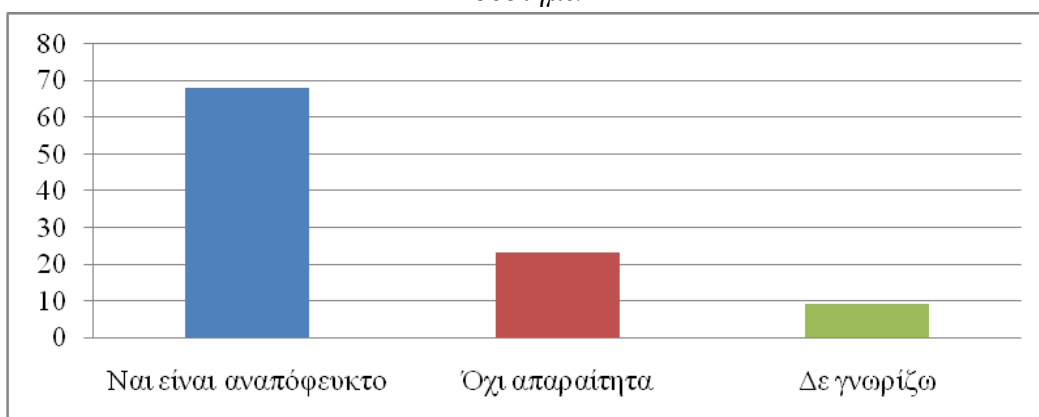
Γράφημα 4.10: Δυσκολία δανειοδότησης προκαλεί επιπλέον δυσκολίες την οικονομική ζωή της χώρας

Η μείωση ή ακόμα και η σχεδόν ανύπαρκτη δανειοδότηση από τη μεριά των τραπεζών τα τελευταία χρόνια έχει προκαλέσει πολλά προβλήματα στην επιχειρηματική πορεία της χώρας. Οι επιχειρήσεις αδυνατούν να ανταπεξέλθουν στις προκλήσεις που παρουσιάζονται καθημερινά και την αυξημένη φορολογία. Το 45% των ατόμων θεωρούν ότι η μείωση χορήγησης δανείων προκαλεί επιπλέον δυσκολίες στις υφιστάμενες επιχειρήσεις οι οποίες προσπαθούν να συνεχίσουν τη λειτουργία τους στον κυκεώνα της οικονομικής κρίσης. Σε πολλές περιπτώσεις, μια επιπλέον παροχή ρευστότητας θα τις βοηθούσε να προσφέρουν κάτι περισσότερο ή ακόμα και να καλύψουν ορισμένες από τις ζημιές του παρελθόντος με μια νέα επένδυση. Το πρόβλημα αυτό όμως καλούνται να το ξεπεράσουν και οι νεοσύστατες επιχειρήσεις. Ειδικότερα για αυτές, θεωρεί το 35% των ερωτηθέντων, ότι η μείωση στα δάνεια που χορηγούνται, προκαλεί επιπλέον προβλήματα καθώς οι νέες επιχειρήσεις δεν έχουν να βασιστούν στην πελατεία τους. Η αβεβαιότητα και το ρίσκο του επιχειρείν σε μια δύσκολη οικονομικά περίοδο είναι επιπρόσθετα θέματα τα οποία καλούνται να αντιμετωπίσουν οι νέες επιχειρήσεις. Συνυπολογίζοντας σε αυτά και την αδυναμία δανειοδότησης, η βιωσιμότητα των νέων επιχειρήσεων είναι το βασικότερο ίσως σημείο που επηρεάζεται. Ωστόσο υπάρχουν και εκείνοι οι οποίοι πιστεύουν (20%) ότι η έλλειψη δανειοδότησης δεν είναι η βασική αιτία που επηρεάζει την οικονομική ζωή της χώρας, πιθανότατα αναλογιζόμενοι το πλήθος των άλλων προβλημάτων που αντιμετωπίζει καθημερινά (π.χ. μείωση μισθών που συνεπάγεται μείωση της ζήτησης, υψηλή ανεργία, υψηλή φορολογία κ.α.).

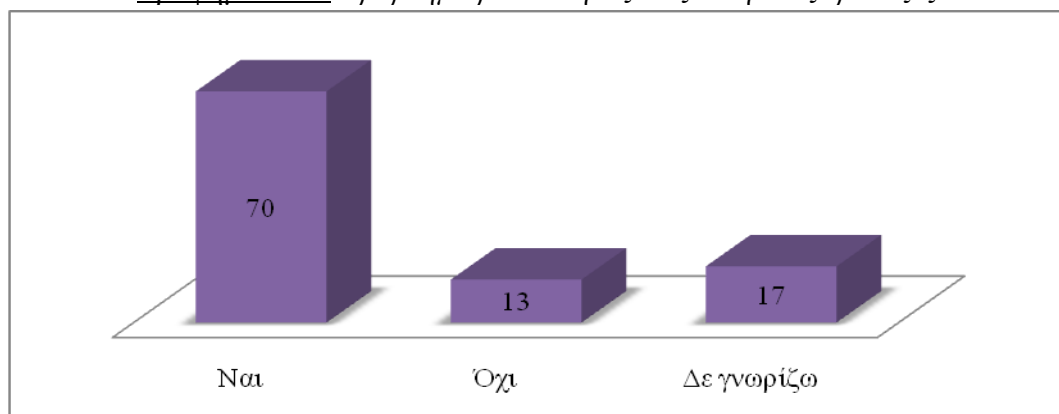
Έχοντας αναλύσει σε προηγούμενα κεφάλαια τη σημαντική σχέση που έχει η καλή πορεία του κάθε εγχώριου τραπεζικού συστήματος με την γενικότερη συνολική πορεία της οικονομίας και της ζωής της χώρας, είναι λογικό να σκεφτόμαστε αν κάθε κρίση στο μέλλον θα είναι η αιτία να προκληθούν τριγμοί στην τραπεζική λειτουργία της χώρας που θα την υποστεί.

Γράφημα 4.11: Κάθε οικονομική κρίση θα επηρεάζει το εκάστοτε εγχώριο τραπεζικό σύστημα

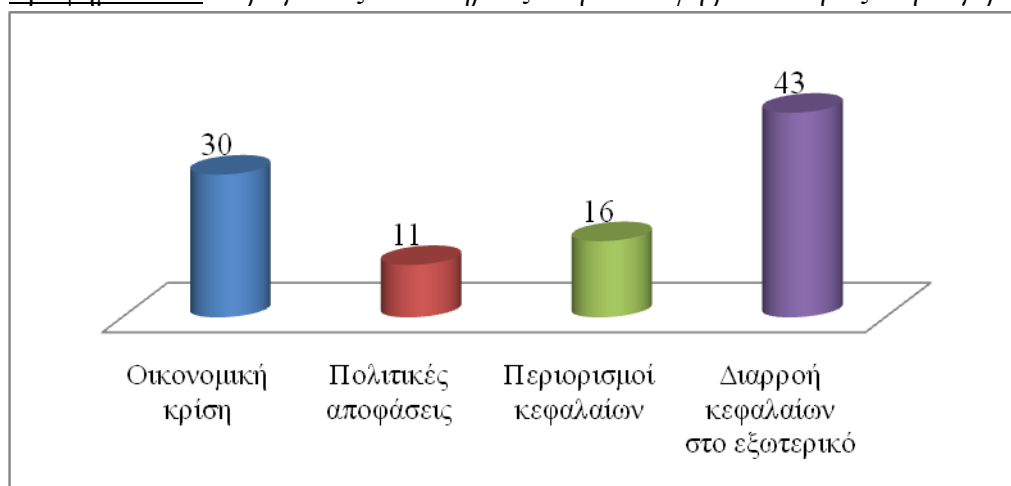
Η πλειοψηφία των ατόμων που ερωτήθηκαν (το 68%), υποστήριξε ότι είναι αναπόφευκτο να μην επηρεαστεί το τραπεζικό σύστημα. Αυτό το αποτέλεσμα βρίσκεται σε άμεση συσχέτιση με την άποψη ότι η ευημερία μιας χώρας φαίνεται εν μέρει και από την καλή πορεία των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων της. Εξάλλου δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι ο τρόπος λειτουργίας των τραπεζών επηρεάζεται άμεσα από την πορεία της οικονομίας, βάσει της ανάπτυξης και της κερδοφορίας που επιτυγχάνεται. Τα στοιχεία αυτά αποτυπώνονται στους εθνικούς δείκτες, γεγονός που δε θα μπορούσε παρά να επηρεάσει και την τραπεζική πορεία. Είκοσι τρία άτομα υποστήριξαν, από την άλλη πλευρά, ότι αυτή η αλληλεπίδραση δεν είναι απαραίτητη σε κάθε περίπτωση, ενώ σχετικά αμέτοχοι εμφανίστηκαν οι υπόλοιποι εννιά ερωτηθέντες.

Γράφημα 4.12: Πρόβλημα ρευστότητας στις ελληνικές τράπεζες

Οι τράπεζες εκτός από τα δάνεια επηρεάζουν και τη ρευστότητα στην αγορά. Ένα από τα βασικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν τον τελευταίο καιρό, βάσει στοιχείων, είναι η μειωμένη ρευστότητα. Πολλές καταθέσεις κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης εγκαταστάθηκαν σε χρηματοπιστωτικά ιδρύματα του εξωτερικού λόγω του φόβου της χρεοκοπίας της χώρας που για κάποια χρονική περίοδο ήταν από τα βασικά ζητήματα που μας απασχόλησε. Η εφαρμογή των capital controls έγινε με γνώμονα την προστασία του τραπεζικού μας συστήματος και τη προστασία της ήδη μειωμένης ρευστότητας. Ποια είναι όμως η γνώμη των ατόμων; Βάσει των απαντήσεων το 70% θεωρεί ότι υπάρχει πραγματικό πρόβλημα ρευστότητας στις ελληνικές τράπεζες. Οι υπόλοιπες απαντήσεις χωρίζονται στο όχι (13%) και στη μια ουδέτερη άποψη (17%) χωρίς να παίρνουν κάποια ξεκάθαρη θέση.

Γράφημα 4.13: Παράγοντας που επηρεάζει την έλλειψη ρευστότητας στην αγορά

Εκτός από τα στοιχεία που ανέφερα παραπάνω αξίζει να εξετάσουμε τους λόγους που θεωρούν τα άτομα που συμμετείχαν στην έρευνα ότι είναι οι βασικοί παράγοντες στους οποίους οφείλεται η έλλειψη ρευστότητας στην αγορά. Η δημοφιλέστερη απάντηση με 43 απαντήσεις είναι η διαρροή κεφαλαίων στο εξωτερικό (βλ. αντίστοιχη ενότητα). Αυτό το αποτέλεσμα δε θα πρέπει να προξενεί εντύπωση καθότι η «φυγή» καταθέσεων είναι συνώνυμη της μείωσης ρευστότητας στην αγορά. Δεύτερη πιο δημοφιλής απάντηση με 30 απαντήσεις παρατηρούμε ότι είναι η οικονομική κρίση. Η μεγάλη χρονική της διάρκεια και η ένταση της κρίσης που βιώνει η Ελλάδα τα τελευταία 9 χρόνια σχεδόν, δε θα μπορούσαν παρά να έχουν μειώσει δραστικά τη ρευστότητα που υπάρχει στην αγορά. Με 16% ο παράγοντας «περιορισμοί κεφαλαίων» φαίνεται να έχει διαδραματίσει και αυτός σημαντικό ρόλο στη ρευστότητα της αγοράς. Από το 2015 μέχρι και σήμερα τα capital controls

συνεχίζουν να υφίστανται με τον τελευταίο καιρό μόνο να γίνονται σταδιακές αυξήσεις στο ποσό που δύναται κάποιος να κάνει ανάληψη. Σε κάθε περίπτωση ακόμα και αν οι περιορισμοί κεφαλαίων θεσπίστηκαν για την προστασία της φυγής των τραπεζικών καταθέσεων στο εξωτερικό και τη διατήρηση της τραπεζικής ρευστότητας, είναι αυτονόητο ότι σε μια αγορά που επικρατεί αυτό το μέτρο η ρευστότητα θα συνεχίζει να βρίσκεται σε χαμηλά επίπεδα. Τέλος το 11% των ατόμων υποστήριξαν ότι οι πολιτικές αποφάσεις είναι η βασική αιτία για την έλλειψη ρευστότητας στη αγορά καθώς οι κοινοποιήσεις των μέτρων, της αυξημένης φορολογίας και της γενικότερης αβεβαιότητας έχει επηρεάσει κάθε σημείο της

Γράφημα 4.14: Έλεγχοι στη μελλοντική τραπεζική λειτουργία

Όλα τα επιμέρους δεδομένα που ισχύουν στο τραπεζικό τομέα και οι συνέπειες που έχει προκαλέσει η οικονομική κρίση στη χώρα μας δε θα μπορούσαν παρά να έχουν επηρεάσει τον τρόπο λειτουργίας των τραπεζών. Εκτός από τις επιμέρους εμπορικές τράπεζες που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα, βασικό ρόλο διαδραματίζει η Τράπεζα της Ελλάδος. Από τη στιγμή που είμαστε χώρα μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα είναι υπεύθυνη σε συνεργασία με την κεντρικές τράπεζες των κρατών μελών, να χαράσσει κατάλληλη πολιτική. Μετά την έλευση της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης το 2007 τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα αντιλήφθηκαν ότι πρέπει να αυξηθεί ο έλεγχος στις επιμέρους λειτουργίες τους. Ο λόγος ήταν επειδή η μετάδοση της κρίσης έγινε με τέτοια ταχύτητα και σε πολλές περιπτώσεις χωρίς κάποια χώρα να γνωρίζει την έκταση της έκθεσής της στα χρεόγραφα που δημιουργήσαν το πρόβλημα. Αυτό με τη σειρά του αποκάλυψε ότι οι κινήσεις των τραπεζών σε ένα παγκοσμιοποιημένο σύστημα υπόκεινται σε ένα κίνδυνο πέρα από τα στενά γεωγραφικά σύνορα της κάθε χώρας. Γι' αυτούς κυρίως τους λόγους είναι συνεχείς οι συστάσεις των κεντρικών τραπεζών για τη διενέργεια

αυστηρότερων ελέγχων. Η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων, 90%, κατανοώντας αυτή τη νέα πραγματικότητα, απάντησαν θετικά στην ερώτηση σχετικά με τους αυξημένους μελλοντικούς ελέγχους που θα διέπουν την τραπεζική λειτουργία.

Γράφημα 4.15: Άποψη για τα capital controls⁷⁴

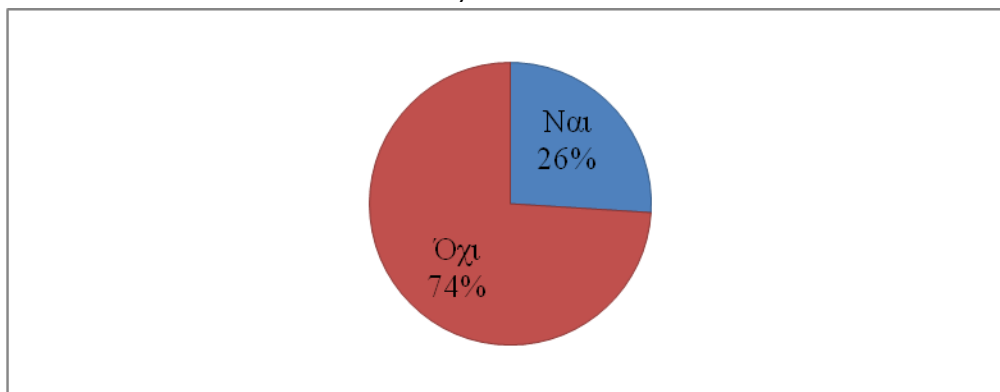

Έχοντας αναφέρει ήδη τα βασικότερα σημεία που αφορούν την εγχώρια τραπεζική λειτουργία (αύξηση στα κόκκινα δάνεια και μείωση καταθέσεων) δε θα μπορούσα παρά να συμπεριλάβω και την αντίστοιχη ερώτηση για ένα βασικό θέμα που χαρακτήρισε τη σύγχρονη ιστορία του ελληνικού τραπεζικού συστήματος, τους περιορισμούς κεφαλαίων ή capital controls. Επειδή το θέμα έχει πολύπλευρη ανάλυση, θεώρησα σκόπιμο να επιτρέψω την επιλογή περισσότερων της μίας απάντησης. Σαράντα τρεις προτιμήσεις δέχθηκε η άποψη ότι έπρεπε να θεσπιστούν, φανερώνοντας τη θετική άποψη του κοινού σε αυτό το αυστηρό μέτρο. Ωστόσο ακόμα και αν γενικότερα ο κόσμος είναι θετικός, η δεύτερη πιο δημοφιλής απάντηση δείχνει ότι θα έπρεπε να έχουν σταματήσει να υφίστανται, φανερώνοντας τη μεγάλη χρονική διάρκεια τους μέτρου και τη δυσφορία του κοινού. Αρκετοί είναι και εκείνοι που θεωρούν ότι πρακτικά τα capital controls δεν ισχύουν. Η δυνατότητα των πληρωμών χωρίς τη φυσική παρουσία χρήματος έδωσε μια νέα διάσταση στη πραγματοποίηση συναλλαγών χωρίς να υπάρχει το πρόβλημα του ορίου ανάληψης. Τέλος είναι αρκετοί αυτοί που υποστηρίζουν ότι τη βασική δυσκολία από τη θέσπιση των περιορισμών κεφαλαίων αντιμετωπίζουν οι επιχειρήσεις. Οι επιχειρήσεις πραγματοποιούν καθημερινά πολλές συναλλαγές (προμηθευτές, πελάτες, μισθοδοσία κ.α.) και για αυτό το λόγο έχουν ανάγκη μεγαλύτερου ορίου συναλλαγών

⁷⁴ Δυνατή η επιλογή περισσότερων της μίας απάντησης

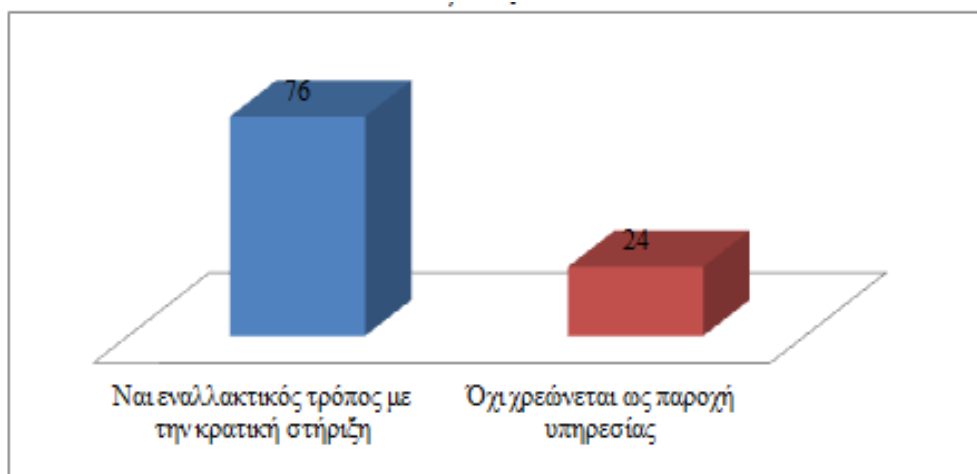
(αναλήψεων κυρίως) καθώς είναι βασικά στοιχεία για τη λειτουργικότητα της επιχείρησης. Συνεπώς είναι αναγκαίο σε κάθε περίπτωση να εξετάζονται προσεκτικά τα όρια που θεσπίζονται καθώς τα προβλήματα από τους περιορισμούς κεφαλαίων επηρέασαν περισσότερο τις επιχειρήσεις παρά τα φυσικά πρόσωπα.

Γράφημα 4.16: Πρέπει να υπάρχει τέλος/χρέωση σε κάθε συναλλαγή που γίνεται εντός τράπεζας

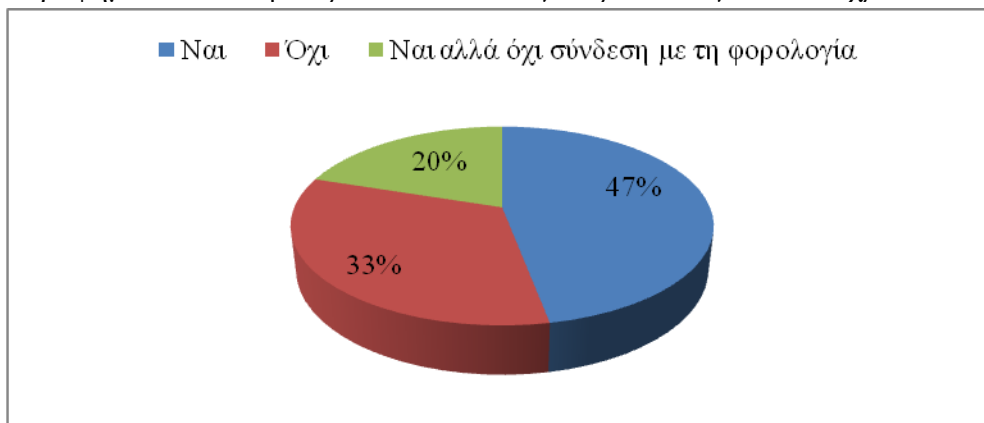
Ένα άλλο στοιχείο που έχει αλλάξει στις τραπεζικές συναλλαγές τον τελευταίο καιρό είναι η χρέωση μιας προμήθειας ειδικότερα αν αυτή η συναλλαγή πραγματοποιείται εντός της τράπεζας και υπάρχει χρήση μετρητών. Πιο συγκεκριμένα αυτό αφορά τη χρέωση σε πληρωμές λογαριασμών, φόρων και μεταφορές σε λογαριασμούς άλλων τραπεζών. Ωστόσο λόγω της οικονομικής στενότητας παρατηρήθηκε ιδιαίτερη δυσφορία. Βάσει των αποτελεσμάτων της έρευνας το 74% των ατόμων απάντησε ότι δε θα πρέπει να υπάρχει κάποια επιπλέον χρέωση στις συναλλαγές που γίνονται εντός των τραπεζικών καταστημάτων. Το πιο σημαντικό όμως σκέλος της ερώτησης αυτής αναλύεται στο γράφημα που ακολουθεί και αφορά τους πιθανούς λόγους που οδήγησαν στη θέσπιση αυτού του τέλους από τις τράπεζες.

Γράφημα 4.17: Οι τραπεζικές χρεώσεις είναι εναλλακτικός τρόπος στήριξης των τραπεζών

Όπως φαίνεται λοιπόν, το 76% θεωρεί ότι ο λόγος που τον τελευταίο καιρό χρεώνεται ένα ορισμένο επιπλέον ποσό στις τραπεζικές συναλλαγές είναι με μια εναλλακτική μορφή στήριξης των τραπεζών, ειδικότερα, παροχή επιπλέον ρευστότητας. Με αυτόν τον τρόπο οι τράπεζες υποστηρίζονται με έμμεσο τρόπο εκτός από την κρατική στήριξη ή ακόμα και κάποια πακέτα στήριξης που σε άλλη περίπτωση θα ήταν αναγκαστικά οι τράπεζες να λάβουν για να συνεχίσουν τη λειτουργία τους. Από την άλλη πλευρά παρατηρούμε ότι μόνο το 24% θεωρεί ότι οι επιπλέον χρεώσεις υπάρχουν ως αμοιβή για την υπηρεσία που εκτελεί η τράπεζα στο άτομο που κάνει τη συναλλαγή. Ένας ακόμα λόγος για τη συγκεκριμένη απάντηση μπορεί να είναι η εναλλακτική που παρέχεται στα άτομα να κάνουν τη συναλλαγή με άλλον τρόπο πληρωμής, όπως π.χ. με τη χρήση του internet banking, τρόπος που προτείνεται από τις τράπεζες και για τον οποίο ενημερώνονται ότι δεν υπάρχει επιπλέον χρέωση. Συνεπώς η επιλογή της απασχόλησης του υπαλλήλου θα πρέπει να συνοδεύεται από μια επιπλέον χρέωση ως αμοιβή για τη συγκεκριμένη υπηρεσία. Σε συνέχεια της τελευταίας αναφοράς, των ηλεκτρονικών συναλλαγών, η επόμενη ερώτηση στοχεύει στη διερεύνηση της άποψης αν οι ηλεκτρονικές συναλλαγές θα πρέπει να είναι υποχρεωτικές ή όχι.

Γράφημα 4.18: *Οι ηλεκτρονικές συναλλαγές πρέπει να γίνουν υποχρεωτικές*

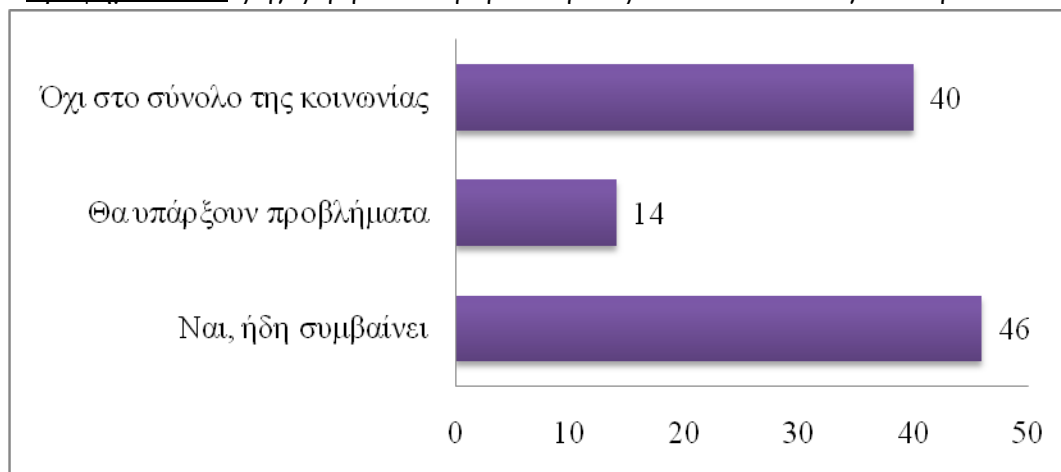

Όπως αποτυπώνεται στο γράφημα 4.18, το 47% των ατόμων που ερωτήθηκαν συμφωνούν ότι οι ηλεκτρονικές συναλλαγές πρέπει να θεσπιστούν ως υποχρεωτικές. Παρόμοια άποψη παρατηρούμε ότι έχει και το 20% των ατόμων οι οποίοι όμως υποστηρίζουν ότι ναι μεν θα πρέπει να είναι υποχρεωτικές αλλά να μην υπάρχει κάποια σύνδεση με τη φορολογία. Το γεγονός αυτό βρίσκεται σε άμεση σχέση με το νόμο⁷⁵ που ψηφίστηκε για τη φορολογία του έτους 2017, νόμος που προβλέπει ότι η

⁷⁵ Ν.4446/2016

κατοχύρωση του αφορολόγητου ορίου από μισθωτούς, συνταξιούχους και αγρότες θα είναι δυνατή μόνο αν οι δαπάνες ενός ποσοστού του δηλωθέντος εισοδήματος πραγματοποιούνται με πλαστικό χρήμα. Ουσιαστικά με το φόβο της επιπλέον φορολόγησης, πολλοί εργαζόμενοι αναγκάζονται να κάνουν ηλεκτρονικές πληρωμές. Πιθανώς ο ορισμός ως «υποχρεωτικές ηλεκτρονικές συναλλαγές» να είναι αυτός που ωθεί το 33% των ατόμων που συμμετείχαν στην έρευνα να απαντήσουν αρνητικά σε αυτού του είδους τις συναλλαγές. Ακόμα και αν η κοινή γνώμη ακόμα δεν έχει κατασταλάξει αναφορικά με την αναγκαιότητα των νέων μορφών συναλλαγών, όπως αναλύθηκε σε προηγούμενο Κεφάλαιο, οι συναλλαγές αυτού του τύπου έχουν αυξηθεί κατακόρυφα στη χώρα μας τα τελευταία χρόνια.

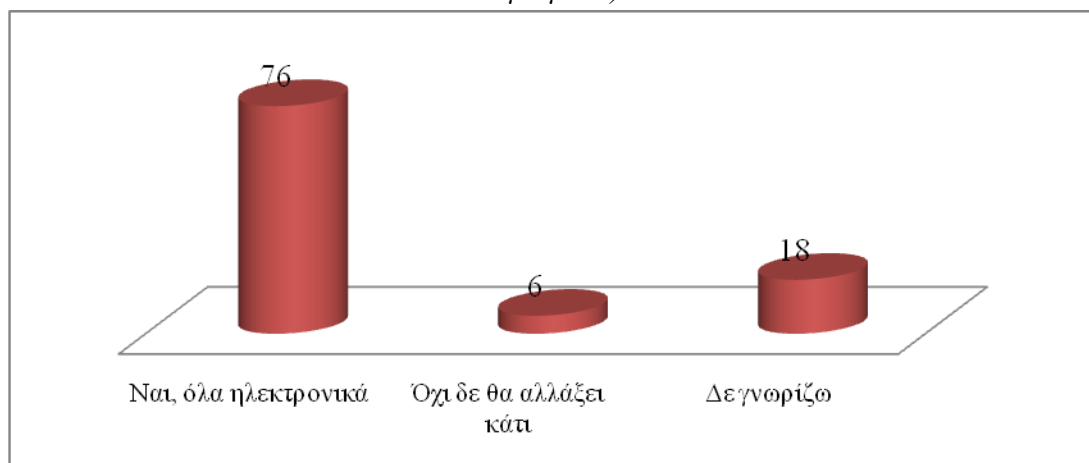
Γράφημα 4.19: Γρήγορη η υιοθέτηση των ηλεκτρονικών συναλλαγών στη Ελλάδα

Ποια είναι όμως η γνώμη των ατόμων σχετικά με το την υιοθέτηση αυτών των νέων τρόπων πληρωμών; Το 46% απάντησε ότι η ελληνική κοινωνία έχει υιοθετήσει πολύ γρήγορα τις πληρωμές αυτές. Από την άλλη πλευρά το 40% πιστεύει ότι το σύνολο του πληθυσμού αντιμετωπίζει προβλήματα σε αυτή την κατεύθυνση καθώς μπορεί να μην είναι εξοικειωμένοι με τη νέα τεχνολογία από τη μία πλευρά ή, από την άλλη, μπορεί να θέλει να έχει την αίσθηση του χρήματος (κυρίως αυτό αφορά τα μεγαλύτερα σε ηλικία άτομα). Τέλος τα προβλήματα που συνεπάγονται από τη χρήση αυτών των νέων μορφών συναλλαγής αναφέρονται από το 14% των ατόμων, ότι θα είναι από τους κύριους λόγους που δε θα επιτρέψουν τη γρήγορη υιοθέτηση αυτής της νέας τάξης πραγμάτων. Σε κάθε περίπτωση η σταδιακή αλλαγή που λαμβάνει χώρα στον τομέα των συναλλαγών, είτε αυτή αφορά την αύξηση των ηλεκτρονικών μέσων πληρωμής, είτε την αύξηση της χρήσης του πλαστικού χρήματος ή άλλα μέσα, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι σε παγκόσμιο επίπεδο γίνονται προσπάθειες οι

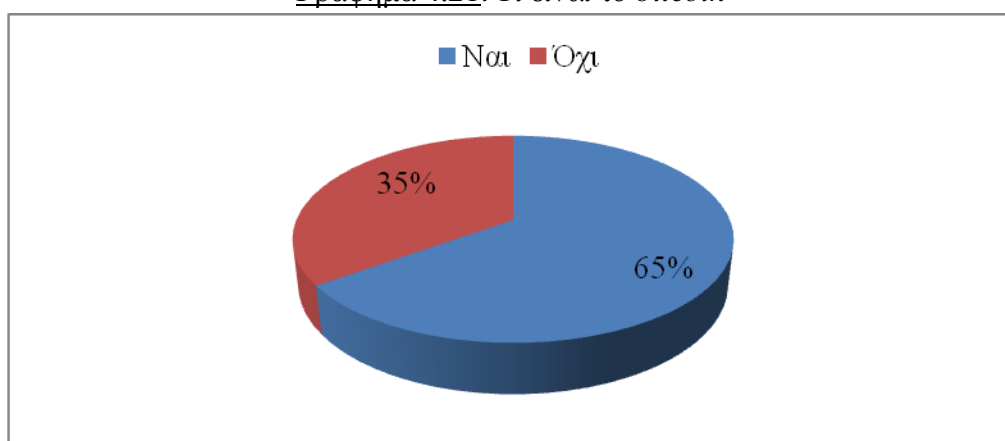
συναλλαγές να προωθούνται περισσότερο ηλεκτρονικά παρά με τον παραδοσιακό τρόπο.

Γράφημα 4.20: Μελλοντική κατάργηση των παραδοσιακών μέσων πληρωμής (χρήμα, νομίσματα)

Προς αυτή την κατεύθυνση λοιπόν αξίζει να αναρωτηθούμε αν υπάρχει η πιθανότητα μιας μελλοντικής κατάργησης των παραδοσιακών μέσων πληρωμής ως ισχύουν μέχρι σήμερα (χαρτονομίσματα, νομίσματα). Το 76% υποστηρίζει ότι στο μέλλον είναι βέβαιη η μετάβαση από τις παραδοσιακές στις ηλεκτρονικές συναλλαγές. Αυτή η αλλαγή που υφίσταται στις συναλλαγές φαίνεται ότι έχει επηρεάσει και αυτούς που δεν έχουν μια ξεκάθαρη εικόνα για το θέμα, μιας και τα άτομα τα οποία δε γνωρίζουν ή δεν έχουν σχηματίσει κάποια άποψη περί του μη παραδοσιακού νομίσματος είναι η δεύτερη στη σειρά (18 απαντήσεις) προτίμησης απάντηση σε σύγκριση με τους πεπεισμένους ότι δε θα αλλάξει κάτι στο μέλλον (μόνο 6 άτομα).

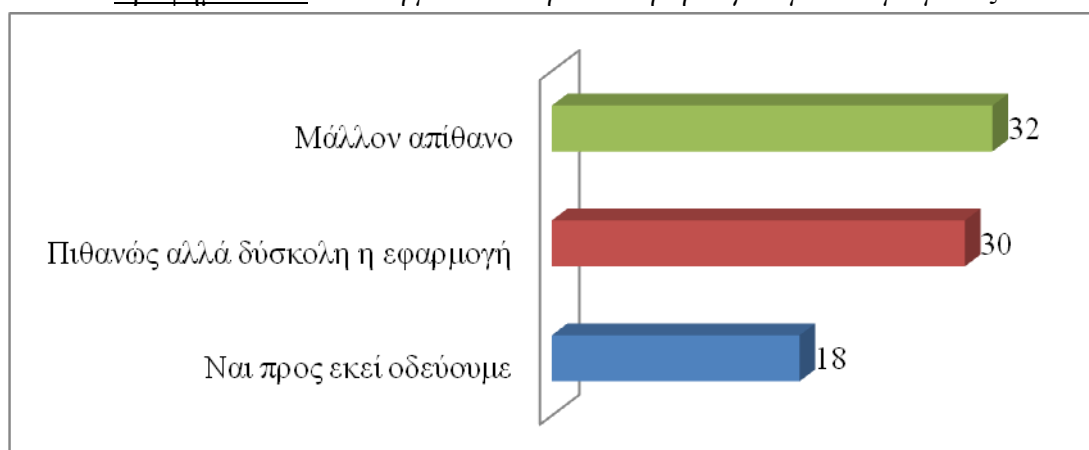
Γράφημα 4.21: Τι είναι το bitcoin

Συνδυάζοντας το προηγούμενο κεφάλαιο που ανέλυσε τον όρο των κρυπτονομισμάτων με την ερώτηση που προηγήθηκε σχετικά με την πιθανή κατάργηση των παραδοσιακών μέσων πληρωμής το γράφημα 4.21 αποτυπώνει τις

γνώσεις του κοινού που συμμετείχε στην έρευνα σε ό,τι αφορά το bitcoin. Όπως φαίνεται λοιπόν το 65% των ατόμων απάντησαν θετικά αναφορικά με το αν γνωρίζουν τι είναι το bitcoin. Δεδομένης της μεγάλης δημοτικότητας των κρυπτονομισμάτων η θετική απάντηση δεν είναι πάντα συνώνυμο της κατανόησης του τρόπου λειτουργίας του συγκεκριμένου μέσου. Πάντως σε θεωρητικό επίπεδο η αυξημένη συζήτηση γύρω από το θέμα των διαδικτυακών νομισμάτων θα προκαλέσει το ενδιαφέρον του κοινού και σε σύντομο χρονικό διάστημα όλο και περισσότεροι θα μάθουν τι πραγματικά πρεσβεύουν αυτά τα νομίσματα.

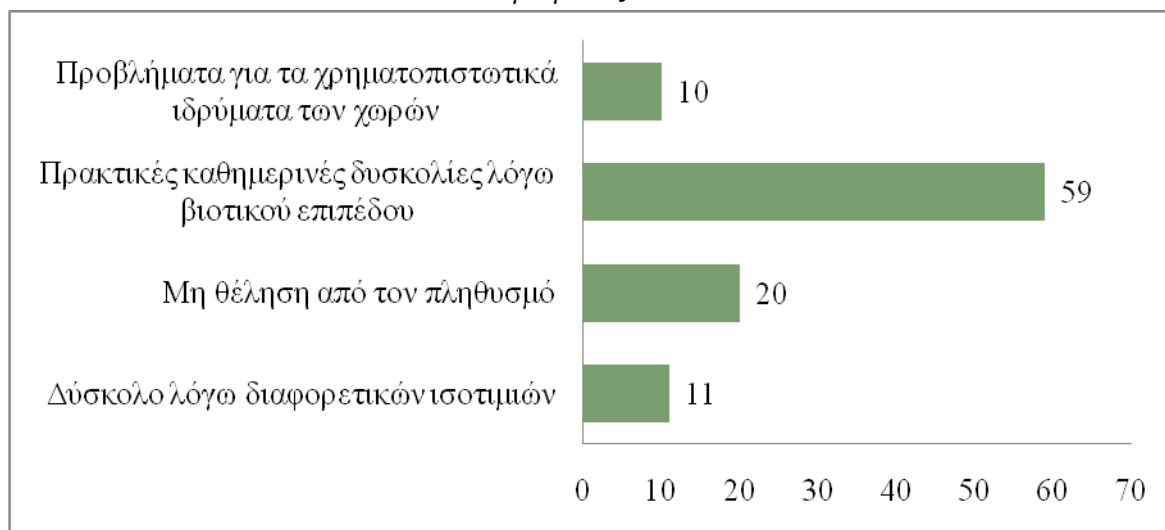
Γράφημα 4.22: Πιθανή μελλοντική υιοθέτηση παγκόσμιου νομίσματος

Αναλύοντας το θέμα των νέων μορφών χρήματος είναι λογικό πολλοί να αναρωτηθούν αν όλες οι αλλαγές που γίνονται σε παγκόσμιο επίπεδο και πάντα με τη βοήθεια των υπολογιστών και του διαδικτύου θα φέρουν μια πραγματική επανάσταση στην οικονομία. Ο λόγος αφορά στην πιθανότητα υιοθέτησης ενός παγκόσμιου και ενιαίου νομίσματος. Από τις απαντήσεις βλέπουμε ότι τα άτομα δεν έχουν σχηματίσει μια ξεκάθαρη άποψη. Η πλειοψηφία με 32% θεωρεί ότι αυτό το σενάριο είναι μάλλον απίθανο. Ωστόσο ένα αντίστοιχο ποσοστό των συμμετεχόντων (30%) θεωρεί ότι κάτι τέτοιο είναι πιθανό, όμως η εφαρμογή αυτής της νέας πραγματικότητας θα είναι πολύ δύσκολη. Τέλος το 18% των ατόμων πιστεύει ότι αυτή η πιθανότητα είναι κάτι που βρίσκεται στα σκαριά και ήδη οδεύουμε προς αυτό το σενάριο. Ωστόσο η σκέψη για την υιοθέτηση ενός ενιαίου νομίσματος είναι κάτι τελείως διαφορετικό σε σχέση με την εφαρμογή του στην πραγματικότητα όπως επέλεξε να συμφωνήσει η πλειοψηφία των ατόμων. Ακόμα και αν τα δεδομένα, μέχρι στιγμής, πιθανόν να οδηγούν προς αυτή την κατεύθυνση ή ακόμα και αν όλα αυτά που λαμβάνουν χώρα στην παγκόσμια αγορά μπορεί να το υπονοούν, σίγουρα το αποτέλεσμα δε θα επιτευχθεί τόσο εύκολα. Γι' αυτό το λόγο ας εξετάσουμε τη γνώμη των ατόμων

αναφορικά με τις κυριότερες προκλήσεις που θα αντιμετωπίσουμε σε αυτή την προσπάθεια.

Γράφημα 4.23: Μεγαλύτερη πρόκληση σε περίπτωση υιοθέτησης παγκόσμιου νομίσματος

Βασικότερη πρόκληση βάσει της πλειοψηφίας (59%) των απαντήσεων, θα είναι οι καθημερινές δυσκολίες που θα κληθούν να αντιμετωπίσουν οι τοπικές οικονομίες λόγω και της διαφοράς στο εκάστοτε βιοτικό επίπεδο. Δεύτερη απάντηση με τις περισσότερες προτιμήσεις (20), είναι η μη θέληση από τον πληθυσμό. Οι διαφορές που εμφανίζει ο κάθε λαός σε επίπεδο δεκτικότητας ή ακόμα και σε επίπεδο μόρφωσης πιθανώς είναι λόγοι που θα τους κάνει αρνητικούς σε μια τέτοια πιθανότητα. Τέλος με σχεδόν το ίδιο πλήθος προτιμήσεων αναφέρονται τα προβλήματα που θα παρουσιαστούν λόγω των ισοτιμιών που ισχύουν για τη μετάβαση από τα παλιά εθνικά νομίσματα στο νέο ενιαίο νόμισμα (11%) και άλλα προβλήματα που θα αντιμετωπίσουν τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα των χωρών όλου του κόσμου κατά τη διάρκεια της εν λόγω μετάβασης.

4.2.2 Μέρος Δεύτερο

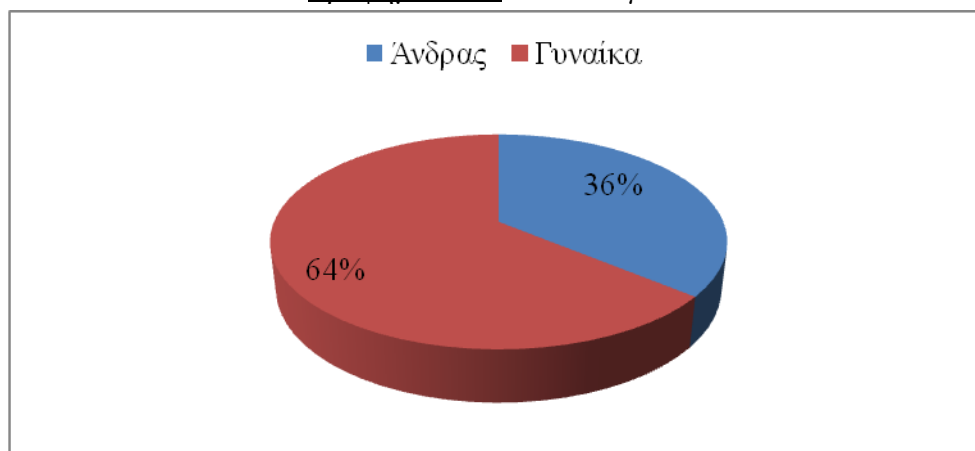
Στο δεύτερο μέρος της ενότητας συγκέντρωσα τα αποτελέσματα των απαντήσεων που αφορούν στα προσωπικά χαρακτηριστικά των ατόμων που πήραν μέρος στην έρευνά μου. Η πρώτη ερώτηση, σε αυτό το πλαίσιο, αφορά στο βαθμό που έχουν επηρεαστεί τα άτομα από την οικονομική κρίση στην καθημερινότητά τους. Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στο γράφημα που ακολουθεί.

Γράφημα 4.24: Βαθμός προσωπικού επηρεασμού από την οικονομική κρίση

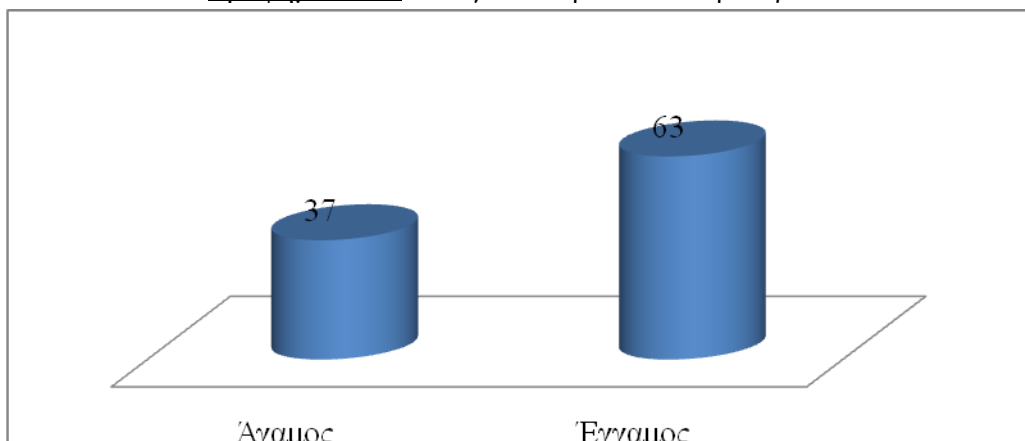
Η πλειοψηφία των ατόμων απάντησε ότι έχει επηρεαστεί σε μεγάλο βαθμό από την οικονομική κρίση σε ποσοστό που αγγίζει το 62%. Σε μέτριο βαθμό έχει επηρεαστεί το 33% των ερωτηθέντων, ενώ ελάχιστα έχει επηρεαστεί το υπόλοιπο 5% των ατόμων. Καταλαβαίνουμε ότι η ένταση της οικονομικής κρίσης που βιώνει η χώρα μας το τελευταίο καιρό και κυρίως η μεγάλη χρονική της διάρκεια δε θα μπορούσε παρά να επηρεάσει το σύνολο σχεδόν του πληθυσμού.

Γράφημα 4.25: Φύλο ατόμων

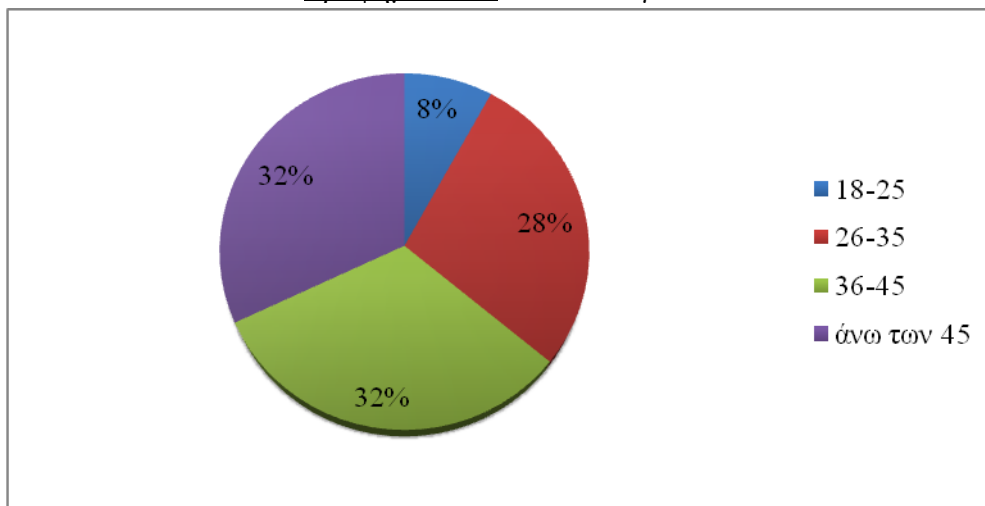
Όσον αφορά το φύλο των ατόμων, το 64% ήταν γυναίκες και το υπόλοιπο 36% άνδρες, φανερώνοντας μια αριθμητική υπερίσχυση του γυναικείου φύλου έναντι του ανδρικού. Ας εξετάσουμε όμως με τη βοήθεια του επόμενου γραφήματος και την οικογενειακή κατάσταση των ατόμων που απάντησαν το ερωτηματολόγιο.

Γράφημα 4.26: Οικογενειακή κατάσταση ατόμων

Όπως αποτυπώνεται στις ράβδους του γραφήματος 63 άτομα είναι παντρεμένα και τα υπόλοιπα 37 είναι ανύπανδρα. Τα συγκεκριμένα αποτελέσματα σε άμεση συσχέτιση (γράφημα 4.24 και αντίστοιχη ανάλυση) με τα προηγούμενα φανερώνει ότι τα έγγαμα άτομα αντιμετωπίζουν αρκετές δυσκολίες στην καθημερινότητά τους λόγω της οικονομικής κρίσης.

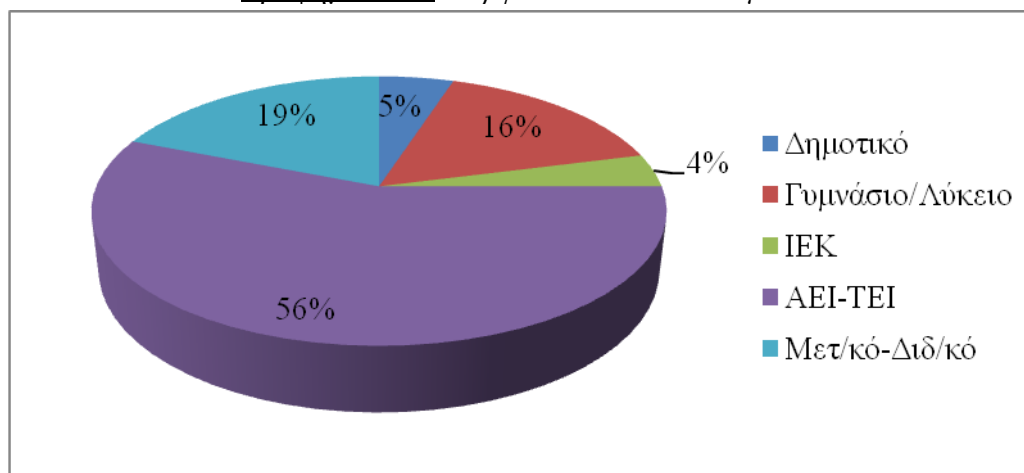
Γράφημα 4.27: Ηλικία ατόμων

Σχετικά με την ηλικία των ατόμων που συμμετείχαν στην έρευνά μου, το 32% κατατάσσονται τόσο στην ηλικιακή ομάδα των 36 έως 45 ετών όσο και στην αμέσως επόμενη των μεγαλύτερων των 45 ετών. Είκοσι οκτώ άτομα βρίσκουμε στην ομάδα

των 26 έως 35 ετών, ενώ το υπόλοιπο 8% αντιστοιχεί στην μικρότερη ηλικιακά ομάδα των 18 έως 25 ετών.

Γράφημα 4.28: Μορφωτικό επίπεδο ατόμων

Η τελευταία ερώτηση ερευνά το μορφωτικό επίπεδο των ατόμων που συμμετείχαν στην συμπλήρωση τους ερωτηματολογίου. Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (56%) είναι κάτοχοι πτυχίου Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (AEI ή TEI), ενώ ένα ποσοστό 19% έχει επιπλέον προσόντα συμπεριλαμβανομένου ενός μεταπτυχιακού ή διδακτορικού τίτλου. Δεκαέξι από τους ερωτηθέντες είναι απόφοιτοι Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (Γυμνασίου / Λυκείου). Με ένα ποσοστό της τάξης του 5% αποτυπώνονται οι απόφοιτοι Δημοτικού και μόλις τέσσερα άτομα έχουν πτυχίο από κάποιο Ινστιτούτο Επαγγελματικής Κατάρτισης (IEK).

Όπως φαίνεται από τις απαντήσεις που συνέλεξα, τα άτομα παρουσιάζουν πλήθος απόψεων αναφορικά με θέματα που άπτονται όχι μόνο σε θέματα καθαρά τραπεζικά αλλά και θέματα που αφορούν την καθημερινότητα (πλειστηριασμοί), τους νέους τρόπους συναλλαγών αλλά και την πιθανότητα υιοθέτησης ενός ενιαίου, ψηφιακού πιθανώς, νομίσματος. Σίγουρα η αποτύπωση των απόψεων αυτών είναι το πρώτο βήμα στη διερεύνηση των επιμέρους θεμάτων. Ωστόσο πάντα τα αποτελέσματα αυτά θα πρέπει να εντάσσονται σε ένα γενικότερο πλαίσιο, όπως αυτό της θεωρητικής ανάλυσης που υπάρχει στα κεφάλαια που προηγήθηκαν.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η εργασία επικεντρώθηκε στην ανάλυση των βασικών συστατικών στοιχείων του ελληνικού χρηματοπιστωτικού τομέα και τις μεταβολές που έχει δεχθεί λόγω της πρόσφατης οικονομικής κρίσης που βιώνει η χώρα μας. Στο παρελθόν η θετική πορεία και η ανάπτυξη που είχαν βιώσει τα εγχώρια χρηματοπιστωτικά ιδρύματα έδωσαν μια αίσθηση υπεροχής για τα ελληνικά δεδομένα. Η υιοθέτηση του ενιαίου ευρωπαϊκού νομίματος άλλαξε τα δεδομένα και η αναβάθμιση των παρεχόμενων τραπεζικών υπηρεσιών βοήθησε τις τράπεζες να κάνουν σημαντικά βήματα στο εξωτερικό ισχυροποιώντας τη θέση τους στη Βαλκανική και Ευρωπαϊκή αγορά.

Η έλευση της οικονομικής κρίσης όμως ανέτρεψε την ανοδική πορεία των τραπεζών λόγω των προβλημάτων που προκλήθηκαν. Πιο συγκεκριμένα, οι σοβαρότερες συνέπειες που συνεχίζουν να προβληματίζουν τις διοικήσεις των τραπεζών είναι η μεγάλη μείωση των καταθέσεων και η μεγάλη αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Αυτές οι συνέπειες ανάγκασαν τις τράπεζες να στραφούν σε μηχανισμούς ενίσχυσης ρευστότητας για να είναι σε θέση να διαχειριστούν τη σταθερά μειωμένη ρευστότητα την οποία δεν μπορούσαν να αναπληρώσουν με τις παραδοσιακές τραπεζικές πρακτικές. Μία ακόμα απόφαση που κλήθηκαν να πάρουν σε μια ιδιαίτερα δύσκολη οικονομική συγκυρία ήταν η επιβολή των περιορισμών κεφαλαίων σε μια προσπάθεια ανάκαμψης της μαζικής εκροής καταθέσεων στο εξωτερικό. Δυστυχώς η ιδιαίτερη κατάσταση στην οποία βρίσκονται ορίζει τη βάση για λήψη επιπλέον μέτρων εξυγίανσης των τραπεζικών πρακτικών σε μια προσπάθεια να διατηρήσουν την παρουσία τους στην αγορά.

Η κατάσταση αυτή έχει προκαλέσει πλήθος αλλαγών σε οικονομικό και καθημερινό επίπεδο. Το κυριότερο επακόλουθο της επιβολής κεφαλαιακών περιορισμών στη χώρα μας είναι η σταδιακή και συνεχώς αυξανόμενη αποδοχή και χρήση του «πλαστικού» χρήματος. Η πρακτική αυτή, αν και διαδεδομένη στο εξωτερικό, είναι νέα για τα ελληνικά δεδομένα. Η αποδοχή έχει διευκολύνει πλήθος συναλλαγών σε καθημερινή βάση με τους Έλληνες να γίνονται πιο δεκτικοί στα νέα είδη χρήματος, εκτός από το χρήμα στη φυσική του μορφή (χαρτονομίσματα, νομίσματα). Το ελληνικό κοινό αρχίζει να μαθαίνει περισσότερο για το ψηφιακό χρήμα και ενημερώνεται για τις νέες τάσεις που αφορούν στα κρυπτονομίσματα. Το συγκεκριμένο είδος χρήματος έχει προκαλέσει το ενδιαφέρον, με τους ειδικούς να

κάνουν λόγο ότι βρισκόμαστε στο κατώφλι μιας νέας εποχής στην οποία θα χρησιμοποιούνται τα κρυπτονομίσματα σε παγκόσμιο επίπεδο. Ακόμα και αν το σενάριο βρίσκεται σε αρχικά επίπεδα η αλήθεια είναι ότι οι διοικήσεις των τραπεζών ήδη αρχίζουν να υπολογίζουν τη αυξανόμενη δύναμη των κρυπτονομισμάτων και των αλλαγών που θα επιφέρει μια επικείμενη υιοθέτησή τους στην παραδοσιακή μέχρι τώρα οικονομία.

Η ανάλυση της εργασίας ολοκληρώνεται με την παρουσίαση των αποτελεσμάτων που συγκεντρώθηκαν με τη βοήθεια ενός ερωτηματολογίου. Οι ερωτήσεις καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα θεμάτων από καθαρά τραπεζικά θέματα μέχρι θέματα που αφορούν τη χρήση χρήματος και την άποψή τους για μελλοντικά δεδομένα που θα επηρεάσουν την τραπεζική και κοινωνική καθημερινότητα. Σε γενικές γραμμές παρατηρούμε ότι οι απαντήσεις που συγκεντρώθηκαν επαληθεύουν τα δεδομένα για τα οποία έχει γίνει λόγος στο θεωρητικό τμήμα της εργασίας. Οι δυσκολίες που έχει προκαλέσει η μείωση των καταθέσεων στο εξωτερικό έχουν αναγνωριστεί, με πολλούς να θεωρούν υπαρκτό τον κίνδυνο χρεοκοπίας των ελληνικών τραπεζών. Επίσης το κοινό αποδέχεται ως βασικό πρόβλημα την αδυναμία αποπληρωμής των δανείων από τα άτομα τα οποία όμως θεωρούν ότι αυτή τη δυσκολία δεν την αντιμετωπίζεται στο σύνολό τους. Σημαντικά είναι τα αποτελέσματα που αφορούν σε πλήθος άλλων δεδομένων όπως σε θέματα πλειστηριασμών, περιορισμών κεφαλαίων και περί αυστηροποίησης τραπεζικών ελέγχων. Τέλος αναφορικά με τις νέες μορφές χρήματος είναι ενδιαφέρον ότι οι ερωτηθέντες αποδέχονται τους νέους τρόπους πληρωμής με τη μελλοντική τους άποψη να συμβαδίζει με αυτή της ισχυροποίησης των ηλεκτρονικών μέσων πληρωμής. Ωστόσο η υιοθέτηση ενός ενιαίου παγκόσμιου νομίσματος παραμένει ακόμα δύσκολη στην εφαρμογή.

Κλείνοντας αξίζει να αναφέρω ότι η ανάλυση του τραπεζικού συστήματος και των αλλαγών που έχει δεχθεί είναι μια πρώτη προσέγγιση. Η βαθιά και συνεχής ανάλυση των επιμέρους δεδομένων που προκύπτουν καθώς και η ταυτόχρονη συσχέτιση με τα αποτελέσματα της τραπεζικής λειτουργίας στην καθημερινή οικονομία οφείλει να είναι ένα θέμα το οποίο θα συγκεντρώνει πλήθος αναλύσεων για την ολοκληρωμένη παρουσίαση των δεδομένων που το αφορούν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Μελέτες – Εκθέσεις - Έρευνες

- Απολογισμός 2000, Ελληνική Ένωση Τραπεζών, Φεβρουάριος 2001
- Ελληνική Ένωση Τραπεζών, συνοπτική συγκεντρωτική παρουσίαση
- Έρευνα Ευρωπαϊκής κεντρικής Τράπεζας για της χρηματοπιστωτικές δομές
- Μελέτη 17, Η Οικονομική κρίση στην Ελλάδα και την Ευρώπη, ΙΝΕ, Γ. Βαρουφάκης, Τ. Πατωκός, Λ. Τσερκεζής και Χρ. Κουτσοπέτρος, Δεκέμβριος 2011, σελ 32 και σελ 40-45
- Νομισματική Πολιτική, Ενδιάμεση Έκθεση 2017, Δεκέμβριος 2017, Τράπεζα της Ελλάδος, σελ 5, 20, 103, 104, 118 και στοιχεία διαγράμματος VI.I

Δελτία Τύπου

- Δελτίο Τύπου Εθνικής Τράπεζας, 01/10/2007, «Νέο μέλος του Ομίλου της Εθνικής Τράπεζας η Vojvodjanska Bank», <https://www.nbg.gr/el/the-group/press-office/press-releases>

Άρθρα

- Άρθρο « ΕΚΤ: Συνεχίστηκε το 2016 η τάση συγκέντρωσης του ελληνικού τραπεζικού συστήματος – Αυξήθηκε η κερδοφορία του», 23/10/2017, www.iefimerida.gr
- Άρθρο « ΕΣΕΕ 2 χρόνια capital controls – πώς επηρέασαν την οικονομία», 26/06/2017, Χριστιάννα Κούσιου, (www.athina984.gr)
- Άρθρο « Μειώνεται η εξάρτηση των τραπεζών από τον ΕΛΑ», 12/03/2018, www.naftemporiki.gr (αφορά τα τελευταία διαθέσιμα δεδομένα του Ιανουαρίου* 2018)
- Άρθρο « Μηδένισε την εξάρτησή της από τον ΕΛΑ η Εθνική Τράπεζα», 20/01/2018, Ε. Τζώρτζη, (www.kathimerini.gr)
- Άρθρο « Οι Τράπεζες προκάλεσαν την κρίση», 18/01/2017, www.iskra.gr
- Άρθρο « Πώς θα γίνουν τα stress tests των τραπεζών-το βασικό και το δυσμενές σενάριο», 31/01/2018, Ν. Μαλλιάρη, (www.capital.gr/oikonomia)
- Άρθρο « Στα 40 δις ευρώ επέστρεψε η στήριξη τραπεζών μέσω ΕΛΑ», 28/01/2017, Γ. Παπαδόπουλος, (www.kathimerini.gr)

- Άρθρο « Τί λένε για τα κρυπτονομίσματα και bitcoin οι κεντρικές τράπεζες, Bloomberg, 13/12/2017
- Άρθρο « Το σχέδιο των τραπεζών για μηδενισμό του ELA», 11/09/2017, Α. Παπαϊωάννου, (www.euro2day.gr)
- Άρθρο «7 κρυπτονομίσματα για όποιον ψάχνει το επόμενο Bitcoin», (www.capital.gr, 02/01/2018)
- Άρθρο «Capital Controls, κλειστές τράπεζες και Χρηματιστήριο για 6 εργάσιμες με όριο 60 ευρώ», 28/06/2015, Γ Παπαϊωάννου, (<http://www.tovima.gr/finance/>)
- Άρθρο «Eurobank Οι επιπτώσεις στην οικονομία από τον ένα χρόνο των capital controls», 01/08/2016, (www.naftemporiki.gr/finance)
- Άρθρο «Ιστορική απόφαση - Η Εθνική πούλησε την Finansbank στο Qatar, deal 3.5 δις με τίμημα 2,75δις και αποπληρωμή ομολόγου 830 εκατ.», 21/12/2015, (www.bankingnews.gr)
- Άρθρο «Mastercard:Οι Έλληνες έμαθαν να χρησιμοποιούν τις κάρτες», 08/02/2017, (www.newsbomb.gr/oikonomia)
- Άρθρο «Stress tests:4,4 δις στο βασικό και 14,4 δις ευρώ στο δυσμενές σενάριοι κεφαλαιακές ανάγκες – τα αποτελέσματα ανά τράπεζα», 31/10/2015, (<http://newpost.gr/oikonomia>)
- Άρθρο «Από τις 18 συγχωνεύσεις τραπεζών τα τελευταία 3-4 χρόνια ποιες ήταν οι πιο επιτυχημένες», 27/05/2016, (www.bankingnews.gr)
- Άρθρο «Έκρηξη στο πλαστικό χρήμα», 18/12/2017, (www.euro2day.gr)
- Άρθρο «Έκρηξη συναλλαγών με τη χρήση πλαστικού χρήματος», 08/02/2017, (www.naftemporiki.gr/finance)
- Άρθρο «Επανάσταση απέναντι στις κεντρικές τράπεζες τα κρυπτονομίσματα αλλά οι κυβερνήσεις μπορούν να τα καταστέλλουν», (www.bankingnews.gr, 16/08/2017)
- Άρθρο «Η ακτινογραφία του ελληνικού τραπεζικού συστήματος», 03/02/2017, (www.enikonomia.gr/economy)
- Άρθρο «Η Εθνική δεν περίμενε την άρνηση της Alpha Bank», 19/02/2011, (<https://www.newsbeast.gr/financial/arthro>)

- Άρθρο «Η Εθνική Τράπεζα ανακοίνωσε την εξαγορά της τουρκικής τράπεζας Finansbank» 03/04/2006, (<http://www.in.gr/2006/04/03/economy/i-ethniki-trapeza-anakoinwse-tin-eksagora-tis-toyrkikis-trapezas-finansbank/>)
- Άρθρο «Καραμούζης: Αυτές είναι οι τρεις βασικές προκλήσεις για το ευρωπαϊκό τραπεζικό σύστημα», 01/03/2018, (www.kathimerini.gr)
- Άρθρο «Με το σταγονόμετρο δίνουν οι τράπεζες νέα στεγαστικά δάνεια», Ν. Ρουσάνογλου, 07/04/2017, (www.kathimerini.gr)
- Άρθρο «Με το σταγονόμετρο και με υψηλά επιτόκια τα νέα τραπεζικά δάνεια», Ε. Τζώρτζη, 19/07/2017, (www.kathimerini.gr)
- Άρθρο «Οι 14 προκλήσεις του ελληνικού τραπεζικού συστήματος» 08/02/2017, (www.newsbomb.gr)
- Άρθρο «Οι Έλληνες ακόμα προτιμούν το ρευστό», 18/12/2017, Ε. Τζώρτζη, (www.kathimerini.gr)
- Άρθρο «Πόσα δις έφυγαν από την Ελλάδα και πού πήγαν» 07/12/2014, (<http://www.iefimerida.gr/news>)
- Άρθρο «Τα capital controls «βύθισαν» τις εξαγωγές το πρώτο εξάμηνο» 06/08/2016, Δ. Μανιφάβα, (www.kathimerini.gr)
- Άρθρο «Τι είναι ο μηχανισμός ELA και πότε ενεργοποιείται», 02/02/2015, (www.naftemporiki.gr)
- Άρθρο «Τι ισχύει με τα capital controls», 29/06/2015, (<http://www.capital.gr/oikonomia>)
- Άρθρο «Τι ψάχνει ο SSM στις ελληνικές τράπεζες», 20/09/2017, Χρ. Κίτσιος, (www.euro2day.gr/news/economy)
- Άρθρο «Το αποτόπωμα των capital controls στην αγορά», 11/07/2015, Φ. Ζώη, Γ. Κανουπάκης, Αντ. Τσιμπλάκης και Δ. Αλεξιάκη, (www.naftemporiki.gr)
- Άρθρο «Τράπεζες: Κύμα 5.000 αποχωρήσεων έως το 2020», 30/01/2018, Ν. (Μαλλιάρη, <http://www.capital.gr/oikonomia>)
- Άρθρο «Τυποποιημένο και πιο ήπιο το νέο stress test των τραπεζών», 08/05/2017, Γ. Παπαδόγιαννης, (www.kathimerini.gr)
- Άρθρο 03/10/2017, Jeffrey A. Tucker, (www.liberal.gr)

Χρήσιμοι Σύνδεσμοι

- <http://ec.europa.eu/eurostat/>
- <http://www.piraeusbankgroup.com/el/group-profile/groups-presence>, Παρουσία Ομίλου της Τράπεζας Πειραιώς
- <https://www.alpha.gr/page/default.asp?la=1&id=8046>
- <https://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Supervision>
- <https://www.eurobank.gr/el/omilos/poioi-eimaste/istoriki-diadromi>, Ιστορική Διαδρομή του Ομίλου της Eurobank
- <https://www.hba.gr/Statistics/List?type=GreeceBrief>, τα στοιχεία αναφέρονται στα στοιχεία ισολογισμών των τραπεζών με καταληπτική ημερομηνία τις 31/12 κάθε έτους
- Investopedia, κρυπτονομίσματα
- www.investing.com, στοιχεία και σύμβολα κρυπτονομισμάτων, Φεβρουάριος 2018
- Στατιστικά στοιχεία, Οικονομικά στοιχεία ελληνικού τραπεζικού συστήματος / Βασικά μεγέθη ισολογισμού και αποτελέσματα χρήσεως ελληνικών πιστωτικών ιδρυμάτων, 2015, 2016 και 2017, www.hba.gr

Στατιστικά στοιχεία

- Data.worldbank.org/indicator, Ελλάδα
- <https://www.coinbase.com/charts>
- <https://www.dias.com.gr/default.aspx?mid=19&pid=186>
- www.bankofgreece.gr/Pages/el/Statistics/monetary/deposits.aspx, Ανάλυση Καταθέσεων ανά τομέα
- Χρήση ηλεκτρονικού εμπορίου -Στοιχεία ΕΛΣΤΑΤ, (<http://www.statistics.gr/el/infographic-ecommerce-2017>)

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

1. Πιστεύετε ότι ο τραπεζικός κλάδος έχει μεγαλύτερη έμμεση εξουσία στην οικονομία και την κοινωνία από την έμμεση εξουσία της πολιτικής;
 - α) Ναι
 - β) Όχι
 - γ) Δε γνωρίζω
2. Κατά την άποψή σας ποιος είναι ο πιο αντιπροσωπευτικός ορισμός για το χρήμα;
 - α) μέσο συναλλαγής
 - β) μέσο δημιουργίας ανισοτήτων στην οικονομία
 - γ) μέσο άσκησης εξουσίας από άνθρωπο σε άνθρωπο
 - δ) μέσο μέτρησης και αριστοποίησης επιχειρηματικών δραστηριοτήτων
3. Θεωρείτε ότι υπάρχει πραγματικά κίνδυνος χρεοκοπίας των τραπεζικών μας ιδρυμάτων;
 - α) Ναι
 - β) Όχι
 - γ) Δε γνωρίζω
4. Πιστεύετε ότι μια πιθανή διαγραφή του χρέους της χώρας μας (ή ενός μεγάλου ποσοστού αυτού) θα καταφέρει να αλλάξει την κακή οικονομική κατάσταση της χώρας;
 - α) Θα υπάρξει σίγουρα βελτίωση
 - β) Θα υπάρξει βελτίωση αλλά πρέπει να παρθούν σωστές αποφάσεις για τη συνέχεια
 - γ) Δε θα υπάρξει ουσιαστική αλλαγή, το πρόβλημα θα συνεχιστεί
 - δ) Δεν είμαι σίγουρος/η
5. Ποια θεωρείτε ότι είναι η σημαντικότερη συνέπεια της κρίσης στο τραπεζικό σύστημα;
 - α) φυγή των καταθέσεων στο εξωτερικό
 - β) αύξηση των κόκκινων δανείων
 - γ) αυστηροποίηση των ελέγχων
 - δ) μείωση του προσωπικού και των καταστημάτων
6. Αναφορικά με τα κόκκινα δάνεια πιστεύετε ότι υπάρχουν άτομα τα οποία μπορούν να αποπληρώσουν τις δανειακές τους υποχρεώσεις αλλά εκμεταλλεύονται τη γενικότερη κατάσταση;
 - α) Ναι και θα πρέπει να υπάρχει εντονότερος έλεγχος από τα τραπεζικά ιδρύματα
 - β) Όχι, όλοι με κάποιον τρόπο έχουν επηρεαστεί και δυσκολεύονται να αποπληρώσουν τις υποχρεώσεις τους
 - γ) Δε γνωρίζω

7. Ποια η γνώμη σας για τους πλειστηριασμούς;
- α) Είναι ένα αναγκαστικό μέσο σε περίπτωση οριστικής αδυναμίας αποπληρωμής του δανείου και θα πρέπει να εκτελείται
 - β) Θα πρέπει να ελέγχεται ξεχωριστά η κάθε περίπτωση (π.χ. άλλη διαδικασία και διευκολύνσεις αποπληρωμής για κάποια κατοικία και άλλα μέσα για κάποιον επαγγελματικό χώρο)
 - γ) Δε θα πρέπει να γίνονται πλειστηριασμοί
8. Ποια η γνώμη σας για τους ηλεκτρονικούς πλειστηριασμούς;
- α) Συμφωνώ, καθώς γίνονται συχνά επεισόδια που τους εμποδίζουν
 - β) Διαφωνώ, πιστεύω ότι δε θα υπάρξει η διαφάνεια που απαιτείται
 - γ) Είμαι ουδέτερος/η, είναι ένας εναλλακτικός τρόπος
9. Πού πιστεύετε ότι οφείλεται η μείωση στη χορήγηση δανείων;
- α) Στην οικονομική κρίση
 - β) Στην αδυναμία αποπληρωμής των δανείων αυτών
 - γ) Στους πιο αυστηρούς κανόνες λειτουργίας των τραπεζών
10. Η δυσκολία δανειοδότησης θεωρείτε ότι δυσκολεύει ακόμα περισσότερο την οικονομική ζωή της χώρας;
- α) Ναι ειδικά των υφιστάμενων επιχειρήσεων
 - β) Ναι περισσότερο τα νέα επιχειρηματικά ξεκινήματα
 - γ) Όχι δεν είναι αυτός βασικός λόγος
11. Πιστεύετε ότι κάθε οικονομική κρίση θα επηρεάζει στο εξής το τραπεζικό σύστημα της χώρας που την αντιμετωπίζει;
- α) Ναι είναι πλέον αναπόφευκτο
 - β) Όχι απαραίτητα
 - γ) Δε γνωρίζω
12. Πιστεύετε ότι οι ελληνικές τράπεζες αντιμετωπίζουν πρόβλημα ρευστότητας;
- α) Ναι
 - β) Όχι
 - γ) Δε γνωρίζω
13. Από ποιόν παράγοντα θεωρείτε ότι επηρεάζεται η έλλειψη ρευστότητας στη αγορά;
- α) οικονομική κρίση
 - β) πολιτικές αποφάσεις
 - γ) περιορισμοί κεφαλαίων (capital controls)
 - δ) διαρροή κεφαλαίων στο εξωτερικό
14. Θεωρείτε ότι ο τρόπος λειτουργίας των τραπεζών στο άμεσο μέλλον θα διέπεται από περισσότερους κανόνες ή οι έλεγχοι θα μειωθούν;

- α) Περισσότεροι έλεγχοι / κανόνες
β) Λιγότεροι έλεγχοι
15. Τι γνώμη έχετε για τα κάπιταλ κοντρολς (capital controls) (περιορισμοί κεφαλαίων);
(μπορείτε να επιλέξετε παραπάνω από 1 επιλογή)
α) Θα έπρεπε να έχουν σταματήσει να ισχύουν
β) Ουσιαστικά δεν υφίστανται (με τους ηλεκτρονικούς τρόπους πληρωμής)
γ) Δυσκολεύουν τις επιχειρήσεις περισσότερο από τους ιδιώτες
δ) Έπρεπε να θεσπιστούν λόγω της φυγής κεφαλαίων από τη χώρα κατά την οικονομική κρίση
16. Πιστεύετε ότι πρέπει να υπάρχει ένα τέλος / χρέωση σε κάθε πληρωμή που πραγματοποιείται στις τράπεζες;
α) Ναι
β) Όχι
17. Πιστεύετε ότι η χρέωση σε κάθε τραπεζική συναλλαγή γίνεται για να στηριχθούν οι τράπεζες;
α) Ναι, είναι ένας εναλλακτικός τρόπος από την κρατική βοήθεια ή τα πακέτα στήριξης
β) Όχι, είναι μια υπηρεσία και θα πρέπει να χρεώνεται
18. Πιστεύετε ότι οι ηλεκτρονικές συναλλαγές έπρεπε να γίνουν υποχρεωτικές;
α) Ναι
β) Όχι
γ) Ναι αλλά να μη συνδέονται με τη φορολογία
19. Πιστεύετε ότι η ελληνική κοινωνία μπορεί να υιοθετήσει γρήγορα τις ηλεκτρονικές πληρωμές;
α) Ναι, ήδη συμβαίνει
β) Θα υπάρξουν προβλήματα
γ) Όχι για το σύνολο της κοινωνίας
20. Πιστεύετε ότι στο μέλλον θα καταργηθούν τα παραδοσιακά μέσα πληρωμής (χρήμα, νομίσματα);
α) Ναι θα γίνονται όλα σχεδόν ηλεκτρονικά
β) Όχι δε θα αλλάξει κάτι
γ) Δε γνωρίζω
21. Γνωρίζετε τι είναι τα κρυπτο-νομίσματα (bitcoin κλπ);
α) Ναι
β) Όχι

22. Πιστεύετε ότι στο μέλλον θα υιοθετηθεί ένα ενιαίο παγκόσμιο νόμισμα;
- α) Ναι προς εκεί οδεύει η παγκόσμια οικονομία
 - β) Πιθανώς αλλά θα είναι δύσκολη η εφαρμογή αυτή
 - γ) Μάλλον απίθανο
23. Σε περίπτωση σχεδιασμού για την παγκόσμια υιοθέτηση ενός τέτοιου νομίσματος ποια θεωρείτε ότι θα είναι η μεγαλύτερη πρόκληση;
- α) Διαφορετικές ισοτιμίες θα κάνουν πιο δύσκολη τη μετατροπή του
 - β) Ο παγκόσμιος πληθυσμός μπορεί να μην θελήσει τη μετατροπή αυτή
 - γ) Πρακτικές δυσκολίες στην καθημερινότητα λόγω του βιοτικού επιπέδου των διάφορων χωρών.
 - δ) Προβλήματα στην λειτουργία των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων κάθε χώρας από το ενιαίο παγκόσμιο νόμισμα
24. Πόσο έχει επηρεάσει η οικονομική κρίση εσάς προσωπικά;
- α) Πολύ
 - β) Μέτρια
 - γ) Ελάχιστα
25. Φύλο
- α) Άνδρας
 - β) Γυναίκα
26. Οικογενειακή κατάσταση
- α) Άγαμος
 - β) Έγγαμος
27. Ηλικία
- α) 18-25
 - β) 26-35
 - γ) 36-45
 - δ) άνω των 45
28. Μορφωτικό επίπεδο
- α) απόφοιτος Δημοτικού
 - β) απόφοιτος Γυμνασίου / Λυκείου
 - γ) ΙΕΚ
 - δ) ΑΕΙ-ΤΕΙ
 - ε) Μεταπτυχιακό – Διδακτορικό

ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ ΠΟΛΥ ΓΙΑ ΤΟ ΧΡΟΝΟ ΣΑΣ